1927 Komünist Tevkifatı

"İstanbul Ağır Ceza Mahkemesindeki Duruşma"

BİRİKİM YAYINLARI
Tarih Dizisi 1

1927 KOMÜNİST TEVKİFATI
İstanbul Ağır Ceza Mahkemesindeki Duruşma

Tarih Dizisi : 1

1927 KOMÜNİST TEVKİFATI

İstanbul Ağır Ceza Mahkemesindeki Duruşma

Hazırlayan
JÜLİDE ERGÜDER

BİRİKİM YAYINLARI

1927 Komünist Tevkifatı — İstanbul Ağır Ceza Mahkemesindeki Duruşma / Hazırlayan: Jülide Ergüder / Dizgi - Baskı: Kent Basımevi / Kapak Düzeni: Ferit Erkman / Kapak Baskısı: Reyo Basımevi / Cilt: Numune Ciltevi / Baskı Tarihi: Mart 1978 / Birikim Yayıncılık Koll. Şti. Ankara Cad. 45/18 P.K. 538 Sirkeci - İstanbul

وقت

ادعانامهٔ مدعیٔ عمومی کنعان بك حضرتلرندن سوزه اولونمدی

دوقتور شفیق حسنی، میطر صالح، توفیق، نوری، محمود سامی بكلر استجواب ایدیلدیلر، داها فرق دورت مظنون وار

17 Ocak 1928 tarihli **Vakit** gazetesinin konuyla ilgili başlığı.

SUNUŞ

Türkiye'deki Solun Tarihi'nde, 1927 - 28 davasının birtakım özellikleri vardır. Bunlardan birincisi, hareketin o zamanki bütün belli başlı önderlerini kapsayışıdır. İkincisiyse, bu davanın ondan önceki ve sonraki kalabalık davalardan farklı olarak, sivil adliyede ve açık duruşmalarla yapılmış olmasıdır. Gerçekten, ilk büyük Komünistlik davaları, resmen savunma mekanizması olmayan, astığı astık kestiği kestik İstiklâl Mahkemeleri'nde görülmüştür. Daha sonrakiler ise, nerede var onları aratmayan Askeri (Sıkı Yönetim) Mahkemeleri'nde ve kapalı duruşmalarla geçmiştir. 1927 - 28 davasında birçok şeylerin açıkça söylenilmiş olmasına karşın verilen cezaların görece hafifliği, hiç şüphesiz, o dönemdeki yasalar kadar, bu doğallık ve açıklık koşullarıyla da ilgilidir. Davanın üçüncü bir özelliği de, eski Adalet Sarayı yangınında dosyalarının yanmış olmasıdır.* Bu durum, günlük ba-

* Hattâ, bazı sanıkların «mazileri hakkında malûmat edinebilmek için», İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nin isteği üzerine oraya gönderilen, Dr. Şefik Hüsnü Bey ve arkadaşlarına ait 1925 Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin dosyaları da, bu belgelerle birlikte yanmıştır. 2 Mart 1949 tarihli gazetelerde, Rize milletvekili Dr. Fahri Kurtuluş'un Bütçe Komisyonu'ndaki bir sözlü sorusuna cevap olarak, Adalet Bakanı Fuat Sirmen'in yaptığı açıklamaya bakınız.

sında davayı en geniş olarak veren **Vakit** gazetesinin yazılarına bir belge gözüyle bakmamızı gerektiriyor. Onun içindir ki, duruşmalar süresince, altı gün **Vakit**'te çıkan bu konuya ilişkin bütün haberlerin eski harflerden yeni yazıya titizlikle aktarılmış olmasını, Türk Solunun Tarihçiliği açısından kutlanılmaya değer bir katkı ve hizmet sayıyorum.

Ben, yalnızca 1927'deki olayların günümüzden bakarken daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla bir girizgâh yapmaya çalışacağım.

*
**

7 Haziran 1927 günlü gazeteler, TBMM Hariciye Encümeni Reisi (Menteşe Meb'usu, sonradan ünlü İçişleri Bakanı) Şükrü Kaya Bey'in, iş ve işçilik sorunları hakkındaki uluslararası bir toplantıya hükûmet adına gözlemci olarak katılmak için Cenevre'ye gitmek üzere Ankara'dan İstanbul'a geldiğini yazmaktadırlar. Aslında, TC'nin o tarihte henüz üye olmadığı Milletler Cemiyeti'ne bağlı Milletlerarası Çalışma Örgütü'nün düzenlediği bu konferans başlayalı on gün kadar olmuştu; ama hükûmet, her nedense gecikerek de olsa, bu toplantıya gözlemci göndermekte fayda görüyordu. Dönemin yan-resmî organı olan **Milliyet**'te, aynı gün çıkan «Mesaî Konferansı» başlıklı bir başyazı, bu konuyla ilgili olarak şöyle demekteydi (bu başyazının altında yalnızca «Milliyet» imzası bulunmakla birlikte, **Milliyet**'in başmuharriri, Atatürk'ün yakınlarından —o TBMM Başkanı iken «refakat zabiti»— ve ikinci dönemin başından 1936'daki ölümüne kadar Siirt Meb'usu olan Mahmut (Soydan) Beydi):

> «Bizim gibi, çok şükür sınıf mücadelesinin ne demek olduğunu bilmeyen milletler için, bugün bu mücadelenin dünya siyasetinde oynadığı rolü anlamak müşküldür. Garbî Avrupa devletlerinin ve Amerika'nın dahilî ve haricî siyasetlerine hâkim olan en büyük âmil, bu sınıf mücadelesidir. İngiltere ile Rusya arasındaki siyasî münasebatın inkıtaı bu yüzdendir. Rusya'da Bolşevizmin, İtalya'da faşizmin mânâsı budur. ...
>
> Bizim vaziyette bulunan milletler için ifletin memleketimize de sirayetine mâni olmak üzere başkalarının tecrübelerinden istifade etmek ve bu konferansın faaliyetini ibret ve intibah ile takip eylemek lâzımdır.»

Bu yazı, Sovyet basınında tepkiler doğurmuştur. Doğrudan doğruya Rusça gazetelerden yararlanamadığımız için, tepkileri, Türkiye'de karşı-devrimci bir Azerî göçmen çevresince yayımlanan onbeş günlük **Yeni Kafkasya** dergisindeki bir yazıdan izleyelim. (Zaten, Türk kamuoyu da Mahmut Bey'in yazısının yankılarını bu makaleden öğrenmiştir.)

«Rusya Matbuatı - Türkiye Hakkında»*

«Rus Sovyet Hükümetinin resmî nâşir-i efkârı olan ve Moskova'da çıkan **Pravda** gazetesinin 26 Ağustos tarihli 193 numaralı nüshasında 'Türkiye'de İşçi Hareketi Vardır' serlevhasıyla makale yazan P. Kitaigorodski Türkiye'de sınıfî proleter hareketinin mevcut olduğunu ve bu hareketin gitgide genişleyeceğini **Milliyet** gazetesine isbata kalkarak diyor ki, Kemal fırkasının ideologları, Türkiye'de sınıfî mücadelenin mevcudiyetini inatla inkârda devam ediyorlar. Kemalcilerin nâşir-i efkârı olan **Milliyet** gazetesinin 7 Haziran tarihli numarasında deniliyor ki, Bizde sanayi henüz inkişaf etmek merhalesinde bulunduğundan cüretle iddia etmek olur ki Türkiye'de sınıf mücadelesi mevcut değildir.** Muvaffakiyetli İstiklâl Mücadelesi'nden kendi faidelerine istifade etmeyi temine muvaffak olan bu, Anadolu'nun genç burjuva sınıfını teşkil eden Kemalcilerin bütün iddialarını hakikat red ve cerh etmektedir. Hâkim burjuva fırkasının sınıf mücadelesini inkâr etmesi gayri tabii bir şey değildir. Bu, her bir genç burjuvazinin âdi teraneleridir. Çin'de Çi-ta-o, Türkiye'de ise Mahmut Bey (**Milliyet** başmuharririne işarettir) 'millet'in menafi-i müşterekesi namına sınıf mücadelesinden imtina etmek lâzım geldiğini aynı surette terennüm edenlerdir... Bolşevik Rus muharriri Türkiye'de sınıf mücadelesi mevcut olduğunu istatistik üzerine ispata kalkışmakla Türkiye vaziyet-i dahiliyesini yakından takip edenlerden bulunduğunu göstermektedir. Kitaigorodski'nin «burjuva» dediği tabir, tasavvur olunduğu gibi âdi tabirlerden değildir. Sovyet tarz-ı telâffuzu ve tarz-ı ifadesi nokta-i nazarından meseleye yaklaşacak olursak görürüz ki, Kitaigorods-

* Yıl 4, 24(93)'üncü sayı (15 Eylül 1927), s. 9. Bu derginin sahip ve başmuharriri, Resûlzade Mehmet Emin Beydir.

** *Yeni Kafkasya*'daki makalenin Türkçesi yer yer bozuktur. Burada da, herhalde «Türkiye'de sınıf mücadelesi mevcut değildir demek, cüretli bir iddia olur» denmek isteniyor.

ki'nin nazarında Amerika ile İngiltere olduğu gibi, Türkiye dahi burjuva devletleri sırasında addolunmaktadır. Unutulmamalıdır ki, 'Kemalcileri burjuva' diye kaydeden Kitaigorodski Rockefeller, Ford, Morgan ve sair milyar kralların karşı olduğu surette, bu 'Anadolu burjuva sınıfına' karşı dahi umumî bolşevist metoduyla 'kuvvetlenen amele hareketi' ve sınıf mücadelesi vaz' etmektedir. Türkiye'de amele sınıfının vaziyetini, hayat ve maişetini, miktar ve mahiyetini, mübareze ve faaliyetlerini tafsilâtıyla kayd ve tasvir ettikten sonra, Rusya'nın her şehrinde binlerce kanlı insan imhahanesi olan (Çeka)lara malik bulundukları halde, mahvedilen amele sınıfının miktarı milyonları geçtiği bir zamanda, Türk hükûmetinin ameleye karşı muamelesini 'zâlimâne ve kanlı' diye kaydetmektedir. 'Türk amelesinin imansız bir surette istismarından' ve 'hükûmet-i milliyenin daima istismarcıları himaye etmesinden' bahseden Sovyet muharriri, Şükrü Kaya Beyin Cemiyet-i Akvam nezdindeki Beynelmilel Mesâî Kongresine gitmesine nakl-i kelâm ediyor, **Milliyet** gazetesinin bu münasebetle yazdığı bir makalesini tenkit ile bu kongreye iştirakten maksat 'felâket' (gercekte, 'illet' diye) adlandırdığınız sınıf mücadelesinden halâs olmak ise, muvaffak olayacaksınız - diyor. Kitagorodski'ye göre: «Bugün kapitalist devletlerin 'felâket'i olan sınıf mücadelesi Türkiye'ye dahi yol açmış bulunuyor.» Türkiye sahnesinde proletaryat artık zuhur etmiştir. Hattâ kendi hukukunu talep etmektedir.

Fakat Türkiye'de milli demokratik cumhuriyet hükümetine karşı böyle dikkatle takip ettikleri sınıf mücadelesini ve «sahneye çıkan proleter sınıfı»nı ruhlandıran gizli bir kuvvet, Moskova ile alâkadar bir müessese mevcut değil mi, acaba?

Pravda gazetesi 30 Ağustos tarihli 196 numaralı nüshasında BMM intihabatı münasebetiyle yazdığı bir makalesinde bu suale cevap vermektedir.

Pravda gazetesi intihabatta Cumhuriyet Halk Fırkası'nın muvaffakiyetlerinden, bu fırka namzetlerinin zaferlerinden, intihabat usulünden bahsettikten sonra aynen yazıyor ki: 'Reisicumhur Kemal Paşa başta olmak üzere mevcut olan resmi Halk Fırkasından maada, Türk siyaset sahnesinde şimdilik başka fırka mevcut değildir. Komünist Fırkası gizli çalışmaya mecbur edilmiştir. Sabık, aksi ihtilâlci Terakkiperver Halk [! 'Cumhuriyet' olacak] Fırkası ise reislerinden mahrum edilmiş, tamamıyla dağılmıştır.'

Demek, **Pravda** gazetesinin iddiasınca, Türkiye sahnesinde yalnız iki fırka kalmıştır ki, biri **Pravda**'nın tabirince 'resmî' CHF, diğeri de sahne arkasında fırsat bekleyen ve belki bütün bu grevleri idare eden, Rusça bir tabirle 'bodpolye'de bulunan Komünist Fırkasıdır. İşte, amele hareketinden, hükûmet-i cumhuriyenin ameleye karşı 'zâlimâne' muamelesinden, bu amele hareketinin daha kuvvetli bir şekil alacağından bahseden Kitaigorodski'ye bütün bu mufassal istatistik malûmatı **Pravda**'nın Türkiye'de gizli çalıştığına işaret ettiği 'Komünist Fırkası' vermiyor *mu?*»

Bu kışkırtıcı aktarmadan sonra, **Yeni Kafkasya** dergisinin ertesi sayısında da [Yıl 5, 1(94)'üncü sayı - 1 Teşrinievvel 1927, s. 6-8] «Türkiye Matbuatının **Pravda**'ya Mukabelesi» özetlenmektedir. Buna göre, **Pravda**'daki tepkilerin bizdeki yankıları, «nim-resmi» **Milliyet** ile **Akşam** ve **Vakit** gibi «mutebar» gazetelerde çıkan yazılarından başka, **Karagöz** ve **Papağan** gibi yüksek sürümlü mizah dergilerinde yayımlanan fırka ve karikatürleri kapsamaktadır. Gerçekten, **Milliyet**'te Mahmut Bey,* **Akşam**'da Necmettin Sadık (Sadak) Bey **Pravda**'ya çatmışlar; 19 Eylül 1927 tarihli **Vakit**'te de, «Komünistlik! Türkiye'de Yeri Yoktur» başlığı altında, «Halbuki, Moskova'da **Pravda** gazetesinde Türkiye hakkında bir makale neşreden Rus muharriri neler diyor?» girizgâhıyla **Yeni Kafkasya**'da çıkan yazı aktarılmıştır.

ABD Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki, İstanbul'dan 1 Aralık 1927

* Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler* adlı kitabında, Mahmut Beyin *Hâkimiyet-i Milliye*'de yayımlanan iki başyazısını aynen aktarıyor: 10 Eylül 1927 «Rusya Hakkında» ve 24 Eylül 1927 «Türkiye ve Komünizm» (s. 420-22). Tevetoğlu, bu yazıları Atatürk çevresinde Sovyetler Birliği'ne karşı duyulan güvensizliğin kanıtları olarak gösteriyor. Ancak, aynı Mahmut Beyin, bir ay kadar sonra, Sovyet Devrimi'nin Onuncu yıldönümünü kutlama törenlerinde TC hükûmetini temsil etmek üzere CHF kâtibi umumîsi Saffet (Arıkan) Beyin başkanlığındaki heyetle Moskova'ya gittiğini söylemiyor. (Bu heyetin gidiş geliş haberleri için, 26 Ekim ve 10 Aralık 1927 tarihli gazetelere bakınız.)

tarihinde gönderilen bir rapora göre,* 1927 Komünist Tevkifatından önce, TKP faaliyetleri hakkında Türk polisinin dikkatini çeken bir kaynak, Komintern temsilcisi olarak kısa bir süre Türkiye'de bulunan Çaykovski adında bir ajitatörün bu ülkedeki çalışmalar hakkında **Pravda**'da yayımlanan yazıları olmuştur. Ben, bu istihbarat raporunda Kitaigorodski yerine adı geçen Çaykovski'nin bir başkası olduğunu, Amerikalıların her nasılsa isimleri karıştırdığını sanıyorum. Fakat, önemli nokta şudur ki, Vedat Nedim Beyin ihbarından ve —aşağıda değinileceği üzere— gizli Emiyet'in TKP içine sızdırdığı bir ajanın verdiği bilgilerden başka, ülkede Komünistlerin faaliyet gösterdikleri konusunda hükûmeti uyaran bir etken de, Amerikan raporunda belirtildiği gibi, **Pravda**'da çıkan bu yazılar olmuş olsa gerektir.

***

TKP, 10 Eylül 1920'de Bakû'da toplanan kuruluş kongresinde, İstanbul ve Anadolu'dan gelen delegelerin M. Suphi'nin örgütüyle birleşmesi sonucunda oluşmuştur. Bu kongre, partinin ilk programını ve tüzüğünü de kabul etmiştir. 18 Ekim 1920'de Ankara'da kurulan «resmî» TKP, tamamıyla başkadır. Asıl TKP hiçbir zaman Türkiye'de yasal olamamıştır. Ancak, zaman zaman başka adlar taşıyan birtakım partiler TKP'nin kolları gibi faaliyet göstermişlerdir. Örneğin ilk yıllarda İstanbul'daki Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası ile Ankara'daki Türkiye Halk İştirakiyûn Fırkası böyleydi.

1921 başlarındaki solu bastırma (Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesi, THİF ileri gelenlerinin İstiklâl Mahkemesi'nce 15'er yıl gibi ağır hapis cezalarına çarptırılması) hareketinden sonra, solcular bir süre yalnızca işgal altındaki İstanbul'da çalışabilmişlerdir. Anadolu'da, dış politika gelişmeleriyle yakından ilgili görünen solu yasaklama kararı, yine dış politika gelişmelerinin etkisiyle altı ay içinde kaldırılmıştır. Yeniden canlanan THİF örgütü aracılığıyla TKP ikinci kongresini 1922 yılı Ağustos ayının ikinci yarısında Ankara'da yapmıştır. Büyük zaferden sonra Anadolu solu yine bastırılmış, İstanbul'daki çevre de 1923 ilkbaharında koğuşturulmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, Takrir-i Sükûn Kanunu'na kadar, TKP çalışmaları (daha çok yayın ve eğitim alanında) sürdürülebilmiştir.

* Ankara'daki ABD Kütüphanesinden bana bu raporu sağlayan Sayın Selim İlkin'e teşekkür borçluyum.

TKP'nin üçüncü kongresi de, koşulları önemli bir biçimde değiştiren Takrir-i Sükûn Kanunu'nun çıkarılışının hemen öncesinde, 1925 Şubatında İstanbul'da toplanmıştır. Burada ne gibi politika kararları alındığını bilmiyoruz. Ancak, Komintern'in 5. Kongresinde (Haziran 1924) TKP'ne yöneltilen, emperyalizme karşı ulusal kapitalizmi desteklediği ve bir çeşit yasal Marksizmi savunduğu yolundaki eleştiriler, herhalde yeni parti çizgisinin saptanmasında etkili olmuştur. TKP'den istenilen, bir anlamda, dışa karşı hükûmeti desteklemek, içteyse onunla mücadele etmek gibi bir şeydi. Üstelik, Ankara'nın artık «burjuva» sayılıp sayılamayacağı da parti içinde hâlâ tartışmalıydı. Bazıları, Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarının kapitalist-olmayan bir gelişme çizgisini benimseyecekleri umudunu sürdürüyorlardı. Takrir-i Sükûn Konunu dönemi, TKP'ndeki bu ayrılık eğilimlerini keskinleştirecekti.*

1925 yazında, İstiklâl Mahkemesi TKP ileri gelenlerinin bir kısmını mahkûm etti. Dr. Şefik Hüsnü (Değmer), Nâzım Hikmet (Ran) ve Hasan Âli (Ediz) daha önce yurt dışına kaçmışlardı. Parti, bu tutuklamadan sıyrılabilenlere kaldı. Bunların en önemlisi, Vedat Nedim (Tör) idi, TKP'ni o yönetmeye başladı. O günkü baskılı koşullarda zaten fazla bir şey yapmak mümkün değildi. Eskiler, Vedat Nedim Beyin yönetimini partinin tarihinde bir «Menşevik idare» dönemi sayarlar: bununla anlatmak istedikleri, TKP'nin o sıralar Bolşevik modeline uygun bir yeraltı partisi gibi örgütlenmek yerine işçi toplulukları arasında «noktalama sistemi» denilen daha gevşek bir örgütlenme biçimine girmiş olmasıdır.

Şefik Hüsnü Bey yurt dışına kaçınca Moskova'ya giderek, oradaki Komintern örgütünde Türkiye kesimine bakan Baytar Ali Cevdet'le ilişki kurmuş ve TKP'nin Türkiye'deki çalışmalarını dışarıdan yönlendirmek istemiştir. İşte bu amaçla, Vedat Nedim Bey ve arkadaşlarını, 1926 yılında (ayını ve gününü bilmiyorum) Viyana'da bir toplantıya çağırmıştır.** Burada, Vedat Nedim Bey

* Kısa bir şemasını vermeye çalıştığım bu gelişmeler, genişletilmiş yeni basımı yayımlanmak üzere olan *Türkiye'de Sol Akımlar I : 1908-1925* adlı kitabımda ayrıntılarıyla yer almaktadır.

** Viyana toplantısının, TKP'nin dördüncü kongresi olmadığını, bir 'konferans' sayıldığını sanıyorum.

TKP Kâbit-i umumiliğine getirilerek yurt içindeki örgütün fiilen başına geçmiş ve yukarıda değindiğim «Menşevik idare» dönemi ondan sonra başlamıştır. Viyana'da, Takrir-i Sükûn Kanunu'yla birlikte memleketin tuttuğu yeni yön değerlendirilmiş, iktidarla uzun vadeli bir mücadeleye girişme gereği üstünde anlaşılmış, ancak kısa dönemde bir darbeye kalkışmak yerine, işçiler arasında örgütlenme ve eğitim çalışmaları yapmak yoluna gidilmesi kararlaştırılmıştır:*

1927 tutuklamalarının öncesinde, TKP'nin dış ve iç yöneticileri arasındaki anlaşmazlığı, bu kitapta aktarılan duruşmalardan öğrenebiliyoruz. Yalnız, burada açıklamak istediğim iki nokta var. Birincisi, 14 Mayıs 1965 tarihinde Sayın Vedat Nedim Tör'ü İstanbul'da Kuledibi'ndeki Yapı ve Kredi Bankası şubesinin üstünde bulunan kültür işleri bürosunda ziyaret ettiğim zaman, bana anlattıkları. Aşağıdaki sayfalarda okuyacağınız gibi, Viyana buluşmasından sonra, Vedat Nedim Bey İstanbul'da TKP'ni yönetirken, Şefik Hüsnü Bey ona takma adlı mektuplarla yurt dışından direktifler gönderirmiş. Aralarının açılmasının başlıca nedeni, Şefik Hüsnü Beyin bu mektuplarında Komintern'in emridir diyerek, Tramvay amelesine v.b. grevler yaptırılmasını ısrarla istemesi olmuş. Vedat Nedim Bey ise, o zamanki koşullarda bu gibi eylemlerin güçlüğünü de zamansızlığını, işçiler arasında yeni yeni filizlenen parti hücrelerinin ezilmesine yol açacağını ileri sürerek direnmiş. Şefik Hüsnü Beyse, parti disiplini adına onu sıkıştırmaya devam etmiş. Vedat Nedim Bey, Şefik Hüsnü Beyin Komintern'e vereceği faaliyet raporlarında çok iş yapmış olarak göze girmek gibi amaçlarla, Türkiye'deki partinin çıkarlarına aldırış etmediğinden kuşkulanmaya başlamış. Sonra, Şefik Hüsnü Bey bir gün gizlice çıkagelmiş...

Açıklamak istediğim ikinci nokta, 7 Ocak 1967 tarihinde Sosyalist Kültür Derneği'nde Türkiye'de Solun Tarihi Üstüne verdiğim bir konferanstan sonra, söz alan merhum Şevket Süreyya

* «Viyana Kongresi, Türkiye'nin hâl-i hâzır vaziyetini müsellah işler görmeye elverişli addetmemiştir. Kongre daha ziyade, amele fırkası, amele mesleki teşkilâtı, amele kooperatifleri, 'inkılâp mücahitlerine yardım' cemiyetleri ihdasını lüzumlu görmüş, hükûmeti ele geçirmeğe şimdiden teşebbüsü gayr-ı kâbil, lüzumsuz ve ziyanlı addetmiştir.» *(Vakit,* 20 Teşrinisâni 1927).

Aydemir'in söylediklerivle ilgili. Bilindiği gibi 1925'de İstiklâl Mahkemesi kararıyla 10 yıl ağır hapse mahkûm olan Şevket Süreyya Bey, bir buçuk yıl yattıktan sonra bir yasa değişikliği sonucu serbest bırakılmıştı. O gün konferansı izleyen tartışmada söylediklerinden anlaşıldığına göre, Şevket Süreyya Bey hapisten çıkınca, TKP yönetiminde Vedat Nedim Beyle birlikte çalışmaya başlamıştır. Aydemir, bu dönemde Komintern'le asıl kendisinin çatıştığını ve parti içindeki anlaşmazlığı yerinde soruşturmak amacıyla Türkiye'ye gelen Komintern temsilcisi Kitaigorodski'yi tersleyerek aynı gün geri dönmek zorunda bıraktığını ileri sürüyordu. 1927 davasından sonra, TKP'nden kesinlikle kopan bu iki arkadaş dört yıl sonra Kadro'yu çıkarmaya başlayarak aşağı yukarı, partiliyken savundukları görüşleri bu dergi çevresinde sürdüreceklerdir.*

*
**

Duruşmalarda, Adanalı sanıklar grubuna karşı bir suç kanıtı olarak 1927 Komünist Tevkifatının öncesinde yapılan bir grevden bir nebze söz etmek gerekir. 10 Ağustos 1927 sabahı, Şark Demiryolları'nın Yenice - Nusaybin hattında bir grev başlamıştır. 13 Ağustos tarihli Vakit'te yazıldığına göre, bu olayın nedeni, amelenin şirkete verdiği 30 maddelik talep listesinin iki maddesinin (zamaime dair 28 ve 29'uncu maddelerin) kabul edilmemesidir. 19 Eylül'deyse, İstanbul gazeteleri iki amelenin «polisçe tahti tevkife alındığı»nı bildirmektedirler. Açıklandığı kadarıyla, Tabakus Şirketine ait tütün depolarında amele arasında dolaştırılan şapirografla basılmış bir beyanname yakalanmış ve bununla ilgili görülen iki amele tutuklanmıştır. Basında asıl büyük tutuklama havadisi, tam iki ay sonra patlayacaktır:

> Memleketimizin nizam-ı içtimaisini ihlâl için Komünist Partisi namı altında faaliyet-i hafiyede bulundukları an-

* 1925 yazında İstiklâl Mahkemesi'nce 7 yıla mahkûm olup 1926 Cumhuriyet Bayramında çıkan Sadrettin Celâl Bey (merhum Pedagoji profesörü Antel), anlaşıldığı kadarıyla, 1926-27 döneminden önce TKP'yle ilişkisini kesmiş, sol harekete bir daha herhangi bir biçimde katılmamıştır. Sadrettin Celal Bey, ilk solcu aydınlar kuşağının en yetenekli insanlarından biriydi.

laşılan onsekiz vatansız İstanbul'da taht-ı tevkife alınmıştır.
Ayın Tarihi (Sayı 44) 19 Teşrinisâni 1927

20 Kasım 1927 tarihli **Cumhuriyet** gazetesi aynı haberi şu uzun başlıkla veriyor:

> Şehrimizde keşfedilerek âzâsı tamamen tevkif olunan komünist şebekesinin bütün esrarını tarz-ı faaliyetini bu nüshamızda neşrediyoruz.
>
> **Türkiye'de komünistlik yapmak istemek**
> **hiyanetten başka bir şey değildir**
>
> Hepsi tevkif edilmiş olan şebekenin otuza yakın âzâsı fikir adamı değil —para mukabilinde— her nev'i iş görecek tıynette adamlardır. Haklarındaki tahkikat bitirilmiştir, muhakemelerine de pek yakında başlanacaktır.

Başlığın altında da, şu altyazılarla dört tane resim var:

- Komünistlerin «Tayyareye iane vermeyiniz» diye beyanname dağıttıkları Ortaköy'deki Tabakuş merkez binası
- Komünistlerin takibini büyük bir dikkatle idare eden ve bütün mensubinin derdestinde faal bir rol oynayan polis birinci kısm-ı siyasî şube mdürü Hüsnü Bey
- Adli tahkikatı idare etmek üzere işe vaz'üyed eden İstanbul müdde-i umumisi Kenan Bey
- Bir zamanlar Komünistlerin nâşir-i efkârı olarak İstanbul'da intişar eden Aydınlık gazetesinin birinci sahifesi.

[Bu son resimde, her nedense Aydınlık'ın 24. sayısının kapak klişesinin üst tarafına «Bolşevik» / altına da «Üçüncü Enternasyonal Seksiyonu TKF Neşriyatından - 1927» sözlerinin eklenmiş olması dikkati çekiyor.]

Cumhuriyet'te yapılan açıklamalara göre, «Komünizm fikrinin asıl beşiği olan memlekette bir teşkilât-ı ecnebiye bürosu vardır. «Her ülekinin 7'şer kişiyle temsil edildiği bu büronun Türkiye kesiminde de, Dr. Şefik Hüsnü, Şair Nâzım Hikmet, Halim, Baytarzade Mehmet, sabık Tıbbiye talebesi Hasan Âli ve daha iki arkadaşları murahhas olarak bulunmaktadır. Yine 7 kişiden oluşan Türkiye'deki parti merkez komitesinin üyeleri ise, İktisat Doktoru Vedat Nedim, Muallim Şevket Süreyya, Elektrikçi Nuri, Vanlı Kâzım, Hamdi Şamilof, Dr. Mülâzım Mümtaz ve Tıbbiyeli

Hikmet Beylerdir. Merkez Komitesine vilayet teşkilâtları bağlıdır. Örneğin, İstanbul Vilâyet Komitesi'nde, ameleden Elektrikçi İbrahim, Hakkı, Tesviyeci İbrahim, Küçük Hakkı, Rasim ve Şakir Efendiler üyedir. Türkiye'deki çalışmaları hızlandırmak için, bir süre önce, Şefik Hüsnü Bey kimliğini gizleyerek trenle İstanbul'a gelmiştir. Doktor, tanınmamak için görünüşünü de değiştirmiştir. Başına bir şapka giymiş, «biraz gümrah olan kaşları»nı cımbızla yolmuş, siyah gözlük takmış, bir de küçük sakal bırakmıştır. Onun gelmesinden sonra, TKP üç nev'i beyanname neşretmiştir. Bunlardan biri 40-50 sayfalık, şaprografla basılmış olan **Bolşevik** broşürüdür. Bunun üstünde güya amelenin hedefini gösteren temsilî bir resim sonunda da Nâzım Hikmet'in fütürist bir şiiri vardır. Beyannamelerin hepsi Adnan veya nâm-ı diğer Sadık efendi ismindeki birisinin elyazısıyla muharrerdir. Beyannamelerden başka, bir de Tütün Şirketinin Ortaköy binasının amele salonunda, duvara Latin harfleriyle 'Viva Lenin' (Yaşasın Lenin) yazılmıştır. Orada çalışan faşizm aleyhtarı bir İtalyandan şüphe edilmişse de, bunun da TKP ile ilgili olduğu sanılmaktadır. Vedat Nedim Beyi izleyen zabıta memurları, onun Şefik Hüsnü Beye 25 Teşrinievvel günü (Beyoğlu'nun o zamanki ünlü Beyaz Rus pastahanelerinden) Mulatya'da randevu verdiğini anlatmışlar ve önce Vedat Nedim Beyi kendi evinde tutuklamış, sonra da pastahane çevresinde tertibat alarak Şefik Hüsnü Beyi yakalamışlardır. **Cumhuriyet**'e bakılırsa, Vedat Nedim Bey TKP örgütünden «malûmatı olmadığını» söylemektedir * Vedat Nedim ve Şefik Hüsnü Beylerden başka birçok tutuklular daha vardır. Ör-

* Muhakemeden önceki gazete haberlerinde, Vedat Nedim Beyin Dr. Şefik Hüsnü Beyi ele vermiş olduğu gerçeği gizlenmiştir. Nitekim, aynı günkü *Vakit*'te de, Bebek, Ortaköy ve Kuruçeşme tütün depolarında dağıtılan beyannamelerin zabıtanın eline geçtiği açıklandıktan sonra, denilmektedir ki: «isticvap edilen ameleden biri Vedat Nedim Beyin ismini haber vermiş, Vedat Nedim Bey tevkif edilmiş ve mumaileyhin isticvabı meselenin mahiyetini ortaya çıkarmakta faideli olmuştur.» Oysa, ihbar olgusu aşağıdaki duruşma kayıtlarında açıkça belirtildiği gibi, Tevetoğlu'nun kitabında da (s. 399), Vedat Nedim Beyin Siyasî Kısım Başmemurlarından Şinasi Bey aracılığıyla Emniyete başvurduğu anlatılmaktadır.

neğin, geçenlerde kapatılan Amele Teali Cemiyeti'nin* reisi Sabri Bey de mevkuflar arasındadır. İstanbul'un dışındaki bazı yerlerde, bu arada İzmir'de de birtakım tutuklamalar yapılmıştır.

Ertesi (yani 21 Kasım) günü de, **Cumhuriyet** heyecanlı bir üslûpla aynı konuda havadis vermeye devam etmektedir:

> Mevkufların miktarı 57 kişidir. Maznunların cürmü büyüktür, bunlar «taklib-i hükûmet» cürmüyle Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevk olunacaklardır.

Bundan anlaşıldığına göre, sanıklar daha hafif cezalarla geçiştirebilecekleri gizli cemiyet kurma yerine, cezası idam olan hükûmeti zorla devirmeye kalkışmakla suçlanmaktadırlar. Bu kere, İstanbul ve İzmir'den başka Adana'da da tutuklamalar yapıldığı açıklanıyor. «Tahkikat-ı evveliye ikmâl edildikten sonra» sanıklar «aidiyet kararıyla İstanbul'a sevk» edilecekler ve burada yargılanacaklardır.

Daha ertesi gün de, yine aynı gazete şunları ekliyor:

> **Komünist Teşkilâtı Etrafındaki Tahkikat**
>
> Teşkilâtla alâkadâr mühim bir şahıs aranıyor.
>
> Taşrada tevkif edilen Komünistler yola çıkarılmıştır.
>
> Tevkifattan sonra dahi beyannameler yaptıştıranlar kimlerdir?

* «Amele Teali Cemiyeti görülen lüzum üzerine evvelki gün saat 14'te sed edilmiştir. Aynı gün Cemiyetin Bayezıt, Yedikule, Aksaray, Ayvansaray, Beşiktaş şubeleri de sed ve temhir olunmuştur.» *Vakit*, 20 Teşrinievvel 1927

«*Amele Cemiyeti - Tekrar Küşadına Müsaade Verildi*

Amele Teali Cemiyeti bir ay evvel tarz-ı teşekkülünde ve muamelâtında yolsuzluk bulunduğu kaydıyla Polis Müdüriyeti 3. Şubesi tarafından seddedilmiş ve bu hususiaki evrak 7. Müstantık Nâzım Beye verilmişti. Cemiyet reisi ve âzâları birer birer, Müstantık Nâzım Bey tarafından davet edilmişler, kendilerinden izahat alınmıştır. Neticede gayr-i kanunî bir şekil tezahür etmediği için Cemiyet reisi ile âzâlarının men'-i muhakemelerine karar verilmiş, cemiyetin küşadına müsaade edilmiştir.» *Vakit*, 7 Şubat 1928 (yani, bu davanın sonuçlanmasından iki hafta sonra!).

(Anlaşılan, aynı beyannameler tekrar Fatih civarına yapıştırılmıştır. İstintak hakimi (sorgu yargıcı) Nâzım Bey isticvabata devam ediyor. «Cürümde 'ayniyet' olduğu için bilûmum Komünistler hep beraber İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde muhakeme olunacaklardır... Şâyi olan rivayetlere nazaran, Şefik Hüsnü Beyin teşkilâtına şehrimizdeki şirketlerden birinin nakden muavenette bulunduğu da söylenmektedir. [Sovyet Dış Ticaret Şirketi «Arkos» kastediliyor olmalı]. ... Şefik Hüsnü Bey isticvabatı esnasında soğukkanlılığını muhafaza ederek sorulan suallere şayan-ı dikkat cevaplar vermiştir. Bu meyanda, gayesinin sadece Komünist teşkilâtı yapmaktan ibaret olduğunu, bunun için geldiğini, taklib-i hükûmet gibi fikirlerin aklından bile geçmediğini iddia etmiştir.»

Çeşitli gazeteler, değişik tarihlerde farklı tutuklu sayıları verdikleri ve adların hepsi açıklanmadığı için bunları ayrı ayrı belirtmekte yarar görmüyorum. Ancak, 22 Teşrinisani 1927 günkü Cumhuriyet'te bu listelere önemli bir mevkufun adı ekleniyor: gizli emniyetin TKP'ne yerleştirdiği bir ajan olan Faik.*

Aslında, işin başından itibaren **Vakit**, **Cumhuriyet**'ten daha iyi gazetecilik yapmaktadır. **Vakit**'te ilk günlerde bile, tutuklular konusunda geniş (ve oldukça doğru) haberler çıkmıştır. Örnek olarak, genellikle haklarında az bilgi sahibi olduğumuz üç kişi hakkında bu gazetede yazılanlara bir göz atalım:

> O gün postacıda (Mulatya) bir tevkâfadelik olduğunu sezenler arasında birisi zabıta memurlarına merak ile ne olduğunu soruyordu. Merak edene: Sen kim oluyorsun? dendiği zaman, zabıta memuruna, — Benim adım Vasıf! diyen bu genç **Orak Çekiç** gazetesiyle alâkadâr olarak Dr. Şefik Hüsnü ile beraber [!] Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde muhakeme görmüş, on seneye mahkûm olmuş, Ceza Kanunu'nun yenileşmesiyle hasıl olan hüküm tebdili üzerine hapisten çıkmıştır. Orada ismi Eczacı Vasıf olarak

* Eskiler, 'Altındiş' lâkabıyla maruf Değirmenci Faik'in polis olduğunu bana söylemişlerdi. Şimdi, Abidin Nesimî de anılarında, TKP'nin Komintern'le ilişkilerini düzenleyen bürosunda görevli olan bu zatın, 1927 Komünist Tevkifatında oynadığı role değiniyor (*Yılların İçinden*. İstanbul : Gözlem Yay., 1977, s. 163-64). Faik, beraat edenler arasındadır.

yazılı idi. Eczacı Mektebi'nden ve Fen Fakültesi'nden mezun olduğu halde birisi ile ortak otomobil edinmiş, kendisinin aynı muhakemedeki arkadaşlarından olan Elektrikçi Nuri'yi muavin almış, bu otomobilde şoför olarak çalışıyordu.

(19 Teşrinisâni 1927)

Yine,

Mevkuflardan Vanlı Kâzım bir müddet Fransa'da bulunmuş, Fransız Komünist Fırkası dahilinde çalışmış ve bu fırka tarafından Paris etrafındaki nahiyelerden birinde belediye intihabatında belediye reisliğine namzet gösterilmiştir. O zaman Fransız teb'asında olan Vanlı Kâzım bilâhare Mütareke senelerinde İstanbul'a gelmiş, İştirakçi Hilmi ile birlikte çalışmış, amele işleriyle iştigal etmiştir. Hilmi'nin vefatından sonra 339 (1923) senesinde İstanbul Ceza Mahkemesi'nde Komünist propagandası yaparak taklib-i hükûmet teşebbüsünde bulunmak ithamıyla muhakeme edilenler arasında bulunmuştur. Bu muhakemede adem-i mes'uliyet kararı alarak çıktıktan sonra Giresun'a gitmek üzere bindiği vapurda tekrar tevkif edilmiş ve taharriyat neticesinde eşyası arasında Komünizm propagandasına ait evrak bulunmuştur. Vanlı Kâzım tahliye edildikten sonra İstanbul'a avdet etmiş ve Rıhtım Şirketi'ne vinç memuru olarak girmişti.

(21 eşrinisâni)

Mevkuflardan Baytar Salih, askeri binbaşılardandır. Millî hükûmetin teessüsü sıralarında Ankara'da bulunmakta idi ve ilk defa Ankara'da bir Komünist partisi teşkiline teşebbüs edenler arasında idi. Bilâhare (Yeşil Ordu) teşkilâtına karışan Baytar Salih, bu teşkilâtın ilgası üzerine Eskişehir'e gitmiş ve orada intişar eden yevmî (Yeni Dünya) gazetesine makaleler yazmış, Ankara'ya avdetinde orada (Emek) namıyla bir gazete neşretmiştir. Bu gazete hükûmetce seddedildikten sonra, Baytar Salih tevkif olunarak İstiklâl Mahkemesi'ne verilmiştir. Burada 15 sene kürek cezasına mahkûm olmuş, fakat az bir müddet sonra aff-ı umumîden (!) istifade ederek hapishaneden çıkmıştır. Baytar Salih tahliyesini müteakip Kırşehir'

de (Kurtuluş) namıyla bir gazete neşretmiş,* daha sonra Ankara'ya gelmiş ve Halk İştirakiyun Fırkası'nı ihya edenler arasında görülmüştür. Bu sırada (Yeni Hayat) nâmıyla bir gazete de neşretmiştir. HİF mensubini tevkif edilirken Baytar Salih Rusya'ya kaçmış ve orada Tatar mecmualarına (Hacıoğlu) nâm-ı müstearıyla yazılar yazmıştır. Bilâhare tekrar Ankara'ya gelmiş, tevkif edilmiş, Ankara Cinayet Mahkemesi'nde mahkûm olmuş ve yine aftan istifade ederek çıkmıştır. Bu sefer İstanbul'a gelmiş, silk-i askerîden ihraç edilmiş olduğu için kendisine baytarlık haricinde iş aramaya başlamış, Şark Şimendifer İdaresi'ne amele olarak girmiş, bilâhare İstasyon Memuru olmuştur. **(Ibid.)**

Yukarıda **Pravda** polemiği dolayısıyla değindiğim, 1 Aralık 1927 tarihli Amerikan istihbarat raporu, ortaya çıkarılan Komünist komplosunun ciddî bir temeli olabileceğini kuşkuyla karşılamaktadır. Buna göre, gerçi İstanbul'da Tayyare Cemiyeti'yle ilgili direniş, İzmir Tütün Rejisinde ajitasyon ve Adana'da demiryolu grevi olmuştur; ama bütün bunlar, hükûmetin üstesinden gelemediği önemli ekonomik güçlüklerin sonucu olabilir ve bunları ille de bir Komünist kışkırtmasına yakıştırma zorunluluğu yoktur.

Yine İstanbul'dan Washington'a gönderilen daha önceki (23 Kasım 1927 tarihli) bir başka Amerikan raporu, Türk basınında çıkan Komünist Tevkifatıyla ilgili yazılarda, Türkiye'deki Sovyet büyükelçiliği, konsoloslukları ya da başka kamusal kuruluşlarının yerli Komünistlerle ilişkileri olduğuna dair dokundurmalardan dikkatle kaçınıldığı gözlemlenmektedir. Sovyet temsilcilerinin Ankara üstündeki etkileri son zamanlarda zayıflamış görünmekle birlikte, bu raporun yazarına göre, yerli Komünistleri desteklediklerinden ötürü, İngiltere'de olduğu gibi Türkiye'de de Ar-

* Yurt dışındaki *Yeni Çağ* dergisi çevresince basılan *TKP: Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları* adlı küçük broşürde de (y.y., t.y.-1970'lerin ilk yarısı olmalı; s. 6) 1919 Eylülünde İstanbul'da yayımlanmaya başlayan *Kurtuluş* dergisinin «daha sonraları» Kırşehir'de çıktığı belirtilmekteir. Ben hiçbir sayısını göremedim.

kos'un kapanmaya zorlanacağını ya da Sovyet Sefirinin **istenilmeyen kişi** ilân edileceğini düşünmek güçtür.*

*
**

1927 Tutuklamaları dolayısıyla, günlük basında birçok ünlü gazeteci yorumlar yapmıştır. Bunlardan, örnek olarak yalnız birine, birkaç yıl sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası önderleri arasında, özgürlük kahramanı rolüne çıkacak olan Ağaoğlu Ahmet Beyin 28 Teşrinisâni 1927 tarihli **Cumhuriyet**'te yayımlanan «Komünistlerin Tevkifi» başlıklı yazısına işaret etmek istiyorum. Ağaoğlu, Marx'ın görüşlerinden, Lenin-Kautsky tartışmalarından uzun uzadıya söz ettikten sonra, Türkiye'ye bakarak şöyle demektedir: «Türkiye'de kaç milyoner vardır, kaç büyük sanayi ve kaç amele mevcuttur?» Yazara göre, elde istatistikler bulunmamakla birlikte, bizde işçi sınıfı 14 milyon nüfusun % 3'ünden az olsa gerektir. Bu başyazı, Takrir-i Sükûn Kanunu'nun ruhuna pek uygun düşen şu sözlerle bitiyor:

> ...Cumhuriyet Hükûmeti hiçbir zaman ve hiçbir vechile yoktan gürültüler çıkarılmasına ve avâm ve nâsın efkârı ihlâl edilerek tahrikat yapılmasına müsaade edemez! İcra edilmiş olan vasî ve şümullü ıslahatın takarrür ve teessüsü için dahilde sükûn ve huzura, hariçte emniyet telâkkisine muhtacız.

1927 Komünist Tevkifatı, günümüzde de anti-komünizm ticareti yapan bazı yazarların işlemekten hoşlandıkları bir konu olmuştur. Bu gibi yayınlardan da yararlanmak gerekir. Örneğin, Fethi Tevetoğlu'nun **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler** adlı kitabında (s. 395-98), her nasılsa eline geçirdiği bu davaya ait (37 sayfalık) 7 Teşrinisâni 1927 tarihli tahkikat fezlekesinden alıntılar yeralmaktadır. Bunların aktardıkları kimi önemli belgeleri, aşağıdaki metinde yerleri geldikçe dipnotlarıyla göstereceğim.

Vakit gazetesinin bu kitapta çevirileri verilen altı günlük sayılarında, herbiri bir önceki gün mahkemede geçen olaylara karşılık olmak üzere, özetle şunlar vardır:

* Yine aynı raporda, iki haftadır İstanbul sinemalarında gösterilen ve çok tutulduğu için kolay kolay yer bulunamayan *Metropolis* adlı anti-kapitalist bir Alman filminin Emniyet tarafından vizyondan kaldırıldığı da belirtiliyor.

17 Ocak — İlk İddianame ve İstanbul Grubunun sorgularının başlaması
18 Ocak — İstanbul Grubunun sorgularının devamı
19 Ocak — İstanbul Grubunun sorgularının tamamlanması, İzmir Grubunun sorguları, Adana Grubunun sorgularının başlaması
20 Ocak — Adana Grubunun sorgularının tamamlanması
22 Ocak — Tanıkların dinlenilmesi, Son İddianame (yani, Esas Hakkındaki Mütalâa) ve Müdafaaların başlaması
23 Ocak — Müdafaaların tamamlanması, Ara ve Karar.

Bu davanın sanıklarını şöyle bir liste halinde toplayabiliriz:

İstanbul Grubu (26 kişi)	
Dr. Şefik Hüsnü (Değmer)	(İstiklâl Mahk.'den 1 yıl 6 ay)
Vedat Nedim (Tör)	4 aydan 2 ay 20 güne indirilmiş
Baytar Salih (Hacıoğlu)	4 ay
Muallim Adnan (Sadık)	3 ay
Muallim Şevket Süreyya (Aydemir)	
Rizeli Mahmut	
Elektrikçi Nuri	
Hamdi Şamilof (Alev)	4 ay
Fahrettin	4 ay
Hüseyin Sait	
Tesviyeci İbrahim	3 ay
Tesviyeci Küçük Hakkı	3 ay
Saatçi Niko	3 ay
Tuhafiyeci İstefan	3 ay
Marangoz Niko	
Yuvakim (Yunan Teb'ası)	
Ahilia (Yunan Teb'ası)	
Yorgi Todorof (Bulgar Teb'ası)	
Tenekeci Şamis	
Mehmet Sabri Usta	
Tesviyeci Galip	
Garson Hasan	
Perükâr Ahmet Şevki	
Eczacı Vasıf	
Faik (Değirmenci?/Altındiş namıyla maruf)	
Dr. Hikmet (Kıvılcımlı)	3 ay

İzmir Grubu (7 kişi)	
Modelci Abdülkerim (Soyka)	3 ay
Tamirci Mehmet Ragıp	3 ay
Şoför Tango Tevfik	3 ay
Tornacı Fethi	3 ay
Makinist İhsan	3 ay
Elektrikçi Mesrur Naci	3 ay
Tornacı (Acenta?) Suphi	3 ay
Adana Grubu (14 kişi)	
Demirci Mehmet Kaplan	
Şoför Ragıp	3 aydan 2,5 aya indirilmiş
Kazancı İsmail	3 ay
Tornacı Abdülmecit	3 ay
Makinist Ali Haydar (Galip Usta?)	
Şimendifer havaicısı Yusuf	
Muallim Ali İlhami	
Şoför Mektebi Müdürü Ali Şahin	
Makinist Kadri	
Amele Turan	
Hüseyin Sabri	
Makinist (İstikbal Pamuk Şrk.nde) Hilmi	
Tornacı Şamil Tevfik	3 aydan 1,5 aya indirilmiş
Makinist Şevket	3 ay
Gıyaben Yargılananlar (7 kişi)	
Sarı Mustafa	3 ay
Nâzım Hikmet (Ran)	3 ay
Ali oğlu Suphi (İbrahim)	4 ay
Hasan Âli (Ediz/Halim)	3 ay
Hüsamettin (Aziz İsmail/Mehmet)	4 ay
Lâz İsmail (Kasım - «İ. Biten Yoldaş»)	3 ay
Alâettin	3 ay

Toplam olarak 48'i vicahî, 7'si gıyabî olarak yargılanan 56 sanık vardır. Bunlardan birinin hastalığı dolayısıyla davası tefrik edilmiştir. Geri kalan 55 kişiden 25'i beraat ettirilmiş, 30'u ise çeşitli hapis (ve para) cezalarına mahkûm olunmuştur. 6 aya mahkûm olan 1; 4 aya mahkûm olan 4'ü İstanbul grubundan (bi-

ri polise yardım ettiği için cezasının üçte biri indirilmiş), 2'si firarilerden olmak üzere 6; 3 aya mahkûm olan da, 6'sı İstanbul grubundan, 5'i firarilerden, 7'si İzmir grubundan, 5'i Adana grubundan (ikisinin cezaları, yaşlarının küçüklüğü nedeniyle, üçte bir ve ikide bir oranında indirilmiş) olmak üzere 13 sanık vardır. Sanıklar hakkında önce, o zamanki Ceza Kanunu'nun 146'ncı maddesi delâletiyle 171'inci maddesinin uygulanması istenmiş, fakat sonuçta 313'üncü maddeden (gizli cemiyet kurmakla ilgili) mahkûmiyet kararları verilmiştir. Bu kararlar 10 Eylül 1928'de Temyiz Mahkemesi'nce tasdik edilerek kesinleşmiştir.

Muhakemenin bitmesinden üç gün sonra, yine **Vakit**'te çıkan bir haber, o dönemin toplumsal koşullarını yansıtması bakımından epeyi ilgi çekicidir:

Komünizm Maznunları

Tahliye Edilenleri Oteller Kabul Etmek İstemiyormuş

Muhakemesi yapılan Komünistlerden 25'i (!) muhtelif cezalarla mahkûm edilmişlerdi. Bunlardan ikisi, yaşlarının küçüklüğü dolayısıyla bakiye-i müddet-i cezaiyeleri tenzil edilmiş olduğundan mahkûmiyet müddetlerini kararın tefhimi günü ikmâl edenlerle birlikte serbest bırakılmışlardı. Bunlar Şoför Ragıp'la bir arkadaşıdır.

Evvelki gün de üç Adanalı mevkufla İstanbul teşkilâtı (!) kâtib-i umumisi Vedat Nedim Bey tahliye edilmişlerdir. Adanalı mevkuflardan biri Abdülmecit'tir.

Tevkifhaneden çıkan mevkuflar memleketlerine gitmeden evvel yatmak üzere otellere müracaat etmişlerse de yatacak yer bulamamışlardır. Otellerin kendilerini kabul etmemelerine sebep, yanlarında hüviyet varakalarının bulunmamasıdır. Bunun üzerine Komünistler İstanbul Müddeiumumiliğine müracaatla başlarına gelenleri anlatmışlardır. üddeiumumilik teshilât gösterilmesi zımnında bazı tedabir almıştır. (26 Kânunusâni 1928)

Burada aldığı 6 aylık ceza, Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin verdiği 15 yıllık cezadan indirilen bir yılla birleştirilince bir buçuk yıl olan Dr. Şefik Hüsnü Bey, mahkûmiyet süresini Yozgat hapishanesinde tamamlayarak 1929 ilkbaharında oradan tahliye olacaktır (**Vakit**, 26 Nisan 1929).

Bu davada gıyaben üç ay hapis cezası alan Nâzım Hikmet

hakkındaki 1928 yılına ait gazete havadislerini, yine Vakit'ten şöyle sıralayabiliriz :

Nâzım Hikmet - Memlekete Avdet Etti, Yakalandı

Komünizm propagandası yapmak ve hafi Komünist teşkilâtına dahil olmak cürmüyle Ankara İstiklâl Mahkemesi'nce gıyaben 15 sene kürek cezasına mahkûm edilmiş olan Şair Nâzım Hikmet Bey Rusya'ya firar etmişti. Nâzım Hikmet Bey, âhiren hududumuza gelmiş ve Hopa'ya geçerek memleketimize dahil olmuştur. Nâzım Hikmet Beyin vürudu haber alınınca derdesti için tedabir alınmış ve firarî mahkûm yakalanmıştır.

Ankara İstiklâl Mahkemesi'ne ait evrak Ankara Ağır Ceza Mahkemesine devredilmiş olduğu için Nâzım Hikmet de Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'ne tevdi edilecek ve tekrar muhakeme olunacaktır.

(1 Ağustos 1928)

Nâzım Hikmet Bey (resmi)

Dün Şehrimize Getirildi

Maznûn mahkûmiyet kararlarına usulen itiraz etti, muhakemesi pek yakında başlayacak.

Rusya'dan gelerek Rize'de derdest olunan ve hakkında tahkikat yapılan Şair Nâzım Hikmet Bey, dün sabah İstanbul'a getirilmiştir. Öğleden sonra İstanbul müddeiumumiliğine ve oradan da tevkifhaneye gönderilmiştir. Nâzım Hikmet Bey, Rize'de hakkında yapılan tahkikat neticesinde muhakeme edilmiş, memlekete avdetinde siyasî bir maksat olmadığı anlaşılmış, beraat etmiştir. İstanbul'da iki eski mahkûmiyetinden dolayı muhakeme edilecektir. Bu mahkûmiyetlerden biri Ankara İstiklâl Mahkemesi, biri İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi tarafından yapılan gıyabî muhakemesi neticesinde verilmiştir. Aldığımız malûmata göre, mecmuu onüç ayı geçmemektedir.

Nâzım Hikmet Bey, hakkındaki karara dün bir istida ile alelusul itiraz etmiş, vicahen muhakemesinin icrasını istemiştir. Kendisinin yarın, olmazsa öbür gün Ağır Ceza'da muhakemesi kuvvetle muhtemeldir.

Nâzım Hikmet Bey, dün tevkifhanede babası esbak Matbuat Müdür-i Umumisi Hikmet Beyle bazı dostları tarafından ziyaret edilmiştir. Kendisi vaziyeti hakkında şunları söylemiştir :

— Ben, buradaki gıyabi muhakemelerimi temize çıkarmak için geldim, kanaat-i şahsiyem itibarıyla Komünistim. Fakat hiçbir teşkilâta mensup değilim. Ben «Marksizm»in ve «Komünizm»in yalnız edebiyattaki tezahüratıyla alâkadârım.

Şimdiye kadar Türkçe konuşan muhtelif milletlerin mecmualarında yazılar neşrettim. Rus diliyle çıkan muhtelif mecmualarda da yazılarım tercüme olundu. Ufak bir eserim Moskova'da filme alındı. Birisi de bir film müessesesince kabul edildi.

Muhakemem neticesinde beraat edeceğimden yüzdeyüz eminim. Sonra bir edebiyat mecmuası neşretmeyi düşünüyorum. (5 Teşrinievvel 1928)

Bu haberde, yanlış ve eksik olan bazı noktalar göze çarpıyor. Bir kere, Nâzım Türkiye'ye yalnız gelmemiştir, bu kitabın konusu olan davada kendisi gibi (ama ondan bir ay fazlasıyla, 4 aya) gıyaben mahkûm olan «Lâz» İsmail (İ. Bilen Yoldaş) ile beraberdir. Rize'de beraat etmemişler, yurda pasaportsuz girdikleri için üçer gün hapse mahkûm olmuşlardır. Nihayet, İstanbul'da değil, Ankara'da yargılanacaklardır. Herhangi bir örgüte üye olmadığını söylemesi de, bir savunma taktiğidir; Nâzım partilidir ve çok geçmeden parti içinde Şefik Hüsnücü Merkez Komitesine karşı muhalefete geçecek, 1929 yılında Pavli Adasındaki (İstanbul/Pendik) Muhalefet Kongresi'ne katılacak, Komintern'in «Trockist - Polis Muhalefeti» diye nitelediği bir harekette direnmesi yüzünden —ancak yıllar sonra dönebilmek üzere— TKP'nden çıkarılacaktır. Ama, biz bunları bırakıp, kaldığımız yerden sonraki haber başlıklarına göz gezdirelim:

Nâzım Hikmet - Ankara'da Muhakemesine Başlanıldı (5 Teşrinisânî 1928)

Komünistlik Maznunları - Nâzım Hikmet'le İsmail'in Muhakemelerine Ankara'da Devam Edildi (11 Teşrinisânî 1928)

Nâzım Hikmet'in Muhakemesi Devam Ediyor (18 Teşrinisânî 1928)

Nâzım Hikmet'in Muhakemesi Ankara'da Devam Ediyor (3 Kânunuevvel 1928)

Sonunda karar alınmış, Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin verdiği ceza yok sayılarak, yalnız Nâzım'la İsmail hakkında İstan-

bul ve Rize Mahkemelerinin hükmettikleri cezalar birleştirilmiştir; ancak bu süreyi tutuklu olarak zaten doldurdukları için, her ikisi de serbest bırakılmışlardır (**Vakit**, 24 Kânunuevvel 1928).

Mete Tunçay

KOMÜNİSTLERİN DÜN BAŞLAYAN MUHAKEMESİ BÜTÜN GÜN SÜRDÜ

İDDİANAME, MÜDDE-İ UMUMÎ KENAN BEY TARAFINDAN SERD OLUNDU

DOKTOR ŞEFİK HÜSNÜ, BAYTAR, SALİH, RİZELİ MAHMUD, MUALLİM ADNAN BEYLER İSTİCVAB EDİLDİLER, DAHA KIRK DÖRT MAZNUN VAR

«Büyük Müncînin buyurdukları üzere bugün Türk milletinin vâsıl olduğu, elde ettiği ulvî netice, asırlardan beri çekilen mesâibin intibahı, bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedeli olduğunu kendilerine hatırlatmak isterim. Nizam-ı içtimaîmizi bilerek veya bilmeyerek ihlâl eden kimselere müsaadekâr bulunmak hatadır.»

Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu tağyir ve tebdil maksat ve gayesiyle gizli bir komünist teşkilâtı vücuda getirdikleri ve halkı kanunlara karşı teşvik ve tahriki mutazammın amele mecmaı olan yerlerde be-

yanname tâ'lik ettikleri iddiasıyla maznun olan (48) kişinin muhakemesine, dün sabah Ağır Ceza Mahkemesi'nde başlandı ve akşam saat on yediye kadar devam edildi.

Bu maznunlardan ele geçenler İzmir, Adana ve İstanbul'da komünist teşkilâtı namına hareket etmişlerdi. Fakat, maznunlardan Nâzım Hikmet, Sarı Mustafa, Alâeddin, Aziz, İsmail Suphi, Hasan Âli, İsmail ele geçmemiş ve kendilerine mühlet verildiği halde isbat-ı vücut etmemişlerdi.

Muhakeme celsesi saat tam onda açıldı. Makam-ı iddiayı bizzat İstanbul müddei umumîsi Kenan Bey işgal ediyordu. Fazla izdihama mahâl verilmemek için polisce lâzım gelen tedabir mükemmelen alındığından samiîn sıralarında boş mahâller görünüyordu.

Maznunlar şu sıra ile yerlerine oturmuşlardı. Dr. Şefik Hüsnü, Baytar Salih, Muallim Adnan, Yunus, Aziz, Nuri, Marangoz Galib, Muallim Şevket Süreyya, Hamdi, Vedat Nedim, Fahrettin, Hüseyin Sait, Vanlı Kâzım, İbrahim Hakkı, Niko, İstefan, Tesviyeci İbrahim, Yuvakim, Ahiliya, Sabri, Galib Hasan, Bulgar Yorgi, Ahmed Şevki, Dr. Hikmet, Vâsıf, Makinist Faik, Arkos şirketinin sobacısı Şamis, Abdülkerim Ragıp, Tevfik, Mesrur Naci, Âsım, Yusuf, Şemsi, Hayrettin, Fethi, diğer Niko, Eczacı Vâsıf, Suphi, Mehmet Kaplan, Ragıp, Kazancı İsmail, Abdülmecit, Hasan Vasfi, Ali İlhamî, Kadri, Haydar Tevfik, İlhami, Hilmi, Şevket, Şahin, Turan..

Yedinci İstintak hâkimi Nâzım Bey'in on dört büyük sayfalık kararnamesi okundu. Bu kararnamenin son kısmında isimlerini saydığımız maznunların Kanun-u Cezanın 146'ncı maddesi delâletiyle 171'inci maddesinin ikinci bendine muvafık ef'âl-i cürmiyeyi

irtikâb etmiş olmakla lüzûm-u muhakemelerine karar verildiği tasrih ediliyor ve : «gayr-i mevkuf olan Sabiha, Emine Hanım ve şoför Kâzım ve Derviş Hilmi Efendilerle İzmir Müstantikliğince serbest bırakılmış olan Nedim bin Vahid ve Adana Müstantikliğince tevkifine lüzûm görülmeyen Hüseyin Safvet, Kasap Mehmed ve Berber Ahmed'in fill-i müddea-bihe cür'et ve müşareketleri hakkında bi-güna delil ve emâre hasıl olamamış bulunduğundan men'-i muhakemelerine karar verilmiştir» deniliyordu.

Reis Sabri Bey maznunlara hitap etti :

— Sizlerin Türkiye Cumhuriyeti'nin Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu tağyir, tebdil ve ilga ile bu kanunla teşekkül etmiş olan Büyük Millet Meclisi'ni iskât gayesine matuf olmak üzere komünist teşkilâtı yaptığınız iddia olunuyor ve bunu bakınız nasıl isbat ediyorlar, dedi.

Bunun üzerine müdde-i umumî Kenan Bey ayağa kalktı ve beliğ bir lisanla, davayı teşrih eyledi :

DOKTOR ŞEFİK HÜSNÜ BEY'İN İSTİCVABI

İddianamenin serdinden sonra evvelâ maznunlardan Dr. Şefik Hüsnü Bey'in isticvabına geçildi.

Maznun, evli bulunduğunu, çocukları olduğunu, ailesinin Viyana'da ikamet ettiğini söyledi. Son zamanlarda Parmakkapı'da Saksı sokağında oturduğunu, Tahir ismini kullandığını, evvelce de Keramet ve Tayfur isimlerini müstear olarak taşıdığını anlattı. Derece-i tahsili soruldu, Selânik'te Feyziye mektebinde, sonra Paris Dar-ül Fünun'unda okuduğunu, oradan tıp doktoru sıfatıyla çıktığını ilâve ederek şunları söyledi :

— 1912 senesinde Türkiye'ye geldim. Hilâl-i Ahmer'de doktorluk ettim. Çanakkale'de vazife-i askeriyemi ifâ ile İstanbul'a döndüm.

— Hangi mecmualarda çalıştınız?

— «Kurtuluş» mecmuasını çıkarmıştım. Sonra Sadrettin Celâl Bey ile birlikte «Aydınlık» mecmuasını neşrettim. 1923 senesi nihayetlerinde de «Vazife» namı altında bir haftalık gazete neşrettik. «Orak Çekiç» ve «Aydınlık» Takrir-i Sükûn Kanunu'nun tatbiki esnasında seddedildi. Bu senenin Mayısı iptidalarında Avrupa'daki ailemi almak için resmî pasaport ile Varşova'ya gittim. Komünistlik meselesi ile alâkadar olanların İstiklâl Mahkemesi'ne sevk olunduklarını işittim. Memlekete avdetten sarf-ı nazar ettim. Diğer alâkadârlar arasında beni de on beş seneye mahkûm ettiklerini haber aldım. Bu gergin vaziyeti geçirmek için Viyana'da kaldım.

— Avdetinizde on beş seneyi ikmâl etmiş miydiniz?

— Hayır, ben beraat etmek ve bir vatandaş hukukunu kazanmak için geldim. Arkadaşlarım hapishaneden tahliye edildikten sonra ben de, İstiklâl Mahkemesi müdde-i umumîliğine istida ile müracaat ederek aynı vaziyette olduğumu mübeyyin bir arîza takdim ettim. Fakat cevap alamadım.

AVDETİN SEBEBİNE DAİR BİR SUAL

— Sonradan neden geldiniz?

— Vicâhen muhakeme edileceğim hakkında çıkan şâyia üzerine müdde-i umumîliğe müracaatla vaziyetimi tesbit ettirecektim.

— Türk Ceza Kanunu'nun 312'nci maddesi mucibince cezanız bir sene hapis ve yüz lira ağır cezayî nakdîye indirilmişti. Bundan malûmatınız yok mu?

— Hayır, haberim yok!

— İşte, bunu şimdi size ben tebliğ ediyorum.

Reis Sabri Bey, bu hususdaki ilâmı Şefik Hüsnü Bey'e imza ettirdi, sonra şu suali tevcih etti :

— İstanbul'a ne suretle geldiniz?

— Kaçak olarak geldim. Viyana'da tanıdığım bir zâtın delâletiyle, yataklı vagonların birinde saklanmıştım.

— Hangi otelde kaldınız?

— İstanbul tarafında bir oteldi. İsmini hatırlamıyorum. Ertesi gece de Ada'da kaldım.

— Bu iki gece zarfında kimlerle görüştünüz? Bu arada Vedat Nedim Bey'i gördünüz mü?

— Adresini bilmiyordum. Sonra Bağdat apartmanında buldum.

— Hiçbir fırkaya intisab ettiniz mi?

— Hayır. Ben bir fırka teşkil ettim.

— Hangi fırkayı?

— «Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist» fırkasını... Bu fırkayı 1919'da İstanbul'da teşkil ettim.

— İstintakdaki ifadenizde Berlin'de teşkil ettiğinizi söylemişsiniz?

— Berlin'de bulunan fırka, Türk talebe ve amelesi tarafından teşkil edilmişti. Bu fırkanın İstanbul'da akdettiği ilk kongrede kâtib-i umumî olarak beni intihab ettiler.

— Bu fırkanın maksadını izah eder misiniz?

— Meslekî menafii idame ettirmek, intihabatta amelenin faâl olmasını temin etmek ve bunların reylerini istihsal ederek Meclis-i Meb'usan'da kendilerini

temsil etmekten ibaretti. Bu naçiz teşkilâtın cumhuriyetimize faidesi dokunmamış değildir. Bazı âzâmız Ankara'da yüksek memuriyetlere geçmiş, Millî Mücadele'de emekleri sebketmiştir.

— Bu hizmeti, amele cemiyetleri ifa edemez miydi?

— Amele cemiyetleri gayr-ı siyasî cemiyetlerdir. Ameleyi patrona karşı müdafaa eder. Amelenin siyasî fikirlerini terviç eden cemiyet sosyalist fırkasıdır.

TEŞKİL ETTİĞİ FIRKA

— Sosyalist fırkaları mütenevvidir. Bu teşkil ettiğiniz fırka, hangi kısımdandır?

— Sosyalizm, gayet şumûllü ve umumî bir tâbirdir. Sosyalizm, amele sınıfının esir gibi çalıştırıldığını, sermayedar müesseselere iştirakini ve amelenin memlekette hâkim olmasını istihdaf eder. Sosyalistlerin nihaî gayesi budur. Bu gayenin istihsali için Avrupa'da İkinci Beynelmilel etrafında toplanan liderler, burjuvaziyi ameleye tercih ettiler. Bunun üzerine amele bunlardan yüz çevirdi. Ve kendi aralarında komünist ünvanı altında fırkalar teşkil etti.

— Siz komünist âmaline tarafdar mısınız ve hangi nazariyeyi kabul ediyorsunuz?

— Bendenizin komünizm fikriyle istinâsım eskidir. Daha mektep sıralarında, Avrupa'da tahsilde bulunduğum sıralardan başlar. Bizzat büyük komünistlerin nutuklarını dinleyerek, beşeriyeti ızdıraplardan kurtaracak yegâne çarenin sosyalistlik olduğunu anlamıştım.

Komünistler, sosyalizmin samimî müdafiileridir. Bunu samimiyetle isteyen mücahitlerdir. İkinci Enternasyonal'de, yani 1914'den 1918'e kadar, sosyalistle-

rin amele gayesine yaptıkları ihaneti gördükten sonra komünist oldum. Komünistlik, sosyalistliğin en samimi şeklidir. Komünist olduğumu söylerken aynı zamanda samimi bir sosyalist olduğumu da söylemiş oluyorum.

«LENİN»DEN EVVEL...

— «Lenin» in âsârına tarafdar mısınız?

— Ben, «Lenin» den evvel meşhur (Sermaye) muharriri Karl Marx'ın eserlerini okudum. «Lenin»i bundan sonra takip ettim. Bu büyük mürşid ve rehberlerin takip ettikleri gaye, beşeriyeti selâmete îsal edecek bir gayedir. Beşerî bir görüş, felsefî bir telâkkî ile komünistliğe karşı bende mefkûrevî bir merbutiyet teessüs etti.

— Komünizmin hükûmet şekli hakkındaki gayeleri nedir?

— Ameleyi, köylüyü faâl bir surette hükûmet idaresine iştirak ettirmek, arada mevcut sınıf farklarını kaldırmak, fabrikaları sermayedarların elinden alarak müşterek bir mülk haline inkılâp ettirmektir.

— Yani, Rusya'daki gibi değil mi?

— Evet. Rusya bir misâl olarak gösterilebilir, çünkü bunu tatbik eden memleket, yalnız Rusya'dır. Fakat Almanya ve Fransa'da da bazı eşkâli bulunabilir. Komünistler, her şeyi tecrübeden ve tarihdeki şe'niyetlerden almışlardır.

— Bu fikirler Türkiye'de kâbil-i tatbik midir?

— Türkiye, maalesef diğer medenî milletlere nazaran çok geride kalmıştır. Dinî hükümdarlığı yıktıktan sonra cumhuriyet teessüs ettl. Memleket, iktisaden inkişafa başladı. Nisbeten küçük bir memleket olan Türkiye'de Harb-i Umumîden evvel, bizi saran

devletlerle muhat bulunduğumuz bir zamanda böyle bir idare mevzu'ubahs edilemezdi. Memleketin üzerinde bir kâbus hüküm sürüyordu, o zamanlar...

BUGÜNKÜ VAZİYETTE...

— Bugünkü vaziyette kâbil-i tatbik midir?

— Memleketimiz inkişaf yoluna girmiş bulunuyordu. Fakat eiân amele teşkilâtsız olduğundan bizde komünist teşkilâtı, ameleyi şuurlandırmağa, hariçten gelen ecnebi sermayelerine karşı amelenin müdahalesini temin etmeye çalışacaktı. Bundan maksadımız, bugün teessüs etmiş olan cumhuriyet idaresine içtimaî bir zemin ihzar etmekten ibarettir.

Ameleyi teşkilâtçı, mücadeleci bir hale getirmek lâzımdır. Bunlar, istikbâlde tahakkuk edecek bazı emeller olabilir. Bunlar bizde belki tatbik edilebilirdi. Bu, bir ihtimâldir.

— Komünist teşkilâtının Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'na mugayir olduğunu düşündünüz mü?

— Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun ilk maddesi milletin hâkimiyetini mutlak bir surette kabul eder. Bu hâkimiyeti komünistler herkesden evvel arzu ediyorlar. Ben, komünist olmakla Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun tamamî-i tatbikini isteyen bir ferdim.

— Risaleleri niçin neşrettiniz?

— Bundan maksad, memleketin içtimaî hareketlerini, amelenin vaziyetini, maziye karışan ve yeniden teşekkül eden fırkaları ve bunların mesnedlerini izahtan ibarettir. «Aydınlık» mecmuasına Avrupa'da neşredilen bazı kararlar derç edilmiştir.

Bu noktada öğle fâsılası zamanı gelmişti. Saat on iki idi. İlk celse, on üç buçuğa kadar tatil olundu.

İKİNCİ CELSE

Öğleden sonra muayyen vakitte ikinci celse açıldı, Şefik Hüsnü Bey'in isticvabına devam olundu. Maznun, Vedat Nedim Bey'le olan muhaberatını anlattı. Aynı mefkûreyi takip eden iki insan olmak sıfatıyla anlaştıklarını ve aralarında bir dostluk peyda olduğunu, bunun neticesinde de mektuplaştıklarını, son zamanlarda Vedat Nedim Bey'le Türkiye'deki komünist faaliyeti ve amele işleri hakkında muhaberatta bulunduklarını, Vedat Bey'in iş'arâtına cevaben fikirlerini bildirdiğini söyledi.

— Vedat Nedim Bey sizin İstanbul'a sırf komünist teşkilâtı yapmak için geldiğinizi söyledi.

— Vedat Nedim Bey bazı hilâf-ı hakikat şeyler söylemiş olabilir.

— Vedat Nedim Bey'i Arkos şirketine siz tavsiye etmişsiniz.

— Bu da bîasıl ve esastır.

— İstanbul'a geldikten sonra Vedat Nedim Bey'le görüştünüz mü?

— Görüştüm.

— Neler konuştunuz?

— Hasbıhâllerimiz esnasında Türkiye'de resmî bir amele fırkası teşkil ve hükûmetten bu yolda müsaade istihsali kâbil olup olmayacağını görüştük.

— Viyana'da bir komünist kongresi akd olunmuş?

— Hayır efendim, böyle bir kongreden haberdar değilim, bahs ettiğiniz zevatı da tanımıyorum.

— Vedat Nedim Bey size buradaki teşkilâttan bahs etmiş, kimlerin ismini verdi?

— Kendisi çok titiz ve ihtiyatkâr bir zattır. Bana hakiki bir isim söylemiş değildir, bazı nâm-ı müstearlardan bahsetti.

— Sizin odanızda bazı evrak da bulunmuş.

Bundan sonra bu evrak okundu. Evrak arasında Türkiye Komünist Partisi'ne verilen talimat da vardı. Bu talimatta, beyannamecikler neşredildiği zaman ihtilâlcûyâne fikirler serd edilmemesi, atıp tutulmaması, mutedil bir lisan kullanılması ve mühim meselelerde —harb tehlikesi, intihabat, vesaire gibi— ameleye muntazaman tebliğler neşri tavsiye ediliyor, merkez komitesine karşı disipline mugayir harekette bulunmuş yoldaşlar hakkında da vesayada bulunuluyordu. Bu arada bazı isimler zikrediliyor ve bunların İzmir, Zonguldak, Adana, Samsun havalisine gönderilmeleri, orada iş tutarak teşkilâtı tensik etmeleri emir olunuyor ve bir takım raporlardan bahsediliyordu.

Bu talimatın bir noktasında da ikbâlperest ve sahte amele rehberlerine şedîd bir mücadele açılmasından bahsedildikten sonra «Aziz gibileri Sûdi Bey'den, Refik İsmail'den beterdirler, zira bu gibiler amele arasına girerek amele gibi konuşur ve ameleyi iğfal ederler. Halk Fırkası'na arkadaş ithal etmek nokta-i nazarında da haklısınız» denilmekteydi.

«Ateş» isminde harb aleyhtarı bir romanın tercümesi fikri hakkında mütalâa beyan ediliyor. Ve Türkiye'de emperyalist gayeler takip edilmediği için harb aleyhtarı neşriyatın birinci plânda yapılmaması, ondan evvel terçüme edilecek eserler bulunabileceği anlatılıyordu. Bu talimatın sonunda «Tayfur» imzası vardı.*

* «Fırkanın neşr ü ilânına ait kararların el'an münakaşaya zemin teşkil etmesi şayan-ı teessüftür. Siyasi şiarımızın amele memleketlerinde işaası, mühim hadiselerde, meselâ mavnacılar ardebesinde, vilâyet komiteleri tarafından bu komitelerin imzası tahtında mutedil ve kısa beyannameler tev-

— Bu «T, K, P» ne demektir?

— Türkiye Komünist Partisi demektir.

— Bir de «Şark Balkanlar Kitabeti» ne diye yazılmış mektup vardır, sizin midir?

— Evet benimdir.

— Nerededir, bu Şark Balkanlar Kitabeti?

— Viyana'dadır.

— Evvelki talimatı nereden yazdınız ve kime gönderdiniz?

zii, intihabat ve sair meselelerinde Komünistlik neşriyatının tâmimi. Bu teşebbüsler dikkatli ve tedbirli yapılırsa arkadaşların ele geçmemesi temin edilir. Ele geçseler bile, takibi mucip bir şey yoktur. Amelenin memurlaştırılmasını söylüyorsunuz. Bence bu doğru değildir. Amele cemiyetleri riyasetine Halk Fırkası'ndan birçok zevat geliyor. Bu, bizim için bir tehlikeir.»

«İntihabatta amele namzetlerini iyi göstermek ve matbuatı Komünistlik lehinde neşriyatta bulundurmak, fakir köylüye toprağın tevzii lehinde gizli beyannameler tevzi etmek lâzımdır. Hücrelerin sevk ü idaresiyle en kabiliyetli yoldaşlar meşgul olmalıdır. Halbuki hücreler bugün gayr-ı faâldir. Behemahâl vakit geçirmeden faaliyete geçilmek lâzımdır.»

«Toplu amele hücreleri mevcut olan yerlerde evvelâ amele hücreleri, sonra Komünist hücreleri teşkil etmek lâzımdır. Halk Fırkası'na ait hükmünüzde hata vardır. Halk Fırkası'nın burjuva karakteri gittikçe tebellür etmektedir.»

«Barbüs'ün (Ateş) ismindeki romanından bahsediyorsunuz. Filhakika bu roman çok güzeldir, ama Türkiye için kabil-i istifade değildir. Çünkü pekalâ takdir edersiniz ki, Türkiye'de henüz emperyalist propagandasının zamanı gelmemiştir. Biz daima böyle şeylerde eserin kıymetini değil, halkın seviyesini düşünmeliyiz. Esasen (Ateş) romanını tercümeye Nâzım'ın Fransızcası kâfi değildir. Bize küçük burjuva hassasiyeti hiç yakışmaz.»

Bu mektuptan yukarıdaki parçalar, İlhan Darendelioğlu, *Türkiye'de Komünist Hareketleri* (ilk bas.), cilt 1, s. 55-56'da verilmiştir.

— Moskova'dan Vedat Nedim Bey'e gönderdim.

Bundan sonra Şefik Hüsnü Bey'in İstanbul'dan Şark Balkanlar Kitabeti'ne hitaben yazdığı mektup okundu. Bu mektupta Şefik Hüsnü Bey teşkilâtla bizzat alâkadâr olduğunu, hatta şimdiden İstanbul'da büyük bir tütün ve Adana'da bir şimendifer hücresi yapmağa muvaffak olduğunu, hücrelerin çoğaldığını, beyannameler neşredildiğini, polis telâşa düşmüşse de bir şey keşfe muvaffak olamadığını yazıyor ve son meb'usan intihabatında komünist amele namzedinin rey aldığı halde sosyal demokratların hiçbir rey almadığını ilâve ediyordu. Bu mektubun altında «Keramet» imzası vardı.*

* (Tetkikatıma ve partiyi teşkil hususunda faâliyetime devam ediyorum. Moskova'dan hareketim esnasında ümit etmediğim hüsn-ü-kabûlü gördüm. Partiyi sevk ve idâre eden arkadaşlar, haysiyet ve i'tibardan düşmüşlerdir. Bunu kendileri de iddia ettiklerinden, işgal ettikleri mes'ul mevki'den çekilmekten başka bir düşünceleri yoktur. Herkes Kongrenin yakın bir zamanda toplanmasını istiyor.
Rüesâ-yı mes'ûlenin iktidarsızlıklarından bil'istifâde, teşkilât faâliyetini bizzat ben idâre etmekteyim. «Hücreleri»; amele hareketlerini idâreye sevk ediyorum. Şimdiden iki büyük hücre «İstanbul'daki Tütüncüler Hücresi» ile «Adana'daki Şimendiferciler Hücresi» parti nâmına beyannâme dağıtmışlardır. Ve bunun neticesi «Komite Santral»in tahminâtım tekzîb etmiştir.
İntihabat bitmiştir. Fakat maatteessüf (Komite Santral) Moskova'dan hareketimden evvel kendilerine vermiş olduğumuz direktifin ancak yarısını tatbik etti. Faâl kadromuzda, partiyi idâre ettiğim zaman tanıdığım arkadaşlardan başkasına pek az tesâdüf ettim. Bu hususta icabeden ihtaratta bulundum. Fakat yalnız şifahen nazar-ı-dikkati celbetmekle kalmıyacağım.
Bu andan i'tibâren bil'fiil harekete geçeceğim. İhtiyatsız ve direktifsiz hareket eden birçok arkadaşlar var. Bunlar me-

YİRMİ YEDİ MADDELİK NOT

Müteakiben yirmi yedi maddelik bir notun kıraatına başlandı. Zabıt kâtibi acele yazılmış olan bu kâğıdı okuyamadığı için, bizzat Şefik Hüsnü Bey kâğıdı eline alıp okudu. Bu kâğıdın ondokuzuncu maddesinde Türkiye'de halk kitlelerinin en ufak bir siyasî hakka bile malik olmadığı, yirminci maddesinde de Türkiye'de matbuat mevcut olmadığı kaydediliyordu.

Reis Sabri Bey, kıraatını bitiren maznunun elinden kâğıdı aldı ve bazı noktalarını bir daha tekrar ettikten sonra:

— Siz böyle mi okursunuz? dedi.

Şefik Hüsnü Bey, kâğıdın bazı noktalarını değiştirip okumuş... Bittabî bu nokta, evrakı evvelden itina ile tetkik etmiş olan Reis'in gözünden kaçmamıştı.

Şefik Hüsnü Bey bu noktaları yazacağı bir tarih kitabı için hazırladığını söyledi.

Reis Sabri Bey, T. K. P. komitesine «Tayfur» im-

yanında Komünist Gençliği Federasyon Reisiyle Şark Dârül-Fünûnu'nun eski talebelerinden birçokları var.

Partinin «Terbiye-i Fikriye Şûbesi» nâmı tahtında bir şûbesini serian ihdas etmek mecburiyeti vardır. Bunu burada yapabiliriz. Bunun için, tipografi ve matbaa makinası satın alınabilmek üzere «paraya» ihtiyaç vardır. Bende kalan bir miktar para varsa da bunları mûtad ihtiyaçlar için saklıyorum.

Gerek bu iş için, gerek «irtibat te'sisine» medâr olacak sağlam bir makina te'sisi için lâzım olan parayı gönderir göndermez, faâliyetim iki-üç misli netâyic tevlid edecektir).

Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, s. 402-3. Yukarıdaki parçaların aktarıldığı mektup 10 Eylül 1927 tarihlidir.

zasıyla yazılan mektubun* bir noktasını tekrarladıktan sonra, maznuna sordu:

— Kimdir, bu Süleyman yoldaş? Ona işsiz yoldaşlar meselesine dair uzun mektuplar yazmışsınız. Bu Süleyman yoldaş Vedat Nedim Bey mi?

— Hayır, kim olduğunu bilmiyorum, bana mektubunda bu isimden bahsetmiştir.

— Bu Süleyman yoldaşın ne gibi itirazları varmış acaba?

— Para meselesine dair...

— Bu mektuplardaki «S, K» işareti nedir?

— Santral Komite, yani merkez komitesi demektir.

* (14 Nisan 1927 tarihine kadar olan 'rapor' ve 'mektubunuzu' aldık. Aynı zamanda burasını temsil eden murahhas yoldaşın da (Kitaigorodski?) raporları geldi. Haygiçis yoldaş da bazı şifahî malûmat getirdi.
Bahis mevzuu meseleler hakkında 'Şark-ı Karip Kitabeti'nin idare edicileriyle istişare neticesi vâsıl olduğumuz kanaatları buraya madde madde kaydedeceğim.
«Süleyman, Ömer, Rıza, Demir, İsmail ve Şakir» bildirilen vazifelere verilmeli ve mahallere gönderilmelidir. Süleyman yoldaş, son mektuplarda bu mes'eleyi şaşılacak uygunsuz bir şekle vaz'etmektedir. Halbuki bu işin tatbikatı olanca teferruatı ile bizzat kendisine ve Rıza yoldaşa «geçen sene konferans esnasında» izah edilmiş ve müttefikan karara girmişti.
Toplu amele çalışan yerlerde «Hücreler» evvelâ «Amele Hücreleri», sonra «Komünist Hücreleri» teşkili üzerinde, faâliyetimizi teksif etmeğe mecburuz. Geçen konferansımızda kabûl edilmiş bir prensibimiz var. Her yoldaş, isterse Seta âzâsı olsun, hülûl edebileceği muhitlerde bir «hücre» teşkili ile muvazzaftır.
İşçi arkadaşlara yardım mes'elesine gelince:
Bugünkü vaziyette Türkiye Komünist Partisi tekmil, Seta âzâlarını maaşla fırka emrine alacak iktidara mâlik değil-

— Peki kimdir bu komitenin âzâları?

— Vedat Bey, bana böyle bir şeyin mevcudiyetinden bahsetmiş ve beni buna ikna etmişti. Benim maksadım, resmî bir amele fırkasının müsaadesini istihsal etmek üzere ihzarî faaliyete geçmekti.

— Siz ilk defa Vedat Bey'le apartmanda mı görüştünüz?

— Evet.

— Bu esnada yanınızda kimler vardı?

— Yalnızdık.

— Vedat Bey, yalnız olmadığınızı söylüyor, beş altı kişi daha varmış?

dir. Ve buradan kâfi miktarda tahsisat gönderilmesinin ve şimdiye kadar gönderilmiş paraların % 70 nisbetinde yardım tarzında sarf edilmesidir.

Komintern'in verdiği tahsisat, münhasıran fırka işlerine ve faâliyet ihtiyaçlarına münhasırdır.)

Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, s. 401-2. Yazar, Haygiçis hakkında şu bilgileri eklemektedir:

«Bu mektupta adı geçen Haygiçis o tarihlerde Rus konsolosluğunda kâtip olarak tanıtılmıştır. Vedad Nedim ifâdesinde: (Şefik Hüsnü, İstanbul'dan firar ettikten sonra, bir gün çalışmakta oluğum Arkos Şirketinin Müdürü beni çağırttı. Ve odasında bana, Haygiçis'i Rus Konsolosluğu'nda kâtip diye tanıttı. Bu zât bana, Moskova'dan Şefik Hüsnü Bey'den bir şifreli telgraf aldıklarını ve benim teşkilâta Umûmî Kâtip tâyin edildiğimi ve burada kalan arkadaşlarla işbirliği yaparak fırkanın yeniden canlandırılması teklif edildiğini tebliğ etti. Bir hafta sonra da aynı şahıs vasıtasiyle Moskova'dan Şefik Hüsnü Bey tarafından gönderilmiş bir mektup aldım. Bu mektupta da tevkif edilmeyen arkadaşlarla çalışmaklığım ve faâliyete geçmekliğim yazılıydı. Bu durum üzerine, beş ay evvel ne için bana Arkos Şirketi'nde vazife verilmiş olduğunun maksadını anladım) diyor.»

— Hayır. Beni yatak odasında kabul etmişti. Hiç kimseyi görmedim.

— Mektuplarda ismi geçen Halim ve Fahri kimlerdir?

— Halim eski tıbbiyelilerden biridir, Moskova'da tıb tahsil ediyor, Fahri de Almanya'da bulunan bir arkadaşımdır.

— Şu resimlerden hiç tanıdığınız var mı?

Maznun resimlere dikkatle baktı, bazılarını ayırdı ve :

— Birisi Hasan Âli, biri şâir Nâzım Hikmet, dedi. Ötekileri tanımadığını ifade etti.

— Halbuki siz bu tanımadığınızı söylediğiniz adamları vazife ile İzmir'e göndermişsiniz.

— Tanımıyorum efendim, haberim yok.

— Sizde teşkilât için sarf edilmek üzere hiç para yok muydu?

— Hayır yoktu.

— Halk Fırkası'na arkadaş kaydı hakkında bir madde var.

— Efendim, Vedat Bey'in mektubunda bu nokta-i nazar ileri sürülüyordu. Ben de musip buldum ve bu suretle Halk Fırkası'na dâhil olacak arkadaşlar, amele lehinde bir cereyan uyandıracaklardı.

— Beyannameler, sizin tasvibinizle neşr ve tâlik edilmiş!

— Gerçi ben beyanname neşrini vesaireyi düşünmemiş değilim. Fakat fırkamız resmî bir şekle inkılâb ettikten sonra: yoksa gizli kalmış bir teşekkülün bu tarzda faaliyetinin hiçbir müsmir netice vermeyeceğini bilirim. Ancak resmî bir fırka bu beyannamelerle geniş halk kitlelerine hitap edebilirdi.

Mahkeme reisi, müteakiben T. K. P. imzasıyla «bütün dünya işçileri birleşiniz» başlığıyla neşredilen beyannamelerin okunmasını emretti. Sonra Şefik Hüsnü Bey'e sordu:

— Ne diyorsunuz, bu beyannameler adetâ ameleyi isyana teşvik ediyor?

— Bendeniz bu şekilde beyanname neşredilmesini tasvib etmiş değilim, faaliyete hükûmetin kanunlarına tevfikan ve Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun verdiği masuniyet ve halkçılık haklarına istinaden resmî bir fırkanın teşekkülünden sonra geçilmesi fikrinde idim, bu itibarladır ki beyannamelerin muhteviyatından dolayı şahsen mes'uliyet kabul etmiyorum.

Reis teneffüs için celseyi beş dakika tâtil etti.

TENEFFÜSTEN SONRA

Celse tekrar açıldıktan sonra Reis, Baytar Salih Bey'i isticvaba başladı. Reis'in sualine cevaben maznun iki defa mahkemeye sevkedilip muhtelif cezalarla mahkûm edildiğini söyledi.

— Bu cürümler ne idi?

— Bu cürümler, şimdi de cürüm gösterilmek istenerek mahkemeye sevk edildiğimiz taklîb-i hükûmet vesaire gibi mühim maddelerdi. Fakat, Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, İstiklâl Mahkemesi kararının muhik olmadığını nazar-ı itibara alarak kabul ettiği kanunla bizi affetti.

— Erkek çocuklarınız nerededir?

— Moskova'da tahsildedirler.

— Burada ne işte idiniz?

— İstanbul'a geldiğim zaman iş bulamamıştım. Şark Şimendiferleri İdaresine odacılıkla dâhil oldum.

Fakat vaziyetim idarenin nazar-ı dikkatini celbettiği için tren müfettişi tayin edildim.

— Niçin baytarlık etmiyordunuz?

— Yapamazdım, çünkü bir muayenehane açar açmaz benden vergi isteyeceklerdi. Bunları eda edecek param yoktu.

— Şefik Hüsnü Bey'i tanır mısınız?

— Tanırım.

— Şefik Hüsnü Bey'le komünizme ait görüşür müydünüz, komünizm hakkında sizin bir fikriniz var mıdır, taraftar mısınız, bu cereyanın maksad ve gayesi nedir?

— Komünizm bir meslektir, uzun bir nazariyedir, dava ile alâkadâr mıdır ki söyleyeyim.

— Gayesi nedir, kapitalizmi ezmek midir?

— Kapitalizm zaten kendi kendini eziyor, gayesi yol göstermektir.

Maznun burada rahatsız olduğundan biraz su istedi. Su getirildi. Reis suali tekrar etti :

— Bu komünizm nedir, ilim midir, mefkûre midir? İzahat veriniz.

— Komünizm hem ilim hem de mefkûredir. Gayesi sınıf mücadelesini ortadan kaldırmaktır. «Burjuva» sınıfı ortadan kalkınca hakikî müstahsiller olan «proletarya» vaziyete hâkim olacaktır.

— Komünizmin hükûmet hakkındaki fikri nedir?

— Bunun hakkında henüz bir fikrim yoktur.

— Şefik Hüsnü Bey sizi ziyaret etti mi?

— Evet, evime geldi.

— Adresinizi kimden öğrenmiş?

— Rusya'da bulunan oğullarımdan.

— Size nelerden bahsetti?

— Rusya'da bulunan çocuklarımın vaziyetinden bahsetti, bilhassa küçük oğlumun geçirdiği hastalıkları anlattı.

— Çocuklarınızı Rusya'ya kim göndermiştir, tahsil parasını kim verir?

— Okudukları mektep meccanîdir. Ben İstiklâl Mahkemesi'nde iken kendileri doğrudan doğruya gitmişler.

— Vedat Nedim Bey'i tanır mısınız?

— Vedat Nedim Bey'i hayatımda bir defa Galata cihetinde gördüm, ondan sonra burada gördüm.

— Siz şimdiki Komünist Partisi'nin yedi kişiden ibaret olan hey'et-i merkeziyesi âzâsından imişsiniz.

— Eskiden resmen müteşekkil bir partinin hey'et-i merkeziyesi âzâsından idim, fakat şimdi hiçbir şeyiyle alâkam yoktur.

Reis, bundan sonra, Rizeli Mahmud Efendi'yi isticvaba başladı. Ticaret mektebinden sonra, bir sene manifatura ticareti yaptığını söyleyen maznun, Şefik Hüsnü Bey'i yalnız ismen tanıdığını söyledi. Vedat Nedim Bey'i de eserlerinden dolayı tanıdığını ilâve etti.

Maznun komünistlik hakkında bir fikri ve tetebbuu olmadığını söyledikten sonra esasen bu fikrin doğruluğuna kânî de bulunmadığını, maznunların da birinden maâdâ kimseyi tanımadığını ilâve etti.

Muallim Adnan [Cemgil]? Bey isticvab olundu. Ecnebi lisanlarından Rusca ve Fransızcaya vâkıf olduğunu söyledi. Maznun Rusya'ya tahsil maksadıyla 340 [1924] tarihinde gittiğini ifade etti. Rusya'ya ne için gittiği hakkındaki suale de :

— Maalesef Türkiye'de Dâr-ül Muallimîn'i bitirenler Dâr-ül Fünûn'a giremiyorlar, oraya Dâr-ül Fünûn'a girmek üzere gittim, cevabını verdi.

Muallim Adnan, Türkiye'ye Batum'dan bindiği bir kaçakçı motoru ile Kilyos'a çıkmak suretiyle geldiğini söyledi. Kendisinden tebyiz ettiği evraka dair izahat alındı.

— İstefan Efendi size «Sadık» hitabında bulunuyor. Bir isminiz de Sadık mıdır?

— Ailece böyle de çağırırlar.

ADNAN'IN EVRAKI ARASINDAKİ MANZUME

Sonra, evrakı arasında bulunan bir manzume okundu. Bunda «güneşi parça parça eden demir parmaklık» tâbiri vardı. Reis tamamı okunduktan sonra bunun hakkında şöyle dedi :

— Evlâdım, bu deli saçması gibi bir şey... Bu neye yararmış? Hastalığa falan devâsı var mıymış? Herhalde gizli bir şey olacak ki, biz anlayamıyoruz!

Reis, diğer bazı izahat aldıktan sonra «Amele Teâli Cemiyeti» reisi Sabri Efendi'yi tanıyıp tanımadığını sordu. Maznun tanıdığını söyledi.

Bu sırada saat on yediye gelmişti. Reis, vaktin gecikmesi dolayısı ile muhakemenin bu sabah saat ona bırakıldığını bildirdi.

Aynı zamanda, maznunlardan Abdülkerim oğlu Ragıp Efendi'nin nüfus-u mektumeden olduğu anlaşıldığından tıbb-ı adliye sevki ile yaşının tâyini ve sonra nüfusa kaydı taht-ı karara alındı.

Muhakemeye bugün, yarın, öbürgün sıra ile saat ondan on yediye kadar devam olunacak, ağleb-i ihtimal muhakeme perşembeye bitirilecektir. O gün esas hakkında iddianamenin serdi, müdafaaların yapılması ve kararın verilmesi kuvvetle muhtemeldir.

KOMÜNİSTLERİN MUHAKEMESİNDE MÜDDE-İ UMUMÎ KENAN BEY DÜN ŞU İDDİANAMEYİ SERD ETTİ

Reis Beyefendi,

Bugün kanunun maznunen huzur-u adaletinize tevdi ve teslim ettiği hâzır-ı bilmuhakeme maznun-u aleyhim haklarındaki davamızın mevzu'unu teşkil eden cürmün mahiyet-i hukukiye ve suret-i vukuunun ve delâilinin nelerden ibaret olduğunun arz ve teşrihinden mukaddem Türk camiasının hissiyatına, emniyet-i umumiyesine olan derece-i tesirini, istisnaî bir vaziyet arz ettiğini görmekten mütevellit kanaat ve teessürlerimle istidrat kabilinden olarak evvelen bazı mâruzatta bulunmağa müsaadelerini rica ediyorum.

Şu bulunduğumuz ve yaşadığımız devirde, medenî, iptidaî yeryüzünde bütün bir cemiyet ve mevcudiyet arz eden milletler arasında câri olan devlet şekillerinden en yenisi, nazarî ve tatbikî sahada en mütekâmil olan tarz-ı idare cumhuriyet sistemi olduğu malûm-u âlileridir. Türk milleti de hepimizin malûmu olduğu üzere birçok elîm avakib-i umura maruz kaldıktan sonra hasıl ettiği intihabat ve ibdaı, azimkârlığı sayesinde uzun müddetten beri düştüğü izmihlâl uçurumundan hayat ve mevcudiyetini kurtarmağa muvaffak olduğu dakikadan itibaren kendi mevcudiyetini muhafaza için uhdî bir aşk ile asrın bu en yeni dev-

let sistemi olan cumhuriyet şeklini istimâl ettiği, bütün kudret ve sarf ettiği azim ve iradesi ile kendisi intihap etmiş ve bu şekil altında mevcudiyetini benimseyerek hâkimiyetini kurmuştur. Çünkü cumhuriyet sistemi milletin hâkimiyetini bihakkın temsile lâyıktır. Cumhuriyet şekli şu itibarla Türk milletinin mukaddes bir ideali olmuştur. Camiamız onu ilelebed herşeyden kıskanarak her nev'i tecavüzden muhafaza etmeyi azim ve tekeffül etmiş ve bu azim ve iradesini tey'iden mevcut olan kanunları neşretmiştir.

Reis Beyefendi, maznun vatandaşları isticvabınızda elbette soracaksınız ki, Türk millet ve memleketi cumhuriyet idaresini tesisden mukaddem ne vaziyette idi, şimdi ne haldedir? Bu vatandaşlar elbette bu sual karşısında bir cevap vermek mecburiyetinde kalacaklardır. Ben bu suale karşı daha şimdiden cevap vermek istiyorum. Memlekette cumhuriyet idaresinin teessüsünden evvel ortada hayati mevcudiyeti inkıraz ve izmihlâle sürüklenen koca bir Türk millet ve memleketi vardı. Şimdi ise cihan teslim eder ki lehulhamd, kurduğu yeni bir devlet ve hâkimiyet sisteminin bahşetmiş olduğu bin türlü kavaid ve muhassenatı sayesinde temin ettiği varlığını yar ü ağyare tanıtmış bir Türk cumhuriyeti hükûmeti mevcuttur. Halâskârımızın dediği gibi, «Türk'ün mevcudiyeti, istikbalinin temel ve hazinesi, işte bu Türk cumhuriyetidir».

VAZİYETİ TEŞRİHE DEVAM

Reis Beyefendi, maznunen huzur-u hey'et-i âliyyelerince ahz-ı mevki etmiş olan bu vatandaşlar, milletin kurduğunu arz ettiğim şu şekl-i hükûmeti ve onun neşr ve saha-yi tatbike va'z ettiği kanunlarını beğenmemekten, binaenaleyh bu tarz-ı idareyi ve kanunları-

nı kaldırmak fikir ve gayesiyle harekete gelmek için halkı, hükûmeti aleyhine teşvik zımnında aralarında hafî ittifaklar vücuda getirmekten dolayı buraya celb edilerek maznun sandalyesine oturtulmuşlardır. Bu vatandaşlar, mensup oldukları muhterem milletin, günden güne kurduğu hükûmete karşı samimî ve azimkâr tezahüratını neden unuttular? Bu vatandaşlar, Türk mevcudiyet ve istiklâlinden ibaret olan Türk cumhuriyetinin, bu azîm eserin kolaylıkla vücuda geldiğini mi farz etmişlerdir?

Halbuki bu eser, büyük Müncînin buyurdukları üzere bugün Türk milletinin vâsıl olduğu, elde ettiği bu ulvî netice, asırlardan beri çekilen mesaibin intibahı, bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedeli olduğunu kendilerine hatırlatmak isterim.

Daha bir kaç sene evvelki zamana atf-ı nazar edilirse, milletin ne elîm şerait ve vaziyetler karşısında bulunduğunu, bir de şimdi haiz olduğumuz kuvvet, kudret ve haysiyetin gözönüne getirilmesini ve aradaki farkın mukayesesini kezalik kendilerine tavsiye ederim.

Reis Beyefendi, mukaddeme-i maruzatıma şu ciheti de ilâveye müsaade buyurulmasını rica ederim ki maznun bulunan bu efendiler içerisinde Dr. Şefik Hüsnü, Vedat Nedim, Baytar Salih, Dr. Hikmet Bey'ler ve daha bunlar gibi derece-i tahsilleri, seviyeleri itibariyle kendilerinden nâfî hizmetler beklemek hakkımız olan kimselerin maalesef memleketimizin en ziyade huzur ve sükûna muhtaç olduğu şu dönem zamanında Türk milletinin yeniden ibda ve ihya ettiği hükûmeti ile terakki sahasında attığı hatvelerin önüne geçmek suikastı ile hareket etmeleri hiçbir akl-ı selimin af ile geçemeyeceği bir keyfiyettir. Hele perverde

ettikleri gayelerine vüsul için memleketin müdafaası uğrunda kemâl-i memnuniyet ve ihtiyarları ile aralarında topladıkları ianeyi bahane ve sebep göstermek ve bundan dolayı hükûmeti tahtie ederek iane şeklinde verilen paraların haksız ve kanunsuz olarak toplattırıldığından bahisle hükûmete haksızlık istinadını mutazammın beyannameler ihzar ve zavallı halkı kendi mensup oldukları hükûmetine karşı isyana teşvik ve tahrike kıyam etmeleri kadar mucib-i teessür bir hâl tasavvur edilir mi? Bu vatandaşların arasında belki bu nukatı düşünemeyenler de vardır. Maalesef bunların da diğerlerine tab'an kanun nazarında muahaze olunacakları tabiîdir.

MÜSAADEKÂR BULUNMAK HATADIR

Nizam-ı içtimaîmizi bilerek veya bilmeyerek ihlâl eden kimselere müsaadekâr bulunmak hatadır.

Akıl ve mantık, zekâ ve bunlara müsteniden va'z edilen kanunlar, bu hareketleri bittabi affedemez. İşte milletin müşterek ve umumî efkâr ve temayülâtını baltalamak, onlara her kim olursa olsun karşı durmak isteyenleri kanunen tedip derece-i vücuptadır. Bundan sonra davamızın mevzu'unu teşkil eden cürmün suret-i cereyan ve vukuunu ve delâilini arz ve teşrihe başlıyorum.

Reis Beyefendi, daha talebe ve Fransa'da tahsil sırasında iken Fransa sosyalist hareketinin inkişafına şahid olarak oradan aldığı ilhamla tetkik ve mütalâasına fırsat bulduğu sosyalizm mefkûresinin Harb-ı Umumî'den sonra amele inkılâbı aleyhine istimal edilmesi üzerine insanlar arasındaki sınıf farklarını ortadan kaldırmaktan ibaret, yeryüzünde bulunan bütün kardeş insanlara şâmil olmak üzere tevellüd eden

cezrî mefkûre ve harekete kendisinin de tarafdar olduğunu söyleyen maznun-u aleyhimden Dr. Şefik Hüsnü Bey, bu mefkûre ve hareketinin inkişafı sayesinde beşeriyetin dûçar olduğu bilcümle ızdıraplardan kurtulacağına kail olduğundan Türkiye'ye avdet eder etmez İstanbul'da «Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist» nâmı tahtında bir fırka tesisine çalışmış ve bu vadide vuku bulan neşriyat ve telkinatı sayesinde kendisine peyda ettiği tarafdarları ile güya memleketimizdeki ecnebi sermayedarlarının iktisadî tazyikatı altında ezilen köylü ve amele tabakasının hukuk ve menafiini müdafaa edebilecek bir vaziyete getirmek üzere evvelâ bunları, yani amele ve köylü kitlelerini ilmî vesait ile teçhiz ve birlik sistemleri etrafında toplayarak bu suretle bin türlü fedakârlıklarla tesis edilen cumhuriyet inkılâbını sözde tahakküm ve temerküz ettirmek ve Türk milletine daha metîn bir içtima' zeminini hazırlamak gayesini takip edeceklerini ilân ve hedeflerine vusûl için 1925 senesi iptidalarında dahil ettiği bu fırka âzâsı ile Beşiktaş'daki hanesinde içtima' ve bu içtima'larda mefkûresi etrafında birçok münakaşa ve müsahabelerde bulunmuşlar ve müteakiben «Aydınlık», «Çekiç ve Orak» nâmlarındaki gazetelerde fikraları efkâr ve akâdini neşr ve tamime çalışmışlardır.

NEŞRİYAT VE TELKİNAT İLE...

Ancak Dr. Şefik Hüsnü Bey ve rüfeka-yı mesâisinin mefkûreleri etrafında vuku bulmaya başlayan şu neşriyat ve telkinat ile memlekete ika' edilmek istenilen mazarrat ve tehlikenin azameti genç cumhuriyet hükûmeti tarafından keşf ve idrak edilmiş ve tam vaktinde mevki-i mer'iyyete va'z edilmiş olan kanun-u mahsusu ile gazeteleri tâtil ile idarehaneleri de seddo-

lunmuş, müteakiben fırka âzâları hakkında da takibat-ı kanuniye icra edilerek bunlardan bazıları İstiklâl Mahkemesi'ne tevdi kılınmış ve bazıları da burada ihtifa ve bir takımı Avrupa'ya firar eylemişler idi.

Şu suretle zahiren sosyalist nâmı tahtında, fakat hakikatte gayrı vatanî ve gayrı millî bir mefkûre mahsulü olduğu anlaşılan şu teşkilât ortadan kaldırıldığı zannedilmiş iken, maznun-u aleyhimden Dr. Şefik Hüsnü Bey'in arz eylediğim fiil ve hareketinden dolayı Ankara İstiklâl Mahkemesi'nce on beş seneye mahkûm bulunmasına rağmen yine hariçte bulunduğu mahallerde rüfekasından ve maznun-u aleyh bulunan Dr. Hikmet, firarî Hasan Âli, Nâzım Hikmet nâm kesanı etrafına alarak 1926 senesi zarfında vuku bulan davetine icabet ile gelen Vedat Nedim Bey de hâzır olduğu halde Viyana'da akdettikleri bir kongrede Faik ve Vanlı Kâzım Efendilerin İstanbul'da, Şefik Hüsnü, Nâzım Hikmet, Halim, Cevdet Fahri Bey'ler Moskova'da faaliyette bulunmaları şartı ile Türkiye'de hafî suretle bir «komünist» fırkasının tesisi kararlaştırılmış ve işbu kararı müteakip İstanbul'a avdet eden Vedat Nedim Bey ve mahkûmiyetlerini ikmâl eden Şevket Süreyya, Elektrikçi Nuri Efendi'lerle Moskova'dan avdet eden firarî Lâz İsmail nâm-ı diğeri Kasım, Hüsamettin nâm-ı diğeri Aziz, Suphi nâm-ı diğeri Mustafa, nâm-ı diğeri İbrahim ve daha serbest bulunan sâbık cemiyet âzâsından bazıları birleşerek teşkili takarrür eden Komünist Cemiyeti'nin evvelâ «İstanbul Hey'et-i Merkeziye»si vücuda getirilmiş ve bundan itibaren hariçte bulunan Dr. Hüsnü Bey'in merkeze izâfeten verdiği direktif mucibince şimdi isimlerini arz eylediğim Kasım nâm-ı diğer İsmail, Aziz nâm-ı diğer Hüsamettin, Suphi nâm-ı diğer Mustafa taraflarından

İstanbul Merkez Komitesi'nden başka İstanbul, İzmir, Adana ve Eskişehir'de de faaliyete geçilmiş, müteakiben İzmir ve Adana'da vilâyet komitelerine ve yine ayrıca Beyoğlu'nda, Boğaziçi'nde, İzmir'de, Adana'da «hücre» nâmı tahtında müteaddit şubeler tesis ve teşkilâtları tevsi' edilmiştir. Fakat vücuda getirilen bu teşkilât ve ibraz edilen faaliyetlerin ihtiyar edilen külfetlere tekâbül edebilecek derceede semeredâr görülememesine mebnî bu cihet-i teemmül eden haricî büro cânibinden bu defa, Dr. Hüsnü Bey'in Türkiye'deki tevsi' ve inkişafına çalışılan bu cemiyet-i hafiye umurunu tanzim ve ıslah için fırkanın haricî ve dahilî lideri olmak üzere İstanbul'a sevk ve izâmı kararlaştırılmış ve Dr. Hüsnü Bey bu karar mucibince 1927 ağustosu iptidalarında yeniden aldığı tâlimat ve istihsal ettiği vasî ve fevkalâde selâhiyetlerle Viyana'dan Türkiye'ye hafiyen avdet etmiş ve «Tahir» nâm-ı müstearı ile bilfiil İstanbul'da faaliyete başlamıştır.

İSTANBUL'DAKİ FAALİYET

Dr. Şefik Hüsnü Bey, vazife ve selâhiyeti icabı İstanbul'da azamî faaliyete başlayarak mukaddeme olmak üzere bilâ te'hir rüfekasından bulunan cemiyet erkânından maznun-u aleyhimden Vedat Nedim Bey'in Bağdat apartmanındaki ikametgâhına hafiyen davet ederek müçtemian akdettikleri kongre ve konferanslara bizzat riyaset eylemiş ve o ana kadar fırkaca mesbuk olan tarz-ı mesâî esaslı surette tenkid olunmuştur. Müteakiben içlerinden daha faâl ve azimkâr gördüğü fırka rüfekasının firarî Mustafa ve Lâz İsmail denilen Kasım ve Hüsamettin'den mürekkep olmak üzere tefrik ettiği bir grup ile ayrıca azamî faaliyete girişilmiş ve cemiyetlerince perverde edilen gaye

ve hedefe bir an evvel vüsul için ameleyi cemiyetleri lehine tahriki mutazammın beyannameleri ihzar ve Adana'da Nusaybin hattında grevler ilânına sebebiyet verildiği gibi İstanbul'da da faaliyet sahasına geçmeye karar verilmiş ve fırkaları nâmına ve İstanbul vilâyet komitesine izafeten 1927 teşrin-i evveli nısf-ı âhirinden itibaren yine hükûmet aleyhine olmak üzere hafiyen vesait-i mahsusa ile teksir edilen müteaddit beyannameleri şehrin mecma' ve amelenin mütekâsif bulundukları sokak başlarına tâlik suretiyle neşr ve ayrıca yine ihzar ve teksir ettikleri komünizme ait risale ve mecmuaları amele arasına tevzi ettirmişlerdir. Elde edilip evrak-ı tahkikiye arasında birer suretleri mahfuz bulunan beyannamelerde güya hükûmet tarafından halka ve bittahsis ameleye karşı zulüm ve işkence ile en âdi ve basit olan hukukunun bile ellerinden ahz ve gasb edilmekte olduğu hikâye ve bu gibi mugayir harekâtın efkâr-ı umumiyeden hafî tutularak amele hukukunu siyanet emrinde teşekkül eden cemiyetlerin de birer bahane ile dağıtılmakta olduğu ilâve edilmiş ve ayrıca tütün amelesine hitaben Ortaköy'de tâlik ve neşr edilen diğer beyannamede de tayyare cemiyetine ait ianenin ameleden ahzı caiz olmayıp eğer bu gibi ianenin dercine ihtiyaç messederse bu paraların sermayedâran kasalarından alınması lâzım geldiği zikr ve bu vechile ameleyi ve cemiyetleri efradını hükûmet ve sermayedâran ve neşrolunan kanunlar aleyhine isyana teşvik ve tahrik için amele bir içtima-ı umumî akdine davet edilmiştir.

HAFÎ İTTİFAKLAR, İÇTİMA'LAR

Velhasıl, maznun-u aleyhîmin kurdukları cemiyet efradı ile, arz eylediğim vechile, halkı Teşkilât-ı Esa-

siye Kanunu'nu tağyire matuf olarak icra-yı harekete teşvik zımnında hafî ittifaklar ve içtima'lar akdettikleri anlaşılmakta bulunmuştur. Evrak-ı tahkikiye ve elde edilen delâil ve maznun-u aleyhimin ifadat-ı mazbutaları münderecatına nazaran hâzır-ı bilmuhakeme maznun-u aleyhimden Dr. Şefik Hüsnü Bey her ne kadar geniş halk kitlelerini hükûmeti bilfiil idare etmeye teşvik ve teşrik ettirmekten ibaret bulunan komünist mefkûresinin elyevm ahval ve şeraitin noksanlığından dolayı her memleket için tatbiki imkânsızlığına kail bulunmakla beraber Türkiye'de amele ve köylü sınıfının iptidaî teşkilâttan bile mahrum ve dağınık bir halde bulunmalarına rağmen tenvir ve tenevvür yolunda sarf edilecek azim ve gayret sayesinde tedricen bu sistemin burada dahi tatbiki imkânı olduğu kanaatı ile neşriyata başlayarak amele arasında in'ikâslar uyandırdığını ve fakat mefkûresi sahasında Türkiye'de yegâne ibraz eylediği faaliyet hareketinin ve bütün müracaat edebildiği vasıtaların halkın şuurlandırılması için neşriyatta bulunmaktan ve bu cümleden olarak isimlerini arz ettiğim gazeteleri ve «Türkiye İçtimaî İnkılâbı» ünvanı altında malûm olan eserini fransızcadan lisanımıza nakil ve tercüme etmekten ve bir de bazı mehafilde konferanslar vererek, ilmî vukufa ihtiyaç hissettiren komisyonlara dahil olmaktan ibaret kaldığını müdafaaten beyan ve binaenaleyh Beşiktaş' daki hanesinde ve Avrupa'dan avdetinde Vedat Nedim Bey'in ikametgâhında «fırka» nâmı tahtında vuku bulduğu ihbar olunan içtimaat ve müzakerâtın asıl ve esası olmadığını ve binanaleyh Türkiye dahilinde ve haricinde böyle hafî bir cemiyetle ve teşkilâtı ile alâkası bulunmadığını ve her ne kadar bu kere Türkiye'ye avdeti akabinde Vedat Nedim Bey'e resmî bir ko-

münist fırkası tesis ve teşkili için teşebbüsatta bulunmayı teklif eylemiş ise de bunun da Türkiye'de muhayyel bir gaye olduğuna kanaat gelmesiyle bu yoldaki hareketinin de yalnız bir tasavvurdan ibaret kaldığını ve kezalik İstanbul'da komünist müstahdemleri ile münasebeti olmadığını ve Vedat Nedim Bey'in «Arkos» şirketine duhûlü için müzaheret ettiği hakkındaki ihbarının da asıl ve esastan âri bulunduğunu beyan ile cürmünü tevilen setr ve inkâr eylemekte ise de...

DELİLLER

mumaileyhin Türkiye Komünist Fırkası merkezinden 12 Nisan 927 tarihine kadar haricî merkeze yazılan muharerata cevap olarak kendi hatt-ı desti ile yazdığı «Tayfur» nâm-ı müstear imzalı mektubunda Türkiye'deki fırkaların inkişaf ve teşkilâtının tevsi'ine müteallik tedabir ve çarelerin uzun uzadiya nelerden ibaret olduğunu derc ve tâdat eylemesi ve ezcümle Türkiye amele kitlesini fırka lehine ve hükûmet aleyhine harekete getirebilmek üzere tanzim edilecek beyannamelerin amelenin görebilecekleri mahallere ve siyasî şiarlarının fırka namına muhtelif vasıtalarla ve muhtelif şekillerde amele mecmaı olan yerlere neşr ve ilân edilmesi ve «mavnacılar arbedesi» gibi mühim anlarda vilâyet ve komiteleri tarafından müessir bir lisan ile ve intihabat ve harb tehlikesi gibi bütün memleketi alâkadâr edecek mesail ve komünist ittihadına karşı tecavüzat vuku'u gibi beynelmilel zuhur edecek ahvâl ve hadisat karşısında «Komünist Beynelmilel Türkiye Şubesi» nâmına tebligat ve neşriyata devam edilmesini ve cemiyetin iktisab-ı kuvvet ve kudret edebilmesi için hücrelerin bir an evvel tevsi'i çarelerine tevessül ve selâhiyettar âzâların merkezden ay-

rılarak vilâyet komiteleri faaliyetini tezyid için vilâyetlere ve bilhassa Adana, İzmir ve Zonguldak'taki amele kitleleri aralarında bulunarak hücrelerde mefkûre etrafında ders ve direktif vermelerini ve intihabat sırasında fırka nokta-i nazarına muvafık tarzda hareket ve faaliyetler ibraz edilmesini tavsiye eylemesi ve tedbire riayet kabilinden olmak üzere tehlikeye maruz bulunan cemiyet efradının fırsat düştükçe peyderpey Türkiye'den haricî büroya sevk olunması ve teşkilât hususunda faâl olabilmek için bir taraftan programlarının hafî beyannamelerle neşr ve tevzî olunması ve bir taraftan da kabiliyetli genç amele rehberlerinin yetiştirilmesine gayret edilmesi lüzûmundan bahs eylemesi ve Türkiye'deki fırka ile haricî büronun mevki' ve yekdiğerine karşı olan vezâifi hakkındaki teşrihat ve talimat-ı mahsusayı tafsilen derc eylemesi gibi beyanatı ve yine Türkiye'ye avdetini müteakip 10 Eylül 927 tarihli ve «Keramet» nâm-ı müstearı ile «Şark Balkanlar Kitabeti»ne hitaben fransızca olarak kendi hatt-ı desti ile muharrer olup...

BİR MEKTUP VE MEÂLİ

mürsel-ü ileyhine vâsıl olmaksızın zabt ve istirdat olunan diğer bir mektubunda dahi Türkiye'deki partileri zîmamdarlarının haysiyet ve itibardan düştükleri için mes'uliyet mevki'inden çekileceklerini ve burada yakında in'ikat edecek kongre müzakeratında hazır bulunmak üzere firari Halim ve Cevdet Fahri'nin İstanbul'a avdetleri lüzûmundan bahsedilmesi, İstanbul tütün hücresinin, Adana'da şimendifer hücresinin parti nâmına ihzar edilen beyannameleri tevzi' edildiği halde mukabele bil-misil tehlikesinin mevcut bulunmadığı, meb'usan intihabatında sosyal demokratların hiç

rey alamamalarına rağmen iki bin müntehib-i evveli temsil eden bir müntehib-i sâninin partileri nâmına rey istihsaline muvaffak olduklarını, intihabatın yolsuz olarak icra edilmiş ve bütün muhalifliğin fırkalarında tecessüm etmiş olduğunu, partilerinin terbiye-i fikriyesine mahsus bir şubeyi serian küşad ile faaliyete geçeceğini, hariç ile irtibatı tesis için lâzım gelen para gönderildiği taktirde faaliyetlerinin daha bir kaç misli netayiç tevlid edeceğini tafsilen beyan eylemesi gibi silsile-i itirafatı ve Vedad Nedim Bey'in ifadatı misillû yekdiğerini müeyyet delâil ve kendisinin Türkiye'de arz ve tafsil ettiğim veçhile suret-i mahsusada tesis ve teşkil edilen cemiyet-i hafiyenin bizatihi reis ve nâzım-ı umuru ve Vedat Nedim Bey'in de bu cemiyetin kâtib-i umumisi olmak üzere mer'iyülhâtır âzâsından bulundukları ve Baytar Salih, Muallim Adnan, Muallim Şevket Süreyya, Mahmud, Elektrikçi Nuri, Hamdi Salih, Fahrettin, Hüseyin Sait, Vanlı Kâzım, ameleden İbrahim, yine ameleden Hakkı, Niko veled-i Ahiliya, Tuhafiyeci İstefan, Niko veled-i Yani, Yuvakim, Ahiliya veled-i Anderya, Yorgi veled-i Todori, Tenekeci Şamis, Muallim Mehmet Sabri, Teşviyeci Galib, Gazinocu Hasan, Perükâr Ahmet Şevki, Vâsıf Münir, Faik, Dr. Hikmet, firarî Sarı Mustafa, Suphi bin Ali, Nâzım Hikmet, Halim nâm-ı diğer Tıbbiyeli Hasan Âli, ve Aziz nâm-ı diğer Hüsamettin ve nâm-ı diğer Mehmet, ve İsmail nâm-ı diğer Kasım ve Alâeddin Efendilerin de evrak-ı iptidaiye ve istintakiyede mevcut delâil ve ifadat ve yekdiğerine atf-ı cürümleri ile teşekkül eden şu cemiyetin yine âzâ ve efradından bulundukları anlaşıldığı gibi İzmir daire-i istintakiyesince taht-ı tevkife alınan maznunlardan Modelci Abdülkerim, Selânikli Mehmed Ragıp, Otomobilci Tevfik,

Tornacı Fethi, Makinist İhsan ve Mesrur Naci ve Suphi Efendilerin de İstanbul'daki merkezî komiteden izâm ve verilen selâhiyetlerle firari Hüsamettin ve Komisyoncu Lâz İsmail nâmı ile yad edilen Kasım tarafından da vücuda getirildiği, yine evrak ve elde edilen vesaik-i cürmiyeden anlaşıldığı üzere teşkil edilen İzmir vilâyet komitesinin aynı gayeyi takiben harekete gelen âzâ ve efradından bulundukları, yekdiğerine karşı atf-ı cürüm mahiyetindeki ifadat-ı mazbuteleri ve bu teşkilâtın mebdeinden itibaren arkasını takip ve tesbit ile meşgul bulunan İzmir zabıtasının tarassut raporları ve merkezî komiteden irsal ve tevzi' edilen komünizm mecmualarının içlerinden Kerim'in ve Mesrur Naci'nin ikametgâhlarında bittaharrî elde edilmesi...

ŞAPOĞRAFLA TEKSİR VE TÂMİM

mumaileyhimin yine içlerinden Tevfik ile Makinist İhsan'ın ve Modelci Kerim'in dükkân ve hanelerinde içtima' ederek, merkezden gönderilen komünizm âsârını yekdiğerine tevzi ve şapoğraf ile teksir ve tâmime çalıştıklarının ve Kerim ve Mesrur Naci'nin İstanbul merkezinden talimat-ı mahsusa almak için 5 Haziran 1927 tarihinde İzmir'de Girit hanı kurbundaki Aynalı Çeşme'de hafiyen birleşerek Gülcemal vapuru ile İstanbul'a azimet ve 16 Haziran 1927 tarihinde Anafarta vapuru iie avdet ettiklerini ve yine mumaileyhimin teşkilâta memur olan Hüsamettin'in riyaseti tahtında İzmir'de Basmahane'de 1 Mart 927, 13 Nisan 927 tarihlerinde gizli gizli içtima'larda bulunarak faaliyetlerine devam ettiklerinin ve haklarında takibat başlar başlamaz teşkilâtçı Hüsamettin'in İzmir'den ayrılıp firar etmesi ile arkasından Komisyoncu Lâz İsmail

nâm-ı diğer Kasım'ın Hüsamettin'e halef olmak üzere İzmir teşkilâtını takip için geldiğinin ve İsmail gelir gelmez teksir ettikleri beyannameleri iplik fabrikası amelesine hitaben yazdırıp oradaki tütün fabrikasının kapısına badettâlik ve bunun da İzmir'den firar ve tegayyüb ettiğini, muhallefen istima' kılınan şuhudun ihbaratı ve beyannamelerin elde edilip hıfz edilmesi ve emarat-ı saire ile anlaşılmaktadır.

Adana daire-i istintakiyesi ve maznun ve mevkuflarından bulunan Demirci Mehmet Kaplan, şoför Ragıp, Kazancı İsmail, Şimendiferci Abdülmecid, Ali Haydar nâm-ı diğer Galip Usta, Lavajcı Yusuf, Makinist Mektebi muallimlerinden Ali İlhami, Şoför Mektebi müdürü Ali Şahin, Makinist Kadri, ameleden Turhan, Hüseyin Sabri, Pamuk Fabrikası memuru Hilmi, Tornacı Tevfik, Makinist Şevket Efendilerin de yine cemiyetin İstanbul merkezinden tâlimat-ı mahsusa ile Adana'ya izâm kılınan maznun-u aleyhimden firari Alâeddin, Lâz İsmail taraflarından teşkil edilen Adana vilâyet teşkilâtına dahil bulundukları, bunlardan Ragıb Usta'nın tahkikat-ı evveliyede ikrarı, Kazancı İsmail'in indelistintak komünizm risalelerini firari Suphi ve Alâeddin'den alıp Tornacı Tevfik'e tevzi' ettiğini söylemesi, Tornacı Abdülmecid'in bu risalelerden birini Tevfik'ten aldığını, ve Tevfik'in hükûmet-i hâzırayı devirerek hukukumuzu muhafaza edelim diye kendisine ifade ettiğini söylemesi ve ind-ettaharri bu risalelerden üzerinde «Beynelmilel Türkiye Komünist Partisi» diye yazılı olan risalenin ve grev ilânına mahsus neşr ve tevzi olunan nizamnamelerin odasındaki bavulu derununda bulunup elde edilmesi...

SEVKE AİT KISIM

Galib'in tahkikat-ı evveliyede cemiyete dahil olduğunu

itiraf ve indelistintak Adana'dakl greve iştirak ettiğini söylemesi, Tornacı Tevfik'in komünist âsârını firari İsmail'den alıp okuduğunu ve yine Muallim İlhami'nin firarl İsmail ve Suphi ile temas ettiğini söylemesi, Hilmi ve Hüseyin'in yine firari İsmail ile münasebette bulunarak komünistliği şâhit Mustafa'nın kahvehanesinde tâlim ettiğini itiraf eylemesi, Şevket bin Ahmet'in Lâz İsmail ile münasebeti olduğunu ve sosyalizm âsârını Galib'den alıp okuduğunu, defterinde komünizme ait hurufat ve işaret görülmesi ve Demirci Kaplan'ın diğer maznunlarla münasebettar olduğunu ve komünizm âsârını okuduğunu söylemesi ve şoför Ragıb'ın tahkikat-ı evveliyede cemiyete intisabını ikrar eylemesi, indelistintak komünist rehber ve alfabesini okuyup sonra rüfekasına tevzi' ettiğini ve Ali Şahin Efendi' nin komünist alfabesini maznun Ragıp'dan alıp okuduğunu, firari Kasım ile görüşüp münasebette bulunduğunu itiraf eylemeleri, Turhan'ın dahi komünist kitaplarını arkadaşı maznun Galib'den alıp okuduğunu söylemesi, Hüseyin Sabri Efendi dahi Turhan'dan aldığı komünist âsârını evine götürdüğünü beyan eylemesi ve bu eserlerin hanesinde elde edilmesi ve Yusuf bin İbrahim de risaleleri Tevfik'ten alıp okuduktan sonra maznun Sabri Efendi'ye verdiği ve Mecid, İsmail, Kaplan, Tevfik ile görüşüp konuştuğunu itiraf eylemesi ve Giritli Kadri bin Hasan'ın da ifadat-ı mazbutası ve şuhudun aledderecât ihbaratı ve evrak-ı tahkikiye indelmuhakeme tevsi' edilecek tahkikat ile ispat edilecektir.

İsimlerini arz ve tadât ettiğim maznun-u aleyhimin işbu fiil ve hareketleri Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu tağyir ve Büyük Millet Meclisi'ni ıskat için aralarında hafi ittifaklar ve mugayir-i kanun teşekküller

vücuda getirmekten ibaret olup ikame ve istima' edilecek şehadat ile teeyyüd edecek delâil, cümlesinin lüzum-u muhakemeleri için kâfi olup hareketleri Türk Ceza Kanunu'nun 146. maddesi delâletiyle 171. maddesinin ikinci fıkrasını mültezim ağır ceza efâlinden bulunmuş olmakla cümlesinin ol veçhile icra-yı muhakemelerini taleb ve iddia eylerim.

Komünistler, Ceza Kanunu'nun «devlet kuvvetleri aleyhinde cürümler» faslının 146'ncı maddesi delâletiyle «geçen fasıllar arasında müşterek hükümler» faslının 171'inci maddesinin ikinci fıkrası mucibince muhakeme edilmektedirler. Bu maddeler şunlardır :

«171'inci madde —

«Türkiye Cumhuriyeti Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun tamamını veya bir kısmını tağyir ve tebdil veya ilgaya ve bu kanun ile teşkil edilmiş olan Büyük Millet Meclisi'ni ıskata veya vazifesini yapmaktan men'e cebren teşebbüs edenler, idam cezasına mahkûm olurlar. 65'inci maddede gösterilen şekil ve suretlerle gerek yalnızca, gerek birkaç kişi ile birlikte kavlî veya tahrirî veya fiilî fesad çıkararak veya meydan ve sokaklarda ve nâsın toplandığı mahallerde nutuk irad veyahut yafta ta'lik veya neşriyat icra ederek bu cürümleri işlemeye teşvik edenler hakkında, yapılan fesad teşebbüs derecesinde kalsa dahi idam cezası hükmolunur.»

«171'inci madde —

125, 128, 146, 147, 149, 156'ncı maddelerde yazılı cürümlerden birini veya bazılarını hususî vasıtalarla işlemek üzere birkaç kişi aralarında gizlice ittifak ederlerse, bunlardan her biri aşağıda yazılı cezaları görür :

—[1]— Yukarıki fikrada yazılı ittifak 126, 128 ve 156'ncı maddelerde yazılı cürümlerin yapılmasına dair ise sekiz seneden on beş seneye kadar ağır hapis cezası hükmolunur.»

«—2— Bu ittifak 246 ve 147'nci maddelerde gösterilen cürümlerin icrasına müetallik ise, dört seneden on iki seneye ve 149'uncu maddede gösterilen cürümlerin icrasına ait ise, üç seneden yedi seneye kadar ağır hapis cezası verilir. Cürmün icrasına ve kanunî tatbikata başlanmazdan evvel bu ittifaktan çekilenler ceza görmezler.»

VAKİT 18 Kânun-u Sâni 1928
Çarşamba

KOMÜNİSTLERİN MUHAKEMESİNE AĞIR CEZA MAHKEMESİNDE DÜN DE BÜTÜN GÜN DEVAM EDİLDİ

DÜN KÂTİB-İ UMUMÎLERİ VEDAT NEDİM BEY DİNLENİLDİ.

NURİ, ŞEVKET SÜREYYA, HAMDİ ŞÂMİLOF, VANLI KÂZIM EFENDİLERLE DİĞER BAZI MAZNUNLARA DA SUAL SORULDU.

Vedat Nedim Bey, arkadaşlarının kendisini faaliyette bulunmadığı için tenkid ettiklerini, içtima'larda hareket lüzumundan bahsolunduğunu anlattı. Maznunlardan bir kısmı teşkilâtla alâkaları olmadığını söylediler.

İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi, dün de sabahtan akşama kadar komünistlik maznunlarının muhakemesiyle meşgul oldu.

Hey'et-i hâkimeye Sabri Bey riyaset ediyor, âzâ olarak Reşad ve Âsım Beyler hazır bulunuyorlardı. Sabah celsesinde mahkemeye müdde-i umumî Kenan Bey, akşam celsesinde muavin Niyazi Bey çıktılar.

Kenan Bey, salona girip kürsüsüne doğru yürürken salonda hazır bulunanlar ayağa kalktılar, mumaileyh de başıyla selâm vererek yerine geçti. Ve o sırada salona giren hey'et-i hâkime yerlerine oturuncaya kadar ayakta durdu.

Zabıtaca ilk muhakeme gününde olduğu gibi tedabir alındığından izdihama meydan verilmedi. Sâmilere mahsus mahâle rahat rahat sığacak kadar sâmi içeriye bırakıldı. Kadınlara karşılıklı localar tahsis olunmuştu. Bu localardan birinde Vedat Nedim Bey'in refikası madam da muhakemeyi, bilhassa zevcinin isticvabını dikkatle dinliyordu.

Zaman zaman hâkimler, müdde-i umumî muavinleri, avukatlar salona giriyorlar, bir tarafta durarak muhakemeyi takib ediyorlardı.

ELEKTRİKÇİ NURİ, MUALLİM ŞEVKET SÜREYYA BEYLER

Evvelâ Elektrik mütehassısı Nuri Bey isticvab edildi. Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde komünistlikten muhakeme edilip yedi seneye mahkûm olduğunu, fakat sonradan cezası tenzil olunduğunu, Dr. Şefik Hüsnü, Vedat ve Salih Beyleri tanıdığını söyledi.

— Son zamanlarda ameleye beyannameler dağıtılmış?

— Hiçbir malûmatım yok.

— Şefik Hüsnü Bey ile daima görüşür müydünüz?

— Avrupa'dan avdetinden sonra hiç görüşmedim. «Bağdad» apartmanındaki içtima'da bulunmadım.

— Bu içtima'ı arkadaşlarınıza siz haber vermişsiniz?

— Hayır.

— Hattâ Şefik Hüsnü Bey o içtima'da «kuvvet, hareketten doğar» diye bazı şeyler söylemiş?

— Malûmatım yok.

Maznun, komünistlik teşkilâtına dâhil olmadığında ısrar etti.

Müteakiben Muallim Şevket Süreyya Bey'in isticvabına geçildi. 1925'te İstiklâl Mahkemesi'nde on seneye mahkûm olduğunu, sonra cezası affedildiğini, mahkûmiyetine sebeb «Aydınlık» mecmuasındaki neşriyatı olduğunu, Şefik Hüsnü Bey'le birlikte «Aydınlık»ta bir müddet çalıştığını söyledi ve devam etti :

— «Aydınlık»ta çalışanlar Şefik Hüsnü Bey'in Bey'in daimî misafirleri idi. Vedat Nedim Bey'in evine daha iyi bir iş bulmak için gittim.

— Nerede iş, meselâ «Arkos» şirketinde mi?

— Efendim, kendisinin çok tanıdığı vardır. Herhangi bir bankada, müessesede veya şirkette iyi bir iş bulabilirdi.

— Sizin, cemiyetin buradaki merkezine iltihakınız mevzu-u bahistir. Bu sene ağustosta Vedat Nedim Bey'in evine gittiniz mi?

— Hayır.

— Vedat Nedim Bey böyle söylüyor?

— Sözünün sâikini tâyin ve tahlil etmek lâzım gelir, zannındayım. Ne için yapmadığım bir şeyi kabul edeyim? Olmadı böyle bir iş.

Kendisine bazı resimler gösterildi. Nâzım Hikmet, Hasan Âli Beyler'i tanıdığını söyledi.

— Bunlarla derece-i münasebetiniz?

— Nâzım Hikmet'le muarefemiz Rusya'da başlar. Sonra «Aydınlık»ta beraber çalıştık.

Maznun, müteakip ifadeleri arasında Muallim Adnan Bey'le son zamanlarda görüşmediğini söyledi ve sebep olarak da şunu gösterdi :

— Bazı arkadaşlıklar yüzünden çok müşkil suallere cevab vermek mecburiyetinde kaldım.

— Acaba bazı cihetten kuşkulandınız da mı, münasebetinizi kestiniz?

— Ben hapishaneden çıktıktan sonra kendiliğimden bu hatt-ı hareketi ittihaz ettim.

— Viyana'daki içtima'dan haberiniz var mı?

— Ben hapishanede idim. Teşkilâta dahil değilim, dersem kısaca, bilmem bu sizi tatmin eder mi?

— Tatmin edecek sözler söyleyiniz.

— O halde...

Ve bunun üzerine Şevket Süreyya Bey komünizm hakkında izahat verdi. Karl Marx'dan bahsetti, devam etti :

— Ben Marx'ı tetebbu etmiş olmak itibarı ile ilmî nokta-i nazardan, kâinatı görüş noktasından onun nazariyelerini benimsiyorum.

— Hükümet teşkilâtı hakkında fikri nedir?

— Hükûmet teşkilâtı da ömr-ü tabiisini yaşayacaktır.

— İzahat veriniz. Ne demek istiyorsunuz?

Maznun, biraz daha izahatta bulunduktan sonra Reis bu nazariyenin bizde kâbil-i tatbik olup olmadığını sordu.

— Bir Türk ve Marksist olmak itibariyle, bence bu memlekette komünizm faaliyeti amele birliklerine, sendikalara inhisar edecektir. Ben, bunlar haricinde lüzum görmüyorum. Gizli bir komünist teşkilâtının vücubuna kail olmadığım gibi dâhil de değilim.

Maznun, memleketimizde şerait-i hâzıra dahilinde böyle bir faaliyete mevzu' olacak maddeler mevcut bulunmadığını söyledi.

— Beyannameler hakkında ne diyeceksiniz?

— Türkiye'de gizli bir komünist fırkası için zemin yoktur. Beyannameler hakkında cevap verecek vaziyette değilim. Kendimi mecbur görmüyorum. Çünkü alâkam mevcut değildir.

HAMDİ ŞÂMİLOF

Şevket Süreyya Bey'den sonra Hamdi Şâmilof Bey isticvab olundu. Osmanlı Bankası'nda memur olduğunu, evvelce mahkûmiyeti olmadığını, Trabzon'da iptidaî derecesinde tahsil gördüğünü, 1914'te Rusya'ya gittiğini, orada 1914'ten 1925'e kadar kaldığını, bir vakitler Rusya'da zaruret hissederek komünist olduğunu söyledi.

— Ne gibi zaruret?

— Herhangi bir işle iştigal edebilmek için buna zaruret vardı.

— Komünistliğe namzetlik vesikası aldığınızı söylemişsiniz?

— Yanlış!

— Herhalde benim söylediğim değil, müstantike öyle söylemişsiniz?

— Evet, yanlışlık sizde değil. Orada yanlış anlamışlar. Ben, seyahat için vesika aldığımı söylemiştim.

— Şefik Hüsnü Bey Avrupa'dan geldiği zaman görüştünüz mü?

— Bir kere «Tokatlı»nın önünde gördüm, görüştük.

— Sizi tanıdı mı, «nerede müşerref olduk» filân diye sordu mu yoksa? Konuşmak, aranızda kavî bir rabıtaya delâlet etmez mi?

— Etmez.

— Halbuki sizin münasebetiniz o kadar ilerlemiş ki Hüsnü Bey'e ev bile tedarik etmişsiniz.

— Hilâf-ı hakikattır.

— Ev sahibesi gelip bunu söylerse?

— Hilâf-ı hakikat söylemiş olur.

— Komisyoncu Nikolâki marifetiyle bulmuşsunuz?

— O vasıta ile kendim için oda tuttum.

— Oda sahibesi Madam Viktorya sizin haftada birkaç gün gelip Şefik Hüsnü Bey'le orada buluştuğunuzu söylüyor?

— Gitsem, «gittim» derdim.

— Fahrettin Efendi isminde birisini tanır mısınız?

— Evet.

— Onunla birlikte Adana'ya gittiniz mi?

— Adana'ya giderken trende rast geldim.

Hamdi Şâmilof Bey de komünistlik teşkilâtına dahil bulunduğunu inkâr etti. Vedat Nedim Bey'in isticvabına sıra geldi.

KÂTİB-İ UMUMÎ VEDAT NEDİM BEY

Vedat Nedim Bey, Galatasaray'da, Berlin'de okuduğunu, iktisat doktoru diploması aldığını, komünist fırka kâtib-i umumîsi olmak hasebiyle bazen «Süleyman» müstear ismini kullandığını söyledi.

— «Arkos» şirketi mensubîni tamamiyle komünist midir?

— Komünist olanı da, olmayanı da vardır.

Vedat Nedim Bey, Şefik Hüsnü Bey'in faaliyete geçmediği için kendisini Moskova'dan tenkid ve tehdit ettiğini, kendisinin de mümkün ve doğru olmayacağını bildirdiğini söyledi.

— Şu halde o vazifeden çekileydiniz. Peki, Şefik Hüsnü Bey'in size direktif vermeye selâhiyeti var mıydı, bu selâhiyeti nereden alıyordu?

— Teşkilâtı o temsil ederdi.

Vedat Nedim Bey, 1926 senesi mayısında Viyana'ya gittiğini, Nâzım Hikmet Bey'in de orada bulunduğunu, faaliyette bulunmadığı için kendisinin tenkid olunduğunu, bilmukabele bunun mümkün ve doğru olmadığı mütalâasında bulunduğunu söyledi. Vedat Nedim Bey, işitilemeyecek derecede hafif bir sesle ve tutuk tutuk söz söylüyordu. Reis, bir aralık dedi ki :

— Vedat Bey, ağzınızdan dirhemle söz çıkıyor. Biraz daha yüksek ve serbest söyleyiniz!

Vedat Nedim Bey, sonradan adem-i faaliyeti dolayısı ile kendisinin tahsisatını kestiklerini anlattı.

— Nisanda veya mayısta bir tütüncüler grevi olmuş, âmil ve meşevvikleri kimlerdir?

— Bilmem.

«BAĞDAT» APARTMANINDAKİ İÇTİMA'

— Siz buraya Şefik Hüsnü Bey'in geleceğini biliyor muydunuz?

— Hayır, zannederim ağustos ortalarında geldi.

— Evinize geldiği zaman ne görüştünüz, sormadınız mı nasıl gelmiş?

— Gizli olarak.

— Hemen maksada şurûh ettiniz mi?

— Hayır, yalnız adem-i memnuniyetinden bahs etti. Beni kâfi derecede faal bulmadığını, faaliyet vücuda getirmek üzere geldiğini söyledi.

— Evinizdeki içtima'da neye karar verildi?

— Beyanname yazılmasına. Tayyare cemiyetine iane verilmemesine dair.

— Maksad?

— Partinin mevcudiyetini işaa etmek.

—İçtima' ne suretle oldu?

— Şefik Bey, arkadaşlarla bazı hususat hakkında görüşmek arzu etti.

— O arkadaşları oraya toplayan kimdir?

— Zannederim, Nuri Bey vasıtası ile davet edildiler.

— Şahsen davet ettiğiniz var mıdır?

— Evet, Şevket Süreyya Bey.

— Neticede neye karar verildi?

— O içtima'da itilâf hasıl olmamıştı. Muhtelif nokta-i nazarlar serdedenler vardı.

— İkinci içtima'a Şefik Hüsnü Bey mi lüzum gördü, siz mi? Bu ciheti tasrih ediniz. Müstantikte «ben lüzum gördüm» demişsiniz.

— Onu nokta-i nazarıma imâle, ikna için görüşmek istemiş olabilirim. Ben alâkadar olmak istemiyordum.

— Niçin, artık çekiniyor mu idiniz?

— Doğru ve mümkün olmadığı fikrinde idim. Yapılacak şeyler, beyanname neşri filân...

— Sizin mütalâanızın hilâfında, kendi reyi ile yapamaz mıydı?

— Bilmem. Belki yapabilirdi. Fakat işi bana açtığına göre fikrimi söyledim.

— Vilâyet komitesi âzâları ile hey'et-i merkeziye başka başka mıdır?

— Hey'et-i merkeziye daha yüksektir. Vilâyet komitesi, mahallî teşkilât demektir.

— Suphi, İsmail, Aziz ile münasebetiniz ne mertebede idi?

Vedat Nedim Bey, yine müterediddit bir tarzda cevap verdi. Reis şöyle dedi :

— Öyle zannediyorum ki, ben komünist fırkası âzâsıyım, siz beni isticvab ediyorsunuz. Her sualime sualle mukabele ediyorsunuz!

Bunun üzerine Vedat Nedim Bey, bu isimleri zikr olunanlarla arasının açık olduğunu, kendisini şikâyet ettiklerini anlattı.

— Komite, merkezin emirlerine itaat ile mükellef değil miydi?

— Öyle icabederdi. Lâkin Şefik Bey müstakilen harekete başlayınca bu mecburiyet yavaş yavaş unutuldu.

Bu sırada saat on ikiye gelmişti. Yemek zamanının hulûlüne mebnî Reis celseyi tatil etti.

İKİNCİ CELSE

Öğleden sonra saat on üç buçukta açılan ikinci celsede yine Vedat Nedim Bey'in isticvabına devam olundu :

— Yanınızda oturan Şamis Efendi komünist midir?

— Kat'iyetle bir şey söyleyemem.

— Halbuki o size komünist olduğunu söylemiş. Siz de bunu istintak dairesinde tesbit etmişsiniz?

— Öyle bir şeyi söylediğimi hatırlayamıyorum.

Vedat Nedim Bey'in masbut ifadesi okundu, maz-

nun istintaktaki ifadesini kabul etti. Diğer bir sual soruldu, müphem cevap verdi.

— «Fahri Efendi komünistti. Çünkü benimle temas etmişti. Ondan biliyorum.» diyorsunuz. Kaçamaklı cevap vermeyiniz.

— Efendim, o Adana'ya gitmişti. Yalnız onu biliyorum.

— Siz mi gönderdiniz?

— Hayır, kendi gitti.

— Küçük Hakkı ile Sarı Mustafa'nın vilâyet komitesi âzâsından olduğunu söylemişsiniz?

— Nuri Bey'den işittim. Şahsen tanımazdım.

— Şahsen tanımadığınız adamların isimleri nereden hatırınızda kalmıştı da poliste böyle söylediniz?

— Ben Elektrikçi Nuri Bey'den işittiğimi tekrar ediyorum.

— Mahmud Efendi komünist teşkilâtına dahil midir?

— Hey'et-i merkeziye âzâsıdır.

— Viyana'daki içtima'a iştirak eden Hamdi Efendi, Hamdi Şâmilof mudur?

— Hayır. O Azerbaycanlı idi. Gelecekti buraya ama gelemedi.

— Fahri Efendi'yi Adana'ya kim gönderdi?

— Bilmiyorum.

— Şefik Hüsnü Bey'e gönderdiğiniz mektuplarda bazı cümleler var, bunların mânâsını izah eder misiniz?

Vedat Nedim Bey yine mübhem bir cevap verdi. Reis istihzalarına devam etti:

— Ama ifade-i istintakiyenizde böyle kese kese, kat'i söylemişsiniz. Sonra Şefik Hüsnü Bey'le diğerle-

ri sizin ifadelerinizi inkâr ediyorlar. Buna ne diyeceksiniz?

Vedat Nedim Bey, döne dolaşa eski ifadesinde ısrar etti, bunların apartımanında içtima' ettiklerini söyledi. Muvacehe yapıldı. Şevket Süreyya Bey ve diğerleri hep birden bu ifadeyi kabul etmedikleri mukabelesinde bulundular.

FAHRİ EFENDİ'Yİ ADANA'YA GÖNDEREN KİM?

Sıra Fahri Efendi'nin istimaına geldi. Bir şeker şirketinde memur olduğunu, daha evvel Kafkas'da Nuri Paşa ile birlikte harb ettiğini, Azerbaycan'a geçtiğini, esir olduğunu, Mustafa Suphi'nin riyaset ettiği komünist fırkasına girdiğini anlattı.

— Azerbaycan'dan İstanbul'a geldikten sonra Adana'ya mı gittiniz?

— Bu tarihten iki, üç sene evvel.

— Niçin gittiniz?

— Memuriyet bulabilmek için.

— Vedat Nedim Bey'i tanır mısınız?

— «Aydınlık»tan tanırım. Orada muharrirdi.

— Sizi onun Adana'ya gönderdiğini söylemişsiniz?

— Ben, tercüme-i hâlimi anlatıyordum. Polis, kendi fikrine göre hulâsa ve tesbit etmiş. Gayr-ı şuurî söyledim demektir.

— Siz Lüleburgaz Şeker Fabrikası'ndaki memuriyetinize kimin delâletiyle girdiniz?

— Eniştemin delâletiyle.

— «Suimuamele gördüm de oradan çekildim» demişsiniz?

— Evet doğru bulmadığım bazı işler oldu. Söyledim, çekildim.

— İstanbul'da bir komünist teşkilâtı yapılmış, Vedat Nedim Bey sizin teşkilât için Adana'ya gönderildiğinizi söylemiş?

— Benim öyle bir şeyle alâkam yoktur.

— Ama zabıtada söylemişsiniz, itirafatınız var, birçok isimler zikrediyor, vazifeleri ne olduğunu söylüyorsunuz?

— Bir cetvel yapmışlardı orada, ona göre söyledim.

Mazbut ifadesi okundu. Burada İstanbul'dan memuren Adana teşkilâtına gittiğini fakat kendisinin Hamdi Şâmilof'u orada bırakarak avdet ettiğini, netice-i faaliyeti hakkında rapor vermediği için tahtie olunduğunu söylüyordu. Maznun, bu ifadesini kabul etmemekte musrır kaldı.

KIRIMLI HÜSEYİN SAİT VE «AYDINLIK»

Bundan sonra gümrük muamelâtıyla müştagil Kırımlı Hüseyin Sait Efendi isticvab olundu.

— Siz «Aydınlık» gazetesini takib eder miydiniz?

— Memlekette çıkan herhangi bir gazete gibi.

— Memlekette çıkan herhangi bir risaleyi mutlaka okur musunuz?

— Yani bilhassa bunu okumazdım.

— «Aydınlık» neden bahseder?

— Herhangi bir risalenin bahsettiği şeyden.

— Meselâ ben onu hiç okumadım. Halbuki mesleğimle alâkadar olduğundan hukukî eserleri, mecmuaları okurum. Bu sizin mesleğinize tevafuk mu ediyordu yoksa?

— Hayır, efendim. Ben edebiyat müntesibi olmamakla beraber meselâ Reşad Nuri Bey'in, Hüseyin Rahmi Bey'in tekmil eserlerini seve seve okurum. Ya-

ni «Aydınlık»ı okumuş olmaklığım, benim o meslegi benimsediğime delâlet etmez.

— Hiçbir fikir de hasıl etmediniz mi amelodan bahseden o iktisadî mecmuadan?

— Efendim, bendeniz tamamiyle tüccar zihniyetli adamım.

— Yani patron musunuz?

— Evet, bir zamanlar patrondum.

— Bak gördünüz mü, aradaki farkı anlamışsınız? İfadenizden anlaşılıyor!

— Yok, efendim. Öyle idim de.

VANLI KÂZIM

Vanlı Kâzım Efendi'nin isticvabına geçildi. Evvelce İkinci Ceza Mahkemesinde muhakeme olunduğunu, iyi bir tahsil göremediğini, 1913 tarihinde Fransa'da makinistlik öğrendiğini söyledi.

Reis, isticvabına devam ederken bir aralık dedi ki :

— Ne tuhaf, «Aydınlık» mecmuasını okuyanlar hep idarehanesine de gidiyorlar!

— Efendim, gazete almağa giderdim. Benim gayeme uygun geliyordu. Amele teşkilâtını takviye maksadını güdüyordu. Bunu okuduğum için İkinci Cezaya verildim. Orada Şefik Hüsnü Bey'le daha iyi tanıştık.

— Komünizm sizce ne demektir?

— Bu ilmî bir meseledir. Yüksek bir ilimdir. Ben öyle pek derin anlayamam. Ancak ameleyi patronlara ezdirmemek gibi amele lehine bir şey olduğunu anladım.

Maznun, burada patronların ameleyi çok ezdiğini, çok çalıştırıp az para verdiğini söyledi.

— Peki, bizde patron dediğiniz kaç kişi vardır?

— Efendim, filhakika bizde öyle büyük fabrika sahipleri yok. Benim söylediklerim de zaten ecnebî patronlara ait.

Maznun, mazbut ifadesinde komünizm fikri ile mücehhez olduğunu söylemiş. Mahkemede bu fikri lâyıkiyle anlamak için kendisinin yüksek bir tahsili olması lâzım geleceğini, bir suale mukabil de Fransa'da makinistlik tahsilinde iken biraz fransızca öğrendiğini söyledi.

— «Komünist» değilim diyor, fakat «amelenin usare-i hayatını emen patronlar» diye komünist lisanıyla konuşuyorsunuz!

— Efendim, bu ifade komünist olduğuma delâlet etmez. Hiçbir amele ve bir işçi gösteremezsiniz ki patronlardan canı yanmamış olsun.

İKİ TESVİYECİ, BİR SAATÇİ KÂTİBİ

Tesviyeci Bursalı İbrahim Efendi, Askerî Sanayi Mektebinde tahsil gördüğünü, bir aralık Rusya'ya gittiğini, burada amele cemiyeti açmak için teşebbüste bulunduğunu, komünistlik hakkında hiçbir fikri olmadığını, teşkilâtla alâkadar bulunmadığını söyledi.

İstinye'de bir fabrikada Tesviyeci Hakkı Efendi, tesviyeciliği usta yanında öğrenmiş, saatte otuz sekiz kuruş alırmış; Sabri, Hamdi «arkadaşlar»ı tanıdığını anlattı.

— Bu «arkadaş» tabiri nedir?

— Çok okumak bilene «bey», az bilene «efendi», hiç bilmeyene «ağa» denir. Biz hiç fark gözetmez, hepsine «arkadaş» deriz.

— Komünizm hakkında fikriniz nedir?

— Bunu bilmem. Ben yalnız ameleyim.

— Şefik Hüsnü ve Vedat Nedim Beyleri tanır mıydınız?

— Hayır.

— «Aydınlık»ı okur muydunuz?

— Herhangi bir gazete ve risale gibi.

— Komünist olduğunuz dava ediliyor?

— Ameleyim. Amele Cemiyeti âzâsıyım. Tahsilim iptidaîdir. İşte bildiğim bundan ibaret.

Bir saatçi yanında kâtip olan Niko Efendi, ayda yüz elli lira maaşı olduğunu söyledi. Sual, cevap teakup etti. Reis bir aralık sordu :

— Demek siz de komünizme meyyaldiniz?

— Yok... Yani, nasıl söyleyeyim. İşte bir fikir... Şöyledir, böyledir, diye münakaşa ediyorduk.

— Sen Suphi'ye «komünistlik meselesini yalnız mı yapıyorsun?» demişsin?

— Hayır.

— O da sana «sen de girecek misin?» demiş?

— Ben reddettim.

— Amele cemiyeti ile komünist fırkasını karıştırıyor, işine gelen cihete «evet», gelmeyen cihete «hayır» diyorsun. Senin evinde ne buldular?

— Almancadan bir tercüme vardı. Bana okumak için verdiler.

— Meâli neydi?

— «Harb olmasın.» filân.

— Hatırında kalmadı mı mevzuu, hulâsaten şöyle anlatsanız?

— Hatırlayamam.

Maznuna sarı kaplı bir mecmua, kızıl bir kart gösterildi. Bunların kendi nezdinde çıkmadığını iddia etti. Nezdinde bulunan evraktan bazıları okundu. «Bolşeviklik hakkında bazı mülâhazat» ünvanı altındaki

bu yazılardan «elektrikli koltuk» tâbiri, «Ey ashab-ı yesar, sizin silâhlarınızı amele imâl ediyor, fakat unutmayın ki sizi günün birinde son muharebede bununla diyâr-ı ademe gönderecektir» meâlinde bir cümle vardı. Sonra maznunlardan Şevket Süreyya Bey'e gösterilip Rusça «Rus Komünist Fırkasının Programı» olduğu anlaşılan bir küçük risale tetkik edildi.

Maznun, «elektrikli koltuk» tâbiri geçen kâğıdın Sacco - Vanzetti hadisesine ait bazı tercümeleri ihtiva ettiğini söyledi. Bu sırada saat on beşi yirmi geçiyordu. Celse teneffüs için beş dakika tatil edildi. Oldukları yerde bekletilen maznunlara da sigara içmeleri için müsaade verildi. Derhal kesif, mavi bir duman tabakası yükseldi, hemen hepsi birer sigara yakmış, dumanını küfür küfür savuruyordu. Duman çıksın diye camlar açıldı.

TUHAFİYECİ, MARANGOZ, DEMİRCİ

Üçüncü celseye Beyoğlu'nda Hamalbaşı sokağında altı numaralı dükkânda tuhafiyecilik eden İstefan Efendi'nin isticvabı ile geçildi. Mustafa Suphi'ye Niko'nun evinde gramafon çalarak eğlenirken tesadüf ettiğini söyledi, Mustafa kadar iyi bir müşterinin nadir bulunduğunu, Adnan Bey'i de sırf müşteri kazanmak maksadıyla «traş ettiğini» söyledi. Bu, hayli gülüşmeyi mucib oldu. Çünkü tuhaf bir tarzda söylüyordu.

İstefan, Mustafa'nın kendisini bir cemiyete ithal için teklifte bulunduğunu, kabul etmeyince «zaten sen hayvan gibi çalışmak istersin» dediğini söyledi :

— Sözüm ona hayvan gibi... dedi, gülüşüldü; bunun üzerine ifadesini tashih etti :

— Yok, belki de hayvan demedi, ama işte o mânâda bir şey dedi!

Yunan teb'asından marangoz Niko Efendi istic-vab edildi. Komünistlik hakkında hiçbir fikri, bununla hiçbir alâkası bulunmadığını söyledi. İfadesi en kısa süren maznun bu idi.

Sonra Elektrik Kumpanyasında usta başı demirci Yuvakim Efendi istic-vab edildi. Soruldu :

— Beyannamelerden senin malûmatın var mı?

— Yok efendim. Hattâ bana müstantiklikte sordular. Ben kazanç beyannameleri sandım. «Beyannamelerim yolundadır» dedim!

— Komünistlik nedir, bilir misin?

— Biliyorum ki komünistlik bolşeviklik dedikleri şeydir. Ama.. Bolşeviklik nedir? Onu bilmem. Onu da öbürü kadar bilirim, sözün doğrusu!

Galata'da ufak mikyasta bir fabrika işleten Yunan teb'asından Ahiliya Efendi, kendisine bir cemiyete girmesi teklif olunduğunu söyledi.

— Ne cemiyeti bu?

— «Marangozlar Cemiyeti» imiş!

Maznun, nizamnamesini mahkemeye verdi. Reis sordu :

— Peki, sen girdin mi?

— Yoksa «senin dükkânını kapayacaklar» dediler. Ben de...

— Peki, o cemiyeti bırak, komünist teşkilâtına dahil oldun mu?

— Nedir bu?.. Hiç haberim yok!

AYAKKABICILIK MUALLİMİ

Ortaköy Dârüleytam'ına merbut Sanat Mektebinde ayakkabıcılık muallimi olduğunu söyleyen Meh-

med Sabri Efendi, Muallim Adnan Bey'le Ortaköy'de Yalı gazinosunun yanındaki gazinoda tanıştığını söyledi.

— Son zamanlarda tütün amelesine beyannameler dağıtılmış?

— Gazetelerde gördüm. Hattâ acaba mahiyeti nedir, dedim. Ertesi günü kendim maznunen yakalandım.

— Komünistlikle maznunsunuz.

— Ben sadece bir ameleyim. «Teali Cemiyeti» âzâsındanım.

— Komünistlik hakkında bir fikriniz yok mu?

— Efendim işte burada işitiyor, öğreniyoruz ne demek olduğunu...

— Demek evvelce edinmiş olduğunuz bir fikir yok?

— Bu hususla hiç meşgul olmadım. Hiç bir faaliyette bulunmadım.

Bu sırada saat on yediye gelmişti. Reis Sabri Bey, muhakemeyi bugüne tâlik etti. Bugün de sabahtan akşama kadar isticvabla iştigal olunacaktır. İsticvabların bugün bitmesi muhtemeldir.

ALÂEDDİN DEĞİLMİŞ

Komünistlikle maznunen Ağır Ceza Mahkemesinde gıyaben muhakeme edilenlerden Alâeddin olduğu zannıyla Fikri isminde birisi mevcuden müdde-i umumiliğe gönderilmişti. Kendisinin aranılan maznun olmadığı yapılan tetkikat neticesinde anlaşılmış, dün serbest bırakılmıştır.

VAKİT 19 Kânun-u Sâni 1928
Perşembe

İSTANBUL'DA VE İZMİR'DEKİ KOMÜNİSTLERİN İSTİCVABI BİTTİ

DÜN ADANA'DAKİLERİN İSTİCVABINA BAŞLANDI. BUGÜN İSTİCVAB SAFHASININ NİHAYET BULMASI KUVVETLE MUHTEMELDİR. SONRA ŞAHİTLER DİNLENİLECEKTİR.

İzmir'de yakalananlara yapıştırılan beyannameler, Adana'da derdest edilenlere şimendifer grevi hakkında müteaddit suallar tevcih edildi.

İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi, dün de sabahtan akşama kadar komünistlik maznunlarını muhakeme ile meşgul oldu, sabah celsesinde İstanbul'da tevkif olunanların, öğleden sonraki celsede İzmir'de dersst edilenleri nisticvablarını bitirdi ve Adana'da yakalananların ifadelerini dinlemeğe başladı.

Heyet-i hâkime Reis Sabri, âzâ Reşad ve Âdil Beylerle teşekkül ederek, müdde-i umumîlik mevkiinde muavin Niyazi Bey bulunduğu halde başlayan dünkü muhakemede, evvelâ Tesviyeci Galib Efendi'ye sual tevcih edildi.

Tesviyeci Galib Efendi, İstinye Dok Şirketinde çalıştığını söyleyerek ifadesine şu şekilde devam etti :

— Pek az yövmiye alırım, günde iki lira. Evvelce evli idim, şimdi bekârım. İki oğlum var. Evvelce muhakeme ve mahkûm olmadım. İptidaî tahsilim vardır. Tesviyeciliği Almanya'da Harb-i Umumîde öğrendim. Almanya'dan döndüm, Bomonti'de çalıştım. İstiklâl Harbine iştirak ettim. Anadolu'dan geçen sene geldim. Amele Cemiyetinde âzâyım. Balat'ta ikamet ederim.

— Ortaköy'de Yalı gazinosuna niçin gittiniz?

— Bir mektup almıştım. Onun üzerine gittim. Mektupda imza yoktu. Üç nokta vardı. Arkadaşlarımın bir cemilesi addediyordum.

— Kimden geldiğini zannedersiniz?

— Kadın veya erkek arkadaşların birinden geldiğini tahmin ediyorum. Orada âşina bir simaya rast gelmedim.

— Orada ne kadar beklediniz?

— Beş on dakika kadar kaldım. Sonra iskeleye geldim. Orada Sabri arkadaşa rast geldim. Mektup hikâyesini ona anlattım. Ben yapmadım, dedi. Oturduk. Yanındaki zat Muallim Sadık Bey idi.

— İçki içtiniz mi?

— Orada içmedik, Sabri arkadaşın evine gittik.

— Saat kaçta gittiniz?

— Saat kullanmam, âdetim değildir.

— Eve giderken kaç şişe rakı aldı?

— Bir iki şişe aldı. Evde beraber içtik.

— Ne konuştunuz orada?

— Alelâde sohbet ettik. Konuşmak lâzım gelse, cemiyette konuşuruz. Muallim Sadık Bey mektebden çıkarılacak çocuklara iş tedarikini söyledi.

— İstinye'ye son vapura yetiştiniz mi?

— Onu kaçırdım, yetişemedim.

— Epeyi keyif oldunuz mu?

— Miktar-ı kâfi...

— Konuşulanları hatırlayabilir misiniz?

— Hatırlayamıyorum.

— Tevzi edilen beyannamelerden malûmatınız var mı?

— Hayır, hiç malûmatım yok. Gazetelerde gördüm.

— Sizi ne zaman tevkif ettiler?

— Fabrikada tevkif ettiler.

— Sabri arkadaş evinde komünistlikten bahsetmedi mi?

— Hayır.

— Sizin de komünist olduğunuz söyleniyor!..

— Hayır, komünist değilim, yalnız amele sendikaları teşkilâtına tarafdarım.

— Bir Amele Cemiyeti varmış ya.

— O kâfi gelmez ki, esaslı teşkilât lâzımdır.

Bu sırada maznuna dosyadaki resimler gösterildi. Maznun bunlardan hiçbirisini tanımadığını söyledi.

Müteakiben Hasan Efendi isticvab olundu :

— İsmim Hasan, Kavala'lıyım. Ortaköy'de bir gazinoda yatar kalkarım, orada garsonum, bekârım, cüz'î okur yazarım.

İstanbul'a mübadil olarak geldim. Buradaki zevattan yalnız Sabri Bey'i tanırım.

— Biraz tafsilât veriniz bakalım.

— Ben o gece yarım kilo rakı verdim Sabri Bey'e... Orada rıhtımda oturdu. Ben, burada içki yasaktır, dedim. Onlar da kalktılar, Sabri Bey'in evine gittiler. Saat sekiz buçukta ben de gittim.

— Ne konuştunuz orada?

— Sohbet ettik, şarkı söyledik. Yalnız Sabri Bey Darüleytam'dan çıkarılan çocuklardan bahsetti.

— Kaç çocuktu?

— Altı, yedi çocuk...

— Amele işlerinden bahsedildi mi?

— Hayır, pek hatırlayamıyorum.

— Tahkikat-ı evveliyede böyle demediniz mi?

— Tahkikat-ı evveliyede kendileri yazdılar, bana imzalattılar. Esas ifademiz buradakidir.

— Tevzi edilen beyannameden malûmatınız var mıdır?

— Hayır, gazete okumadığım için duymadım.

— Sizin komünist olduğunuz iddia olunuyor?

— Hayır, değilim.

Resimler gösterildi, tanımadığını söyledi.

Bundan sonra Yorgi isticvap olundu :

— İsmim Yorgi, Bulgar teb'asındanım, evliyim. Evvelce mahkûm olmadım. Berberim. Bulgaristan'dan geleli on beş ay oluyor. Şevki Efendi'den ayda seksen lira alırdım.

— Dükkânınıza buradaki zevattan kimler gelirdi?

— Bir şişman adam, İstefan Efendi. Bir defa geldi.

— Yalnız mıydı?

— Evet.

— Adnan Efendi'yi gördün mü?

— Benim müşterimdir. Dükkânda traş olur ve bir tramvaycı ile görüşürdü. Ne konuştuklarını bilmiyorum.

— Ders veriyormuş. Sen de dinliyormuşsun.

— Yok, yok, hayır.

— Adnan Efendi komünist miymiş? Sana söylemiş.

— Öyle şey konuşmadık. Kimse de söylemedi.

Burada maznunun istintakta alınan ifadesi okundu. O ifadesinde söylediği kaydolunuyordu.

— Hayır, çok dırdır konuşuyorlardı. Kapital'den bahsettiler.

— Komünist ne demektir?

— Bilmiyorum. Ama pek iyi bir şey olmadığını anlıyorum. Bulgaristan'da bundan çok fenalık olmuştu.

— Ne gibi bir fenalık?

— Hapis oluyor, karışıklık filân.

VERİLEN DERS

Perükâr Şevki Efendi şöyle anlattı:

— Bulgaristan'lıyım, Kuledibi'nde oturuyorum. Evvelce mahkûm olmadım. Yalnız türkçe okur yazarım. Bulgaristan'da öğrendim.

— Komünist teşkilâtından malûmatınız var mı?

— Hayır.

— İstefan Efendi'yi tanır mısın?

— Evet, müşterimdir. Onbeş günde bir, ayda bir gelir. Ekseriyetle akşamları uğrar.

— Çırak Yorgi bir defa geldiğini söyledi.

— Benim iki dükkânım vardır. İhtimal ondan tanımamıştır.

— İstefhan Efendi ile Amele Cemiyeti hakkında bir şey konuşmadınız mı?

— Hayır, vaktim müsait değildir. Öyle işlerle uğraşmam.

Burada Reis, istintaktaki ifadesi ile mübayenet olduğunu söyledi ve ifadesini okuttu. Bu ifadesinde amele cemiyetlerine dair konuştukları itirafı kaydediliyordu.

— Hayır böyle bir şey yoktu. Hem ben Beyoğlu'nda çalışmadım. Ben size müstantikte zaptolunan ifadenin aksini isbat ederim. Zaten müşterilerin her sözüne kulak vermeyiz, kafa sallar geçeriz.

— Bir dersten bahsediyorsunuz, ne dersi bu?

— Hatırlayamıyorum.

Reis aradaki mübayeneti nazar-ı dikkate alarak ifadeyi okutmaya devam etti. Bu ifadede maznunun iktisadiyat dersi verdiğini, yalnız kendisi ile Yorgi'nin dinlediğini, not tutan Sedat'ın tramvay şirketinde kontrolör olduğunu söylüyordu.

— Ne dersiniz buna?

— Sedat Amele Cemiyetinden ve derslerden her zaman bahsederdi. Ama ben ona kulak vermezdim.

— Dükkânınız arandı mı?

— Evet iki tane kapalı paket bulundu. Adnan Bey bırakmıştı. Tekrar alacaktı. İçindekileri sormadım.

— Bıraktığını kim gördü?

— Derhâtır edemiyorum.

— İçinden ne çıktı?

— Polisler öylece aldılar. Ben içindekileri görmedim.

— Adnan Efendi'yi Sedat'a kim tanıttı?

— Onlar traç arasında tanıştılar.

— Perükâr cemiyetine mektub yazdınız mı?

— Saç boyaları ve maşalar hakkında pulsuz bir istida yazdım.

— Derslere İstefan da gelir miydi?

— Hayır, gelmezdi.

Resimler buna da irâe olundu ve maznun:

— Bunların hiçbirini tanımam, dedi.

Reis, Suphi'nin resmini ayrıca gösterdi, maznun,

«bunu da tanımam» dedi ve polis müdüriyetinde çok eziyet çektiğini, hasta olduğunu söyledi.

Kendisine dükkânında bulunan bir takım komünist mecmua ve evrakı gösterildi:

— Yeni görüyorum, dedi.

Reis Adnan Efendi'ye sordu:

— Bunları nasıl vermiştiniz?

— Paket içinde vermiştim.

Reis, bu sefer maznun Şevki'ye dönerek:

— Bakın, sizin evrakınız arasında iki beyanname çıktı. Bunlara ne dersiniz, dedi ve bu beyannamenin bir kısmını okudu. Maznun bilmediğini söyledi.

TIBBİYELİ HİKMET EFENDİ SUAL KARŞISINDA

Bundan sonra Hikmet Efendi'nin isticvabına geçildi:

— Bekârım. Tahsilimi sıra ile Kuşadası'nda, Muğla'da, Vefa Lisesi'nde, Tıp Fakültesi'nde yaptım ve Askerî Tıbbiye'de son sınıfa kadar geldim. O sırada İstiklâl Mahkemesi'ne sevkedilerek on seneye mahkûm oldum. Bir sene yattım, tahliye edildim.

Sonra vaziyetini düzeltmek için uğraştım. Henüz diplomamı alamadım.

— Şefik Bey'i ne zamandan beri tanırsınız?

— Eskiden beri tanırım. Dayızadesi arkadaşımdı. O münasebetle tanışmıştım.

— Şefik Bey Avrupa'dan geldikten sonra kendisi ile görüştünüz mü?

— Evet, bir tramvay bekleme mahallinde görmüştüm. Bana adresini verdi. Beyoğlu'nda bir işim vardı, o münasebetle kendisine de uğradım. Ertesi

günü yine gittim, bulamadım. Bir daha gittiğim zaman tevkif edildim.

— Neler konuşmuştunuz?

— Öte beri, havaiyat...

— Şefik Bey pek öyle havaiyattan bahsedecek zâta benzemiyor?

— Şuradan buradan bahsetmiştik, ehemmiyetli şeyler değildi.

— Vedat Nedim Bey'i tanır mısınız?

— Hayır, hiç tanımam.

— Evinde içtima' olmuş, gittiniz mi?

— Hayır, tanımam ki gideyim.

Maznuna birtakım sarı kâğıtlar gösterildi, maznun bunları muayene etti ve:

— Ankara'da mevkuf iken yapılmış hususi mahiyette resimler, dedi.

Sonra bir şiir gösterildi ve kendisine okutturuldu. Bu, «fütürist» bir manzume idi.

Maznun:

— Bu da o sırada yazılmıştır, eski hükûmetin kırtasiyecilik siyasetinden çok ezâ görmüştüm ve onun üzerine yazdım.

Komünizme ait bazı evrak ve notlar gösterildi.

— Bunlar komünizme ait değildir. O zaman zihnimi işgal eden hususî mahiyette yazılardır, mevkufiyet hatıralarıdır. Zihinde yer tutan şeyler, bazen o kadar tâzip edici vaziyet hâsıl eder ki insan onları ifşa etmekle reha bulacağına kâni olur, başkalarına anlatır, dinleyecek kimse bulamazsa bir kâğıda tesbit eder.

— Komünistliğiniz ve komünist fırkasına intihabınız iddia ediliyor. Ne dersiniz?

— Öyle bir fırka tanımıyorum, bilmiyorum.

— Viyana'ya gittiniz mi?

— Hayır, gitmedim.

— Teşkilâta dahil misiniz? Marksizm hakkındaki fikriniz?

— Hayır, değilim. Ben Marksizm prensibini bizzarur kabul ettim.

— Neden zaruret gördünüz buna?

— Mütarekedeki İtilâf Kuvvetleri'nin istilâ siyasetleri üzerine zaruret gördüm.

Maznun, birtakım sebepler zikrederek uzun uzadıya tafsilât verdi, işçi ailesi arasından yetiştiğini söyledi. İşçilerin hayatından, fazla çalıştıklarından bahsetti, şöyle devam etti:

— İşçinin bana, çok çalışıp da pek az para kazanması nazar-ı dikkatimi celbetti. Bir ilim adamı kafasıyla bu hadiseyi tahlil ettim.

— Marksizmdeki gaye nedir?

— Gayesi ilmî bir tahlildir. Ve bize bugünkü cemiyette bir çalışan ve bir çalıştıran olduğunu öğretir. Marx, sanayi, inkişaf-ı nihaîsine vasıl olduğu gün, hâl-i hâzır nizam-ı içtimaîsinin kendiliğinden yıkılacağını söyler.

Vaktiyle «Orak Çekiç» mecmuasının müdîr-i mes'ulu olan Vâsıf Bey, isticvap edildi. Şefik Hüsnü Bey'in eski dostu olduğu, Vedat Nedim Bey'le tanışmadığını, herhangi bir içtima'dan malûmatı olmadığını söyledi. «Orak Çekiç»le sırf müdîr-i mes'ui olarak alâkadâr bulunduğunu kaydederek devam etti!

— Mefkûre etrafında neşriyatta bulunanlar başkalarıdır. Ben sadece müdîr-i mes'uldüm.

İsticvaj biraz daha sürdükten sonra, ilk celseye nihayet verildi. Öğle tatili zamanı hulûl etmişti.

İZMİR'DE TEVKİF OLUNANLAR

Öğleden sonra evvelâ İzmir'de tevkif olunanlar isticvap olundu. Bunlardan Marangoz Abdülkerim Yıldız Efendi'ye Reis sordu:

— Komünistlik hakkında hiç fikriniz var mı?

— Tetkik etmedim.

— Memlekette iktisat noktasından sermayeler hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Sermayeler merkezîleşmeli, mütemerkiz olmalı, bankalar teaddüt ederse sermaye bittabî daha nâfî şekilde istifade temin eder.

— İzmir'de komünist olarak tanıdığınız kimseler var mıdır?

Maznun, Hüsamettin isminde biri ile tanışıp tanışmadığı sualine, İzmir'de gördüğünü söyledi.

— Mesrur Naci Efendi ile birlikte İstanbul'a geldiniz mi?

— Birlikte değil, fakat vapurda tesadüf ettik.

— Komünistlik hakkında bir şey görüştünüz mü?

— Hayır.

— İzmir'de beyannameler asılmış?

— Poliste haber aldım.

— Siz bir gün hükümet konağı civarında otururken Suphi'ye «beyannameden ne haber var?» diye sormuşsunuz?

— Sormadım.

— Bu zatla hususiyetiniz ne derecededir?

— Fazla bir hususiyetim yoktur.

Bundan sonra makine tamircisi Selânikli Mehmed Ragıb Efendi isticvap edildi.

— Evinizde taharriyat icra edilmiş. Amele şarkıları bulunmuş?

— Haberim yok. Yalnız bir kartpostal bulundu.

— Nereden elinize geçti?

— Burgarya'da birinin makinesini tamir ettim. O cemile olarak göndermiş.

— Bir şarkı bulunmuş atölyenizde?

— Onu bir amelenin elinde gördüm, aldım. İş başında herhangi bir şey okumaktan men' için.

— Kimdi bu?

— Yanımda çalışan birisi. Hatırlayamıyorum.

— Bakınız «Uyan artık uyan, şuurumuz kızıl bir volkan, mâzi kökünden silinsin, bizi hiçe sayanlar birliğimizi bilsin!» filân deniliyor, orak çekiç işaretleri de var. Bir de bayrak resmi. Ne bayrağıdır bu?

— Bilmem.

KOMÜNİST BAYRAĞI, İTHAF, TOPLANMALAR

— Komünist bayrağı olduğu söyleniyor.

— Bilmem. Onu da makinesini tamir ettiğim birisi göndermişti.

— «Ragıp Kardeş'e» diye size ithaf olunmuş?

Maznun, sükût etti. Reis sordu:

— Sosyalizm, komünizm hakkında fikriniz var mı?

— Yoktur.

Reis, maznunun müstantiklikteki bir ifadesine işaret etti:

— «Aydınlık»ın amele ve sosyalizm lehinde fikrinizde bir meyil uyandırdığını söylüyorsunuz?

— Söylemedim.

— İzmir'de iplik fabrikasına beyannameler tâlik olunmuş?

— Ondan da malûmatım yok. Esasen zabıta, vicdanî hareket etmiş olsaydı bizim buralara sürüklenmemize sebep olmaz, perişanlığımıza sebebiyet vermezdi.

— Siz itirafatta bulunmuşsunuz. Ona göre muamele-i kanuniye yapılmış. Kerim Efendi'nin evinde toplandığınızı söylemişsiniz?

— Hilâftır. Böyle bir ifadem yoktur.

Mazbut ifadesi okundu. «Toplanmalar yaptık. Amelenin birleşmesini görüştük. İcap ettikçe arkadaşların evinde toplanırdık. Tango Tevfik'in, İhsan'ın evinde toplandığımız oldu. İçtima'lara Kerim riyaset ederdi. Son defa Mesrur gelmedi, yerine Kasım geldi. Bu toplanmaları hasbıhâl mahiyetinde görüyorduk. Kerim ve Mesrur Naci İstanbul'a gittiler, geldiklerinde kimse ile temas edemediklerini söylediler. Maksat, İstanbul'daki faaliyetten haber getirmekti. «Bolşevik» ve «Demokrasi» mecmualarını bana bilvasıta Kerim gönderiyordu. Okunduktan sonra yırtıyordum. Daha evvelleri okuduktan sonra iade ederdim.» diyordu.

Demir atölyesi sahibi Tevfik Efendi, İzmir'e istirdattan sonra gittiğini, Ragıp ve Kerim Ustaları tanıdığını söyledi, bir resim gösterildi.

— Efendim, böyle «gözlüklü» bir şahıs tanımıyorum.

— Gözlüğünü çıkarınız, efendim!

— Çıkarınca Kasım'a benzetiyorum.

— Peki, şu resmi tanıyor musunuz?

— Mehmet diye tanırım.

— Hüsamettin'in resmi bu!

— İhsan Efendi'nin evinde içtima' etmişsiniz. Kerim Efendi de riyaset etmiş?

— Kabul etmem. İzmir'de de etmedim. Orada bazen zorla soruyorlar, sözümü dinlemiyorlar, mütemadiyen yazıyorlardı. Ne yazdıklarını bana bilâhare okumadılar.

— Hüsamettin size komünistlik hakkında bir şey söyledi mi?

— Hayır, bilmiyorum.

— Sosyalizm hakkında bir fikriniz var mı?

— İşte ,ilim olduğunu anlıyorum.

— Refah temin eder miymiş?

— İşte, öyle bir gayesi olduğunu da şöyle biliyorum. O kadar!

— İplik fabrikası amelesine dağıtılan beyannamelerden haberiniz var mı?

— Hayır efendim yoktur.

HAYAT PAHALILIĞI HAKKINDAKİ YAZI

İzmir - Aydın Demiryolunda Tornacı Fethi Efendi, İzmir rüştiyesinde tahsil gördüğünü, tornacılığı piyasada öğrendiğini, Aydın - Kasaba Şimendifer Hattı Cemiyetinde hey'et-i idare âzâsı bulunduğunu söyledi.

— Evinizde bir kâğıt bulunmuş?

— Muhteviyatı hayat pahalılığı hakkındadır. Bu yazıyı ben yazmıştım.

— Hayat pahalılığının işçilerin hayatını tahammül fersâ bir hale soktuğunu yazmışsınız. Hayat pahalılığı yalnız işçilere mi aittir?

— Tabiî umuma aittir.

Reis, bu kâğıdın muhteviyanını okudu. Bir imlâ yanlışına işaret etti. Bu kâğıtta bugünkü buhranın doğrudan doğruya amelenin sırtına yüklendiğinden, bunun tahfifi için sermayedaranın amele yövmiyeleri

lehinde fedakârlık yapması lâzım geldiğinden ilâh. bahsediliyordu.

— Bu, sizin fikriniz mi?

— Hey'et-i umumiyenin fikridir. Ben murahhasım.

— Demek hayat pahalılığının yükü hep sizin sırtınızdadır?

— Efendim, biz bizi düşünüyoruz!

— İplik fabrikası amelesine hitaben beyanname neşredilmiş.

— Haberim yoktur, kat'iyen.

Mazbut ifadesi okundu. Bunda Hüsamettin'in arkadaşı sıfatı ile birisinin trende kendisine sokulduğunu, yüz vermediğini, bunun akşam üzeri kahvede kendisine birliklerinin canlandırılmasından bahsettiğini söylemişti. Maznun inkâr etti. Bu sırada sesi perde perde yükseliyordu.

— Yavaşça «ben bunu söylemedim» demekle, hızlı olarak bunu söylemek aynı neticeyi ifade eder. Fakat itidalinizi muhafaza ederek söylemenizi tavsiye ederim.

— Mahkemenize hürmetim vardır, efendim. Bundan emin olabilirsiniz.

Makinist İhsan Efendi, İstanbul'da iken Ihlamur caddesinde fırıncılık ettiğini, sonra İzmir'e gittiğini, Hüsamettin'i orada şimendifer fabrikasında herhangi bir amele gibi, fakat Mehmet ismi ile tanıdığını, onun beş altı ay evvel fabrikadan çıktığını söyledi.

— Bunu size Hasan Âli tavsiye etmiş olmasın?

— Hayır.

Mazbut ifadesi okundu. İstanbul'dan «İsmail» namı altında Kasım'ın gelerek Hüsamettin'i yerine kaim olduğunu, kendisine bazı risaleler verdiğini, Naci Mes-

rur'un evvelce Bolşevikler'e ihtiyat zabitliği yaptığını işittiğini söylemişti. Bu da kendisine İzmir'de yazılanı okutmadan imza ettirdiklerini iddia etti.

İÇİNDE NE OLDUĞU BİLİNMEYEN PAKET!

Bulgaristanlı Suphi Efendi, tornacılık yaptığını, İzmir'de Kasım'ı ve Hüsamettin'i tanıdığını söyledi :

— Hüsamettin tesviyeci idi. Orada görüştüm. Ben «Mehmet» diye tanırdım. Ameleye dair bazı şeyler söylerdi.

— Komünistlik hakkında mı?

— Hayır.

— Elektrikçi Nedim size ne verdi?

— Bir paket verdi, fakat içinde ne vardı, bilmiyordum. Ben yolda gidiyordum, o bir yere uğrayacağını söyleyerek bunu benim elime tutuşturdu. Sonra gelmedi. Bu paketi akrabamdan bir kadının evinde bıraktım.

— «Unutmuştum» demişsiniz?

— Bilâhare de unuttum.

Bunlar «Aydınlık» külliyatından Şefik Hüsnü Bey'in naklettiği bir eser, yine o külliyattan «Lenin ve Leninizm», «1 Mayıs Nedir?», «Cemiyet Nedir?», «Grev Nedir?» risaleleri —bu risaleler şapoğrafla basılmış— «Lenin, Büyük Adamlar Serisi», «Orak Çekiç» mecmuası, «Sosyalizm ve Tekâmülü» isminde Sadrettin Celâl Bey'in bir eseri vs. idi.

— Mehmet'i ne zaman tanıdınızdı?

— Fabrikadan.

— Mehmet'in teşviki ile komünist teşkilâtına girmişsiniz. İkrarınız var.

— Öyle bir şey demedim.

Mazbut ifadesi okundu. Mehmet'in İzmir'de fabrikada beş kişilik gizli bir hücre teşkili fikrini ortaya attığını, ameleye komünistliğe ait risaleler tedarik edip okuttuğunu, bu arada birtakım manzumeler bulunduğunu, müsahabeleri arasında komünistlerin Ankara'da beraat ettiklerini söyleyerek tereddütleri izaleye çalıştığını, son zamanlarda duvarlara beyannameler tâlik edildiğini işittiğini, kendisinde komünistlik mefkûresi olmadığını, cehaletle ve safiyetle iğfalata kapıldığını, kendisine teslim olunan vesaiki akrabasından bir kadının evine bıraktığını anlatmıştı. Maznun, bunları mahkemede inkâr etti.

MESRUR NACİ NE DİYOR?

Elektrikçi Erzurumlu Mesrur Naci Efendi, evvelâ hayatını anlattı, Cumhuriyetin ilânından bir iki ay evvel Kafkas'dan İstanbul'a geldiğini, ticaretten kâr te' min edemediğinden Samsun'a gidip Samsun - Sivas hattında altmış beş lira aylıkla çalıştığını, sonra İzmir'e geçtiğini, orada elektrik şirketine ayda yüz on beş lira maaşla girdiğini, «Aydınlık» mecmuasının kâri'i olduğunu söyledi.

— Şefik Hüsnü Bey'le nasıl tanıştınız?

— Sarı Mustafa vasıtası ile. O «Aydnlık» mecmuasında idare memuru idi. Ona uğradım, orada gördüm.

— Nâzım Hikmet Bey'i tanır mısınız?

— Şahsen tanırım, muarefem yoktur.

— Mehmed, diğer ismi ile Müsamettin'i?

— Mustafa Efendi her ikisini de bir arada Boğaziçi vapur iskelesinde takdim etmişti.

— Mehmet Hüsamettin Efendi'yi bir daha nerede gördünüz?

— İzmir'de.

— Bu adamı siz ne ismiyle tanırsınız?

— Mehmet Hüsamettin. Müstear olarak da «Aziz» ismi varmış.

— Ona bir mektup yazdınız mı?

— Hayır.

Maznun, sonradan bir mektup yazdığını söyledi ve tenakuzuna işaret edilince, maznun bu suali komünizme ait herhangi bir mektuba ait sanarak yazmadığını söylediğini ifade etti.

— Ben size sarahaten sordum, mahkeme böyle iki mânâya almak üzere sual sorupta sizi aldatmayı düşünmez.

— Cumhuriyet mahkemesinin adaletinden eminim, efendim yalnız biraz asabîleştim de...

— Asabîleşmeyiniz!

— Çalışan bir adam olduğum için...

— Hepimiz çalışan adamız. Herkes bir iş yapar, çalışır. Arada fark yoktur.

ESKİ İFADE, YENİ İFADE

Reis, istizahatını ta'mik etti. Maznun, meşru işler dururken dedikodulu işlere girmek istemediğini söyledi.

— Tahkikat-ı evveliyede Hüsamettin Efendi'nin muzır bir komünist olduğunu söylemişsiniz?

— Hayır, ben okur yazar olduğum için kendi ifademi kendim yazmak istedim, müsaade etmediler.

— Bilâhare istintakta da aynı sualin iradı üzerine «evet» inkâr etmem, fakat Hüsamettin'in muzır nazariyelerine iştirak etmem» demişsiniz. İşte orada polise öyle söylediğiniz, burada müstantike böyle söylemenizle de te'eyyüd ediyor!

— Her taraftan onun komünist olduğunu söylediler, her isticvabımda bunun üzerine bana «demek komünistmiş» gibi bir kanaat geldi. Madem ki hep böyle olup olmadığına dair sual soruluyordu...

Kerim, İhsan, Tevfik, Suphi Efendileri derece derece tanıdığını söyledi.

— Evinizde bir şey bulmuşlar mı?

— Yalnız hususî mektuplarımla aile fotoğrafları... Ve bunları da almışlar!

— Bir dereceli intihap usulüne dair bir risale?

— Hayır, haberim yok...

— Kasım komünist midir?

— Bilmem, onu teşehhüt miktarı gördüm. Polisin tarassudat raporu da bunu te'yid eder.

— Polis raporlarına itimat eder misiniz?

— Ben her memurun vicdanından eminim.

— Şu halde kendi ifadelerinizi tağyir etmiş olmalarını da iddia etmemeniz icabeder!

Maznun, komünist olmadığını, cumhuriyet mahkemesinde adaletin tecelli edeceğini söyledi.

Bu sırada saat on beş buçuğa gelmişti. Reis, iki saat süren bu celseyi on dakika teneffüs için tatil etti.

ADANA'DAKİLERİN İSTİCVABI BAŞLIYOR

Teneffüsten sonra açılan celsede Adana'da tevkif olunanlardan evvelâ demirci Mehmet Kaplan Efendi isticvab olundu. Kendisi Sanayi Mektebinde okumuş.

— Adana'da grev oldu mu?

— Evet, şimendiferciler yaptılar. Ben alâkadâr değilim.

— Komünistlik nedir?

— Bilmem.

— Hiçbir kitap okumadın mı?

— Buna dair, hayır.

— Fen memuru Ahmet Mümtaz Efendi'yi tanır mısınız?

— Tanırım.

— Buna bir kitap vermişsiniz?

— Hayır.

— Evinizde ne buldular?

— Yalnız bir cep defteri.

— İçinde ne vardı?

— Ebced hesabı.

— Neye yarar?

—Birkaç sene evvel fala merak etmiştim. Onun için öğrenmiştim.

— Yol dairesinde demirci muavini Hüseyin Efendi ile münasebetiniz?

— Çırağımdır.

— «Dünya İşçileri Birleşiniz» ismindeki kitabı okumuşsunuz?

— Hayır, iftiradır.

— Adana'da grev kaç gün sürdü?

— On gün.

— Metalibiniz kabul edildi mi?

— Ben dâhil değildim ki.

— Peki dâhil olanların metalibi?

— Yüzde yedi buçuk zam yapıldı.

— Size de zam yapıldı mı?

— Evet, o arada zam bana da yapıldı.

Şoför Ragıp Efendi'nin isticvabına geçildi.

Bu sırada Reis, müdde-i umumî muavini Niyazi Bey'e dedi ki :

— Evvelki gün Ragıp Efendi'nin yaşının tayini için Tıbb-ı Adlîye müzekkere göndermiştik. Henüz bir cevap gelmemiş...

Ve maznunun isticvabına devam etti:

— Komünistlik hakkında sizin bir fikriniz var mıdır?

— Hayır.

— «Aydınlık»ı okur muydunuz?

— Evet, birçok seneler evvel.

— Ne fikir hâsıl oldu?

— Hiçbir fikir hâsıl olmadı.

— Alâeddin size okumak için kitap verirmiş?

— Hayır.

— Adana'da iki grev olmuş, biri büyük biri küçük?

— Küçüğünden haberim yok.

— Tahkikat-ı evveliyede bazı ikrarlarda bulunmuşsunuz?

— Tazyikten kurtulmak için söyledim.

MAZBUT İFADESİNDEKİ ŞEYLER

Maznunun mazbut ifadesi okundu. Ustası Şevket ile çok iyi anlaştığını, komünistliğe dair okuduğu şeylerle mülhem olduğunu, Alâeddin ve Kasım Fikri ile tanıştığını, bunlardan komünistliğe dair kitaplar aldığını, Şahin ile okuduktan sonra onun kitapları yırttığını, komünizm fikrini hâlâ perverde ettiğini, buna merbut bulunduğunu ve Ahmet Sezaî Efendi'nin dükkânına İstanbul'dan kendisince meçhul menba'lardan mektuplar geldiğini, Memduh ve Şevket namına gelen bu mektupları Alâeddin'e verdiğini, eğer bunlarda bolşevizmden bahsolunduğunu bilse merak sâikası ile okumaktan kendini almayacak olduğunu, kendisinin komünizm lâfını ağzına almadan arkadaşlarına işçilerin ezildiğinden bahsile tam mânâsı ile gizli pro-

paganda yaptığını, Şahin'i kendisinin kandırdığını, grev esnasında ameleye iane toplandığını, «S, T, K, P,» işaretinin Adana havalisine şâmil «Seyhan Türk Komünist Partisi»ni ifade ettiğini anlatmıştı. Reis istizah etti :

— Zabıtada bunların yazılması için kendileri de yardım ettiler. Meydana bunlar çıktı. Ben de imza ediyordum!

Kazancı İsmail Efendi, okuması yazması olmadığını, Alâeddin'i, Kasım, diğer ismiyle İsmail'i tanıdığını söyledi.

— Senin evinde bir kitap bulunmuş, bunlardan hangisi?

Birkaç kırmızı kitap gösterildi. Maznun, hepsinin birbirine benzediğini, kendi evinde bulunanı tefrik edemeyeceğini söyledi.

— Evet, gerçi kapları benziyor, ama meâlleri ayrı ayrı!

Maznunun evinde bulunanın «İş Kanunu Lâyihası»na dair olduğu anlaşıldı.

Maznun, Adana'daki greve iştirak etmiş, Alâeddin'i ve İsmail'i tanırmış. Bunların kendisine kitap vermediklerini söyledi.

— Senin hükûmet aleyhinde bir kitap okuduğunu söylüyorlar.

— Yok efendim. Ben nasıl okuyabilirim, imkânı yok!

Bu sırada saat on yediye gelmişti. Reis, celseyi tatil etti.

Bu sabah Adana'da tevkif olunanlardan on bir kişi isticvap olunacak, bunlar da dinlenildikten sonra isticvap safhası nihayet bulacaktır.

FİRARÎ MAZNUNLAR

Komünistlikten maznun bulunup hâl-i firarda bulunan Aziz nâm-ı diğer Hüsamettin ve nâm-ı diğer Mehmet, Sarı Mustafa, Suphi bin Ali, şâir Nâzım Hikmet, Halim nâm-ı diğer Tıbbiyeli Hasan Âli, Alâeddin, Hafız oğlu İsmail haklarında verilen on günlük mehil hitam bulduğu halde mahkemede isbat-ı vücut etmemeleri üzerine ahz ve girift müzekkereleri polis merakiz ve mevakiine ta'mim edilmiştir.

Bu ahz ve girift müzekkerelerinden biri de Karaköy'deki polis noktasının civarında bir tramvay direğine tâlik edilmiştir. Dün sabah yüzlerce halk bu direğin etrafında toplanmışlardır. Hükûmet memurları ile zabıta, hâl-i firarda bulunan bu eşhası her nerede olursa olsun derbest etmeye ve bunların ihtifagâhını bilenler de hükûmete ihbar etmeye mecburdurlar.

VAKİT 20 Kânun-u Sâni 1928 Cuma

KOMÜNİSTLERİN İSTİCVABI DÜN HİTAM BULDU

İSTİKLÂL MAHKEMESİNİN HÜKMÜNE İTİRAZ

ŞEFİK HÜSNÜ BEY, GIYABÎ MAHKÛMİYET KARARINA İTİRAZ ETTİ, MÜDDE-İ UMUMÎ HÜKMÜN TASDİKİNİ İSTEDİ.

Yarın sabah muhakemeye devam olunacak, evvelâ bu cihet hakkında muterizin vekili müdafaa yapacak, sonra şahitler dinlenecektir.

Komünistlik maznunlarının muhakemesi, Ağır Ceza Mahkemesinde dün de mutad üzere saat onda başladı. On ikiye kadar süren bu celsede Adana'da tevkif olunanlardan mütebakî on bir kişinin isticvabları ile iştigal edildi ve bütün maznunların esas isticvabları, bunların da dinlenilmesi ile hitam buldu.

Hey'et-i hâkime yine Sabri, Reşad ve Âsım Beyler ile teşekkül etmişti. Müdde-i umumîlik mevkiinde de muavin Niyazi Bey vardı. Maznun avukatlarından kırk üçünün vekili sıfatıyla yalnız Mustafa Hayri Bey hazırdı.

Dünkü celsede evvelâ Tornacı Ahmet Efendi isticvap olundu. Kendisinden bilhassa evinde bulunan «Amele Tatil-i Eşgâl Kanunu» etrafında izahat alındı. Mazbut ifadesi okundu.

— İstintakta itirafatta bulunmuşsunuz?

— Hayır, hiçbir şey söylemedim.

— Zabıtadaki ifadelerini inkâr edenler vardır. Fakat müstantiktekini «hiç söylemedim» diye inkâr edene ilk defa tesadüf ediyorum.

— Söylemedim.

İlk ifadesi okundu. Demirköprü'de tatil zamanından sonra isminin evvelâ [?Ş..] Abdi, sonra Suphi olduğunu söyleyen birisi ile görüştüğünü, onun kendisine teşkilâtın mevcudiyetinden bahsettiğini, bunun bir muallime benzediğini, Adana'da teşkilâta dahil Tevfik'ten başka kimseyi bilmediğini, her grubun beş kişilik olduğunu söylemişti.

— «Müstantik buradan aldı, yazdı» dediniz. Fakat müstantiklikteki ifadeniz başka, buradaki safsataları daha evvel söylememişsiniz. Anlaşılan burada coşmuşsunuz!

TELKİNATTA BULUNAN MEÇHUL ADAM

Adana'da Tornacı Tevfik isticvap olundu. On sekiz yaşında bulunduğunu, okuyup yazma bilmediğini söyledi.

— «Mystantikte el yazısını müşkilâtla okuyabilirim» diyorsun?

— Yok, efendim.

— Sana İsmail Efendi kitap vermiş?

— Evet, bir defa.

— Bir ihtilâle dair kitap, değil mi?

— Hayır, kırmızı kaplı bir kitap verdi. Bu, «Grev Kanunu» imiş.

Mazbut ifadesi okundu. Bunda kitabın 1909 veya 1919 tarihinde vuku'a gelen bir ihtilâlden bâhis bulunduğunu söylemişti... Bu ifadesini kabul etmedi. Diğer bir ifadesinin okunması emrolundu. Onu da inkâr etti. Bunlardan başka bir ifadesinde, kendisini Kazancı İsmail'in teşvik ettiğini, Demirköprü'ye Mecid'le iş tatilinden sonra gittiğini, orada «gözlüklü, saçı az dökülmüş, sarışın» bir adamın kendilerine komünistlik hakkında telkinatta bulunduğunu, kendisinin câhil olduğunu, söylenenlerden çoğunu zaten anlamadığını, kendileriyle orada buluşan meçhul adamın Lâz veya Boşnak olduğunu şivesinden anladığını söylemişti. Fakat mahkemede inkârda musırdı.

Makinist Ali Haydar Efendi'nin isticvabına geçildi. Reis sordu:

— Size «Ali Galip» de derler mi?

— Derler.

— Kaç yaşındasınız

— On dört...

— On dört yaşında mı?

— Hayır, on dört tevellütlü.

— Şimdi rakamla 314 [1888] tevellütlü, peki nerede okudunuz?

— Sanayi Mektebinde.

— Şoför Ragıp'ı tanır mısınız?

— Tanırım.

— Size komünistlik hakkında telkinatta bulundu mu?

— Hayır.

— Ateşçi Sabri Efendi size bir kitap filân verdi mi?

— Hayır.

— Müntehib-i sâniliğe ait bir kitap verdiğini söylemişsiniz?

— Söylemedim.

Mazbut ifadesinde «intihabatta ameleden de iki mes'us intihabı için Meclis'e arîza takdimine mütedair bir kitaptan bahsediyordu. Yine söylemediğini iddia etti.

MEYHANECİNİN SÖYLEDİKLERİNE DAİR

Makinist Kadri Efendi'nin isticvabına geçildi. Almanya'da bir müddet bulunduğunu, fakat almanca bilmeyip biraz fransızca bildiğini, üç sene evvelisi Adana'ya gittiğini, şoför Ragıp'ı tanıdığını söyledi.

— Bu resimlerin içinde kimseyi tanır mısınız?

— Hayır.

— Adana'da grev olmuş, malûmatınız var mı?

— Ben o sırada Adana'dan yedi saat içerideydim.

— Olur ya, on yedi saat içeride olur da kalkıp gelirsiniz?

— Hayır gelmedim.

Ziraat Mektebi muallimlerinden Ali İlhami Bey, Konya'da doğduğunu anlattı. Kendisine İsmail'in resmi gösterildi. İsmini bilmediğini, fakat tanıdığını söyledi.

— Kazancı İsmail Efendi ile görüşür müsünüz?

— Hayır.

— Ali Şahin Efendi ile?

— Tanışırım.

— Orada Mustafa'nın meyhanesinde gizli gizli görüşürmüşsünüz?

— Hayır.

— Bu meyhaneci sizin bir gün elinizi masaya vu-

rarak bazı şeyler söylediğinizi ifade ediyor. Size adâveti mi var? «Hattâ benim kanaatime nazaran bu, onların reisidir» diyor sizin için?

— Aklı başında, sözleri medar-ı ihticaç bir adam söylemediği için ehemmiyeti yoktur, müteessir olmam.

«İstikbâl» pamuk fabrikasında teselllüm memuru Hilmi Efendi kendisine gösterilen resimlerden hiçbirisini tanımadığını söyledi.

— Şu kâğıttaki imza senin mi?

— Evet.

Bu zabıtta maznunun evinde «Aydınlık» külliyatı ele geçirildiği kaydediliyordu.

— Şu zabıt münderecatı, bu kitabın sizin evrakınız arasında zuhurunu gösteriyor. Hem sizin huzurunuzda bulunmuş...

— İmzayı sonradan attırdılar, iki gün sonra. Kati'yen haberim yoktur. Evimde çıkmadı.

— Polisle «ihtimal ki bacanağım koydu» demişsiniz?

— Hayır.

— İsmail Efendi ile komünistlik bahsi üzerinde görüştünüz mü?

— Hayır.

— Mustafa Efendi'nin meyhanesinde komünistlik etrafında konuştunuz mu?

— Mustafa, şunun bunun komünist olduğunu söyledi.

— Bu bacanağınız Mustafa Efendi nasıl adamdır?

— Ben iyi bilmiyorum.

«PİYALE, KADEH DEMEKTİR»!

Adanalı Şevket Efendi, Sanayi Mektebinde okumuş, oradan Almanya'ya gönderilmiş, motorculuk,

makinistlik, tornacılık öğrenmiş. Kendisine gösterilen resimlerden Kasım'ın resmini tanıdı.

— Bu necidir?

— Makinist olduğunu söyledi, İstanbul'dan gelmişti.

— Sizin evinizde ne buldular?

— Bir defter.

— Ne vardı içinde?

— «Aydınlık»tan alınmış bazı fıkralar.

Birkaç kâğıt gösterildi, kendisine ait olduğunu tasdik etti. Defter tetkik olundu. Bunda «piyale kadeh demektir» kabilinden bazı yazılar vardı.

— Burada «Aydınlık»tan istinsah ettiğinizi söylediğiniz bazı yazılar da var? Bunları niçin yazdınız. İşte külliyat varmış elinizde.

— Bilemem. Geçmiş gün, niçin yazdığımı hatırlamıyorum.

— Sizin de gizli teşkilâta dâhil olduğunuz iddia ediliyor?

— Kat'iyen.

Şoförlükle müştegil Kırklareli'li Ali Şahin, Adana'ya mütareke esnasında memleketinin Yunanlılar tarafından işgali üzerine gittiğini söyledi. Kendisine birkaç resim verildi. Bunlardan İsmail Efendi'yi tanıdı.

— Ne münasebetle tanıştınız?

— Bu adam, şoför mektebine girmek istedi. O münasebetle birkaç defa geldi. Ders almak maksadıyla.

— Adana'da büyük ve küçük iki grev olmuş?

— Haberim yoktur.

— Demirci Ustası Alâeddin'i tanır mısınız?

— Hiç tanımam.

«M» VE «K» BAHSİ!

— Sizin komünist olduğunuz iddia ediliyor?

— Ben bunun «m» sine bile vâkıf değilim.

— «K» ile başlıyor.

— Yani, hiç vukufum yoktur, demek istedim.

Kunduracı ve makineci Turan Sezaî Efendi —Turhan diye de çağırılırmış— isticvap olundu. Kendisinden kızıl kaplı bir kitaba dair izahat alındı. Sonra birkaç resim gösterildi, hiçbirini tanımadı.

— Sen greve iştirak ettin mi?

— Hayır.

— Komünistlikle alâkadâr oldun mu?

— Ben şimdiye kadar hükûmet aleyhinde hiçbir iş yapmadım.

Ameleden Elâzizli Hasan isticvap olundu. Kitaba merakı olduğunu, fakat bolşevikliğe dair kitap okumadığını ve Galip Efendi'ye de vermediğini söyledi. Komünistlik teşkilâtı ile alâkasını inkâr etti.

Lavaçcı Yusuf, son isticvap olunandı. Tevfik Efendi'ye malûmat-ı medeniyeye dair bir kitap verdiğini söyledi.

— Evet, bütün işçiler «grev etti». Ben de ettim.

— Alâeddin mi teşvik etti?

— Bilmem. Komünistlikle hiç alâkam yoktur.

GIYABÎ HÜKME İTİRAZ

Bundan sonra Reis, Şefik Hüsnü Bey tarafından İstiklâl Mahkemesince hakkında verilen hükme itiraz olunduğunu söyleyerek,i'lâm-ı gıyabînin tebliği ile itiraz tarihlerini tetkik etti, itirazın müddeti zarfında olduğuna karar verildi ,itiraz arzuhâli okundu.

Maznun, bir sene hapisle yüz lira ceza-yi nakdîye

mahkûmiyetine, ezcümle cezanın hatt-ı azamîde tâyini noktasından itiraz ediyordu. Bunun üzerine komünistler hakkında İstiklâl Mahkemesi'nin 341 ağustosunda verdiği karar okundu.

— Şefik Hüsnü Bey, esbab-ı itiraziyenizi söyleyiniz.

— Komünizm hakkındaki içtihadım, memleketin mevcut teşkilâtını taklibi istihdaf etmez. Ben konunun çerçevesi dâhilinde hareket ettim. Aykırı bir iş yapmadım.

Müdde-i umumî muavini Niyazi Bey itirazı gayr-ı vârid gördü, gıyabî hükmün tasdikini istedi. Maznun, vekilinin gelerek kendisini müdafaa etmesi talebinde bulundu.

Mahkeme, kısa bir müzakereyi müteakip maznunun vekilini hazır bulundurmasına, şahitlerin celbine, muhakemenin 21 kânun-u sâni, saat ona ta'likine karar verdi. Yarın muhakemeye devam olunarak, Şefik Hüsnü Bey'in vekilinin İstiklâl Mahkemesi'nden verilen hükm-ü gıyabîye itirazen müdafaası dinlenilecek, sonra şahitler mahkeme huzuruna davet olunacaklardır.

VAKİT 22 Kânun-u Sâni 1928 Pazar

KOMÜNİSTLERİN MUHAKEMESİNDE TAHKİKAT SAFHASI DÜN HİTAM BULMUŞTUR.

MÜDDE-İ UMUMÎ İDDİASINI SERD ETTİ.

36 MAZNUNUN TEŞİLÂT-I ESASİYEYİ TAĞYİR VE MİLLET MECLİSİNİ ISKAD İÇİN İTTİFAKTAN TECRİMLERİ İSTENİYOR.

18 maznun hakkındaki talep, beraat talebidir.

İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde dün sabah ondan itibaren komünistlik maznunları hakkındaki davanın rüyetine devam olunmuştur.

Dünkü celsede iddia makamını İstanbul müdde-i umumisi Kenan Bey işgal ediyordu. Hey'et-i hâkime, reis Sabri Bey ile âzâ Reşat ve Âsım Beyler'den müteşekkildi.

Evvelâ şahitler çağırıldı. Bunun üzerine evvelce mazbut ifadelerinin okunmasıyla iktifaya karar verilen diğer şahitlerin ifadeleri sıra ile okundu.

Bunlardan İzmir kısm-ı siyasî tahkikat âmiri İbrahim Bey, Hüsamettin'in İzmir'deki faaliyetini anlatıyor,

teşkilât hakkında izahat veriyordu. «Hüsamettin, ilk icraat olarak, komünizm akidesiyle aşılanmış eşhası başına toplamış, hücreler vücuda getirmiş, şapoğrafla propaganda evrakını teksir etmiştir. Müzakere zabıtnameleri elde olunamamıştır. Bunların mahvedilmiş olması melhuzdur. Ragıp, Kerim, Mesrur Naci'nin komünistlik lehinde faaliyette bulundukları anlaşılmışsa da teşkilâttaki vaziyetleri kat'iyetle tesbit edilememiştir. Bunlardan Ragıp Usta, sekiz sene evvel Bulgaristan'da bulunurken komünist olduğunu, Hüsamettin'le de Bulgaristan'da tanıştığını, Tango Tevfik iki sene evvel Hasan Âli ile görüştüğünü, burada Kerim'in evinde içtima'lar yapıldığını söylemiştir.» diyordu.

Maznunlar, polisin bunları tasni' ettiğini, hilâf-ı vâki olduğunu, kat'iyen kabul etmeyeceklerini söylediler.

Bundan sonra şahitler tekrar çağırıldı. Hesnâ Hanım geldi.

— Buyurun Hanımefendi.

ŞAHİTLERDEN HESNÂ HANIM

Hesnâ Hanım, isticvap olundu, Kasımpaşa'da oturduğunu, maznunların hiçbirisini tanımadığını söyledi. Kendisine birkaç resim gösterildi, «hiçbirini tanımıyorum» dedi.

Yemin ettirildikten sonra soruldu:

— Sizin oturduğunuz evde bir hanım ile zevci kiracı olarak oturmuş?

— Evet, Mesrure Hanım.

— Bu hanıma Sabiha da denilir miymiş?

— Bilmem.

— Zevci kimdi?

— İsmail Efendi isminde biri.

— Ne kadar oturdular?

— Birbuçuk ay kadar.

— Kimin vasıtasıyla evi tuttular?

— Yine bu evde oturan Hasan Efendi vasıtasıyla.

— Hasan Efendi'nin oğlu var mıydı?

— Varmış.

— O ne iş yapardı?

— Bilmem.

— Mesrure Hanım zevcinin ne iş yaptığını söylemedi mi?

— Galiba muallimlik ediyormuş.

— Niçin evden çıktılar?

— Zevci Bursa'ya tayin olunmuş da.

— O eve başka yabancı erkekler gelir miydi?

— Hayır.

— Bu zat gündüzleri evde kalır mıydı?

— Galiba, bazen erkek sesi işitirdim.

— Erkek sesi mi, sesleri mi?

— Tefrik edemiyorum.

Hesnâ Hanım'ın mazbut ifadesi okundu. Mahkemedeki ifadesine mutabıktı. Çekilmesine müsaade edildi. Beyazıt dairesinde memur ... [?] Bey de maznunlardan hiçbirisini tanımıyordu. Buna da resimler gösterildi, «hiçbirini tanımam» dedi.

— Bir Mesrure veya Sabiha Hanım varmış ve de zevci?

— Zevcini bilmiyorum. Kendisini bir kere oturduğumuz evin bahçesinde gördüm.

— Aynı evde oturmuşsunuz. Girip çıktıkça o hanımın zevcine hiç tesadüf etmediniz mi?

— Hayır?

HÜSAMETTİN'İN BABASI

Kantar memuru Bolulu Hasan Efendi çağrıldı. Mevcut maznunları da, gösterilen resimlerdeki şahısları da tanımadığını söyledi.

— Oğlunuzu da tanımıyor musunuz? Resimlerin içinde onun resmi de var?

Kendisine Hüsamettin'in resmi gösterildi. Gözlüğü olmadığından iyice tefrik edemediğini ileri sürdü.

— Gözlük yok, fakat ben size bir pertavsız vereyim!

Hasan Efendi, pertavsızı yakından, uzaktan tuttu. Yine teşhis edemedi, gösterilen bir kadın resmini de tanımadığını söyledi. Hüsamettin'in babası olduğu için yemin ettirilmeden malûmat kabilinden olarak ifadesi alındı.

— Oğlunuz nerede?

— Bilmem, gaib oldu.

— Acaba bir kazaya filân mı uğramış?

— Bilmiyorum.

Maznuna diğer bazı sualler soruldu. Sonra Muallim Adnan Bey'i tanıyıp tanımadığı istizah olundu:

— Evinize gelmez miydi? Yaklaşınız da bakınız, anlaşılan sizde zaaf-ı basar var!

— Şimdi tanıdım. Ben bunu Sadık Efendi bilirim. Mektep muallimi imiş, oğlumla beraber görüşürler, okurlardı.

— Acaba oğlunuz ders mi alırmış?

— Bilmem.

— «Ne dersi okutuyorsun» diye sormaz mıydınız?

— Hayır.

— Oğlunuza sormak aklınızdan geçmedi mi?

— Sordum, «arkadaşımdır» dedi.

— İstanbul'da duvarlara yapıştırılmak üzere beyannameler hazırlanmış, evinizde müstensihle yazı suretleri çıkarıldı mı?

Reis, müntensihin ne demek olduğunu izah etti. Hasan Efendi, evinde böyle bir şey bulunmadığını söyledi.

— Mesrure Hanım'la zevci İsmail Efendi, oturduğunuz evde ikamet ederken mi oğlunuz geldi?

— Evet, onun geldiği zaman o zamana tesadüf ediyordu. İsmail Efendi sonra zevcesi ile Bursa'ya gitti.

Mazbut ifadesi okundu. Reis sordu :

— İsmail Efendi ile zevcesine bu evi siz mi buldunuz?

— Hayır.

Maznun Adnan Efendi ifadesine bir diyeceği olmadığını söyledi.

MADAM MARİ'NİN ŞEHADETİ

Şahit Madam Mari geldi. Yalnız Adnan Bey'i «Ahmet» ismiyle tanıdığını, bir de Hamdi Şâmilof Bey'i bildiğini söyledi. Bir resim gösterildi, tanıdı. «İbrahim Efendi» dedi.

— Bu efendilerle hasımlığınız, kavganız filân var mı?

— Hayır.

— Ahmet Bey'i ne münasebetle tanırsınız?

— Hamdi Bey'le birlikte evvelce evimizde oturan İbrahim Bey getirdi. Kiracı olarak...

— Ne kadar kira verirdi?

— Ayda on iki lira.

— Sonra ne diyerekten çıktı?

— «Mektebe ev uzak geliyor» diye.

— İbrahim Efendi ne kadar oturmuştu?

— Beş ay.

— Muallim Ahmet Bey sizin evde otururken kim gelir, giderdi?

— Hamdi Bey gelirdi.

— Misafir geldiği zaman siz mi kahve pişirirdiniz?

— Evet, pişirir odadan çıkardım.

— Acaba ne konuşuyorlardı?

— Ben bilmem.

— Başka kimler gelirdi?

— Ahmet Bey hasta idi biraz.., Hamdi Bey hekim getirdi.

— O hekim, bundan sonra da geldi mi?

— Evet.

— Yalnız mı geldi?

— Yalnız.

Reis Sabri Bey, Adnan Bey'e ne diyeceğini sordu :

— Şehadeti, hilâf-ı vâkidir. Büyük bir tezad vardır. Ben «mektep» uzak diye onun evinden çıkmamıştım. Tevkif edildiğim zamanda orada oturuyordum. Polisler tuttular, o suretle çıktım. Hatta adresimi verdim, evde polisler taharriyat yaptılar.

Madam Viktorya, mahkemeye hastalığını müş'ir rapor göndermişti. On beş, yirmi gün daha muhtac-ı tedavi imiş. Müdde-i umumî Kenan Bey, istintakdaki ifadesinin okunmasıyla iktifa talebinde bulundu, talep veçhile mazbut ifadesi okundu.

MADAM VİKTORYA'NIN ANLATTIKLARI

Madam Viktorya, ifadesinde «Şefik Hüsnü Bey'i evime kiracı olarak bulan dellâl Nikolâki'dir. Bana

söyledi, «peki» dedim. Ertesi gün Hamdi Bey geldi, odayı başkası hesabına tuttu. Sonra sivri sakallı bir zat gelerek isminin «Tahir» olduğunu söyledi. Meğer bu Şefik Hüsnü Bey imiş. Bir müddet sonra polisler evi taharri ettiler. Hüsnü Bey'in eşyalarını aldılar, beni de karakola götürdüler. Bundan sonra iki gün polisler Şefik Hüsnü Bey'in odasında oturdular. Onu ziyarete gelenleri birer birer yakaladılar. Bu arada Hamdi Bey de vardı.» diyordu.

Şefik Hüsnü Bey, bu ifade hakkında dedi ki:

— İfadesinde yanlışlıklar vardır. Hamdi Bey evime hiç gelmemiştir. Evi de bana Hamdi Bey tutmamıştır. Doğrudan doğruya ben gittim.

ADANA'DAKİLERE AİT İFADELER

Adana'da demirci muavini Mustafa Efendi'nin şahit sıfatı ile mazbut ifadesi okundu. Kaplan'ın komünistliğe ait kitaplar, bir de «Kel Hasan'ın Bahtı» isminde bir kitap okuduğunu ve komünizm fikri ile alâkadâr olduğunu söylüyordu. Kaplan Efendi inkâr etti:

— Hayır, reddediyorum.

Demirci muavini Hüseyin Efendi'nin ifadesi okundu. Kaplan'ın «Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz» isimli bir kitabı alenen okuduğunu, demirhanede «bütün işçileri eziliyor» filân mealinde olan bu kitabı Ahmet Mümtaz'a verip sonra geriye aldığını söylüyordu. Kaplan Efendi, her iki ifadeyi de adâvete atfetti.

Adanalı Halil oğlu Mustafa'nın ifadesi tetkik olundu. Bu, «ben evvelce kahve ve meyhane işletiyordum. Kahvehanemde Ali Şahin ve başkaları toplanırlardı. Ben bunları komünist sanmaz, ehl-i tarikattan zannederdim. İsmail bir gün bir kitap bırakmıştı, ben yırttım attım, İsmail geldi, aradı, kitabı bu-

lamayınca bana kızdı, «günün birinde hep bir olacağız, sen de yola geleceksin» dedi, kitap, müstensihle yazılmış «'Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz' isminde bir kitaptı» diyordu.

İsmail Efendi ve bütün diğer Adanalı maznunlar, bu ifadeleri red ettiler.

Müteakiben zürradan Nakîpzade Muzaffer Bey'in ifadesi okundu. Kendilerinden bahsettiği şoför Ragıp ile Şahin'e ve diğer maznunlara ne diyecekleri soruldu, mumaileyhin haklarındaki ifadesini varit görmediler. Sonra Adana'da otomobil bâyi'î Ahmet Sezaî Efendi'nin, Âdil Efendi'nin, Suphipaşazade Abidin Bey'in ifadeleri okundu. Suphi Bey fabrikasında maznunlardan Kadri'nin amele arkadaşlarına komünistlik esasatından bahsettiğini, bir makineyi tahrip ettiği için vazifesine nihayet verildiğini söylüyordu. Kadri Efendi buna karşı «yalandır» dedi.

— Tevsi-i tahkikat hakkında bir talebiniz var mı? Muhakemeyi bitireceğim.

Gerek müdde-i umumî, gerek maznun vekilleri «yoktur» dediler. Maznunlardan Elektrikçi Nuri ile şoför Ragıp ve diğer bir maznun şehadetlere bazı itirazatta bulundular.

Sonra Reis Sabri Bey, şöyle dedi :

— İddia ve müdafaa öğleden sonra saat ikide cereyan edecektir.

Ve, ilk celseye tam on ikide nihayet verildi.

İDDİANAME

Öğleden sonra on dörtte ikinci celse açılınca Sabri Bey müdde-i umumîye hitaben dedi ki :

— Tahkikat bundan ibarettir, efendim!

Ve, müdde-i umumî Kenan Bey, kürsüsünde doğruldu, ellerini masaya dayadı, arada önündeki kâğıtları karıştırarak tane tane, kuvvetli ve selis bir ifadeyle esas hakkındaki şu iddianameyi serd etti :

Muhterem Reis Beyefendi,

Malûm-u âlileridir ki, milletimiz hürriyet ve istiklâli uğrunda yaptığı mücadelâtta kat'i hamlelerle zaferi te'min ve «Lozan» sulhu ile mes'ut neticeyi elde ettikten sonra, efrad-ı millet arasında her gûna ihtiras şaibelerinden âzade bir hayat-ı mesâi emeli uyanmıştı. Halk, bir cihetten yıkılıp dağılan ev ve barkını ve ümran yüzü görmeyen köşelerini huzur ve emniyet altında tamir ile uğraşmakta, diğer cihetten de yeni teessüs eden cumhuriyet müessesat-ı âliyesi de mübeccel inkılâbımızın bahş ve tevlid eylediği zinde ve ceyid bir ruh ile devlet ve memleketin umurunu tanzim ve milletin asrî ihtiyaçlarına nazaran muhtaç olduğu kanunları yeni baştan va'z ve neşr ile meşgul bulundukları sırada huzur-u adaletinizde bulunan maznun-u aleyhimin aralarında akdettikleri hafî ittifaklar ve teşekküllerle ve devletin Teşkilât-ı Esasiyesini tağyire ve binnetice şekl-i hükûmeti tedbile matuf olan hareketlerinden dolayı haklarında ittihaz kılınacak karar-ı âdilânenin cumhuriyet adliyesi için herhalde kıymettar bir hâtıra-yı adalet olacağında şüphe yoktur. İcra kılınan tahkikat ve beş günden beri devam eden muhakemat ve tetkikat ve icra kılınan mavaceheler neticesine nazaran hâzırun bilmuhakeme maznun-u aleyhimden Şefik Hüsnü Bey, Harb-i Umumîden sonra, Avrupa'da İkinci Beynelmilel etrafında toplanan rehberlerin burjuvaziyi ameleye tercih eylemeleri yüzünden daha cezrî bir surette teşekkül eden

komünist hareketin mürevviç ve âlimlerinden bulunduğunu beyan ettiği «Karl Marx»ın mütalâa ettiği eserlerinden aldığı ilham ile bu hareketin beşeriyete idbar ve ızdırab yerine selâmet ve saadet te'min edebileceğine kâni ve taraftar olmuştur. Bir müddet sonra bu mefkûrenin Türkiye'ye dahi teşmil ve kendi zâmınca tatbikini mümkün farzederek suret-i zâhirede memleket dahilinde muhtac-ı siyanet gördüğü amele ve köylü sınıflarını ilmî vesaitle şuurlandırarak hariçten gelen sermayedarlara karşı amelenin müdafaasını te'min ve Türk Cumhuriyetine daha metin bir içtima' zemini ihzar etmek, hakikatte ve bittabi mefkûrelerinin gayesi itibariyle şekl-i hükûmeti tağyir, hudud-u millî dahilinde neşr ve tamime ve bu maksatla İstanbul'da tesis eylediği «İşçi ve Çiftçi Sosyalist» fırkasını mütarekeden sonra Almanya'dan avdet eden bazı rüfekası ile teşrik-i mesâi ederek tevsi'e çalışmıştır.

Şefik Hüsnü Bey, komünizm mefkûresini tamim maksadıyla bizzat sermuharrirliğini deruhte eylediği malûm olan gazetelerine taraftarı bulunan rüfekasını teşrik ettirmiş ve fakat neşriyat-ı vakıa Türkiye ahval ve şerait-i dahiliyesine kat'iyen tevafuk etmemesine mebnî hükûmetçe bu gazetelerin çok geçmeksizin tatil ve takibat icrasıyla rüfekasından bazılarının derdest ve İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilmesini görmesiyle Avrupa'ya firar eylemiştir.

Dr. Şefik Hüsnü Bey, maruz kaldığı bunca mevani' ve müşkilâta rağmen mefkûresi uğrunda hiçbir nedamet alâmeti göstermeksizin yürümekten çekinmemiş ve hatta memleket haricinde bile bütün azim ve iradesini sarfederek çalışmaktan geri kalmamıştır.

VEDAT NEDİM BEY'LE ALÂKA PEYDASI

Ezcümle müteakiben kendi tavassut ve müzahereti sayesinde «Arkos» şirketine yerleştirdiği Vedat Nedim Bey'le muhaberatına devam etmiş ve Avrupa'dan gönderdiği bir mektupla kendini Türkiye'de teessüs etmesini ve hafiyen faaliyette bulunmasını te'min ettiği «Türkiye Komünist Merkez Komitesi» kâtib-i umumîliğine tayin ettirmiş ve gönderdiği diğer bir mektup ile de Vedat Nedim Bey'i davet ve Viyana'ya celbeylemiştir. Vedat Nedim Bey de dahil bulunduğu halde orada bulunan rüfeka-i mesâisi ile akdettiği kongreye bizzat riyaset etmiş ve bu kongre tarafından kendisinin Türkiye'deki komite namına haricî büroda çalışması kararlaştırılmıştır. Fakat, Vedat Nedim Bey'in Türkiye'ye avdetinden sonra tahriren verdiği talimat dairesinde komite teşkilâtını tevsi'e memuren merkezden vilâyetlere gönderilen âzâların merkez komitesinin betaatinden şikâyet eyleemleri ve edilen fedakârlıklara rağmen merkezî komitenin matlup faaliyeti göstermemesi gibi esbab, haricî büroca nazar-ı teemmüle alınmış ve Türkiye'deki komitenin umurunu tanzim ve inkişafını te'min için Dr. Şefik Hüsnü Bey'in kendisine bahşedilen vâsi ve fevkalâde salâhiyetlerle İstanbul'a izamı tensip edilmiş ve mumaileyh, eşkalini tebdil ederek kendi ifadesine nazaran yataklı vagon şirketinde bir memurun delâlet ve muzahareti ile suret-i hafiyede İstanbul'a gelmiştir. Buraya vürudunda maznun-u aleyhimden Hamdi Şamilof Efendi ile Tokatlı Pastahanesinde görüşecek mumaileyhin delâletiyle Beyoğlu'nda Saksı Sokağında Madam Viktorya'nın hanesinin bir odasını yirmi lira bedelle istîcar ve «Tahir» nâm-ı müstearı ile orada ikametini te'mine muvaffak olmuştur. Dr. Şefik Hüsnü Bey, badehu rü-

feka-i maznunesinden ismi geçen Şâmilof, Dr. Hikmet, Baytar Salih, Vedat Nedim, Vâsım Beylerle kâh kendi odasında ve kâh hariçte tesadüf ettiği yerlerde hafî mülâkatlarda bulunarak komite âmâli etrafında müdavele-i efkârda bulunduğu gibi Vedat Nedim Bey' in «Bağdat» apartmanında dahi İstanbul merkez komitesi âzâsından bulunan arkadaşlarını cem' ettirmiş ve bu hafî içtima'larda komitenin daha cezrî ve faal müzaheretlerle mevcudiyetinin harice karşı ihsas ve işaasını kararlaştırmış ve işte bu kararın üzerine hükûmet aleyhine ihzar ve rüfekası marifetiyle teksir edilen Türkiye Komünist Fırkası İstanbul vilâyet Komitesi nâmına muharrer beyannameleri malûm olan mahallere tâlik ettirmiştir.

Dr. Şefik Hüsnü Bey buraya kadar arz ve te'dat ettiğim faaliyetleri ve bundan sonra maksat ve gayeye vüsul için daha ne gibi ef'âl ve icraatta bulunacaklarını Şark Balkanlar Kitabeti'ne hitaben yazdığı 9 Eylül 927 tarihli mektubunda da uzun uzadıya tavsif ve teşrih etmiştir.

Bunun üzerine hadiseye muttali olan zabıta tahkikata başlamış ve neticede kendisi Beyoğlu'nda Mulatya pastahanesinde 20 teşrin-i sânî 927 tarihinde derdest edilerek taht-t nezarete alınmıştır.

Dr. Şefik Hüsnü Bey, gerek daire-i istintakiye gerek hey'et-i alîyeniz muvacehesindeki isticvabı sırasında İstanbul'a avdetinin mahzâ gıyaben vuku bulan mahkûmiyetini, buradaki bazı hukuşinaslarla temas ederek ref'i esbabının istikmaline ve bu suretle adliye ile olan hesabını kat' ederek bir vatandaşa mahsus olan hukuka nâil olmağa matuf bulunduğunu ve binaenaleyh, Vedat Nedim Bey'in hanesindeki içtima'larda bulunup beyannamelerin ihzar ve tertibinden de kat'

iyen haberdar bulunmadığını beyan ve fiil-i müddeabihe mütecaseretini ve hudud-u millî haricinde dahi fırka ve mefkûre nâmına faaliyette bulunmadığını ve Viyana'daki kongre içtima'ından haberdar olmadığını müdafaa ve dermeyan ile inkâr-ı cürüm eylemekte ise de mumaileyhin İstanbul'a avdeti ile derdest tarihleri arasında iki aya yakın bir zaman geçtiği halde iddia da ettiği vechile mahkûmiyetinin ref'i için ne gibi teşebbüslerde bulunduğunu ve hangi hukukşinaslara müracaat ettiğini kat'iyen ta'yin ve tesbit edememesinden, bilâkis, avdetinden itibaren münferiden ve müçtemian rüfeka-i mesâisi ile içtima'larda bulunduğu ve komitenin inkişafına ait tedabir ve mesâili ihzarı ile meşgul olduğu biraz evvel tarihini arz ettiğim Şark Balkanlar Kitabeti'ne hitaben Keramet ismiyle bizzat yazdığı evvel ve âhır muhteviyatını ikrar ve itiraf eylediği fransızca ve Tayfur nâm-ı müstearı ile «Türkiye Komünist Partisi» bulunduğunu yine ikrar ve itiraf eylediği «TKP» merkezine hitaben türkçe olarak haricten gönderdiği ve muhteviyatı davamızın teşrihi sırasında tafsilen arz ve beyan olunan mektuplar münderecatı ve kazalik Nedim Bey'in vuku bulan ihbaratı. mumaileyhin müdafaat-ı vâk'asını cerh ve tekzip eder mahiyette delâil-i kâfiyeden olduğu gibi yine mumaileyh indelmuhakeme isticvabı sırasında ve müdafaa sadedinde İstanbul'a avdetinden sonra gaye ve mefkûresinin beyannamesinin neşrini düşünmüş ise de bu tasavvurunu fırkalarının resmî şekle inkılâbına kadar ta'lik ve tehir etmiş bulunduğu yolundaki ikrar-ı [... ?] nâtık beyanatı, İstanbul ve İzmir'de mahall-i malûmeye neşr ve ta'lik ettirilmiş olan beyannamelerin aynı fikir ve kalemin mahsulü olduğu işrap eylemekle beraber mefkûre ve siyak-ı tahrir itibariyle

maznun-u aleyh Dr. Şefik Hüsnü Bey tarafından ihzar ve tertip edilmiş ve tesviyeci ve makinist gibi kudret-i ilmiyeteleri nâkıs bulunanların kalemlerinden çıkamayacağı bedihî ve aşikâr bulunan işbu beyannamelerin firarî ve hazır-un bilmuhakeme komite efradı tarafından taraflarından teksir ve ta'lik edilmekle tasavvur mahiyeti tecavüz ve fiiliyat sahasına intikal ettiği tezahür etmesiyle mükezzep bulunmuş ve bu cihet, suret-i cereyan-ı tahkikat ve muhakemat ile teeyyüd etmiştir. Bundan maada bittaharri ikametgâhında elde edilip huzur-u hey'eti-i alîyelerinde taraf-ı riyasetten kıraati kendisine havale olunan ve âtiyen neşr ve tamimine tasmim ettiği beyannemelerin veya mefküre ve akaidinin intişar ve tamimine hâdim hükûmet aleyhine olacağı şüphesiz bulunan eserinin serlevhalarını veya hülâsa-i mebahisini teşkil ve ihtiva etmekte olan yirmi yedi maddelik mevzular dahi esbab-ı sübute-i sairelere munzam delâil-i mühimmedendir.

Binaenaleyh Dr. Şefik Hüsnü Bey'in tafsilen zikr ve tadat ettiğim delâil ve vesaik ve emarat ile sâbit olan ef'al ve harekatı arz ettiğim «Türkiye Komünist» komitesinin mümessili ve bizatihi reisi ve nâzım-ı umuru bulunduğu kanaatini kat'iyen bahşetmiştir.

BAYTAR SALİH, MAHMUD, ADNAN

Salih Bey kendi ifadesine nazaran, evvelden beri komünizm mefkûresi ile meşbudur ve akidesini neşr ve tamime çalışmasından dolayı, birisi af ile hitam bulan on beş sene, diğeri üç buçuk mah müddetle mahkûmiyetini intaç eylemiştir. Türkiye'de hafî surette ibraz-ı faaliyet eden merkezî komiteye intisabı, Vedat Nedim Bey'in ikametgâhında akdedilen içtima'larda

bulunup ve Şefik Hüsnü Bey'in avdetini müteakip mumaileyhi hanesine kabul ve kendisi ile mükerrer içtima'larda bulunduğunu itiraf eylemesi ve Vedat Nedim Bey'le evvel ve âhir Fahri Efendi'nin de tahkikat-ı evveliye ile komite âzâsından bulunduğu hakkındaki ifadeleri ile anlaşılmıştır.

Mahmud Efendi, merkezî komite âzâsı sıfatıyla ve Vedat Nedim Bey'in hanesindeki içtima' ve ittifak-ı hafiye iştiraki kendisinin inkârına rağmen maznun-u aleyhimden Fahrettin Bey'in tahkikakt-ı evveliye sırasında partinin haricî büro irtibat şefi Vedat Nedim Bey'in komiteye dahil olduğu yolundaki ihbaratı ile anlaşılmıştır.

Adnan Efendi, iptida Moskova'da ve daha sonra Tiflis'te felsefe ve içtima'iyat tahsil etmiş, komünizm mefkûresi etrafında mühim ve müessir hizmetler ifa etmiştir. Maznunen derdestinden üç mah mukaddem Batum'dan kaçak tütün yüklü bir motora râkiben pasaportsuz Kilyos'a çıkmış ve oradan hafiyen İstanbul'a dahil olmuştur.

Adnan Efendi, elyevm Romanya'da bulunduğu anlaşılan «Âşık Hüseyinzade Mehmet Sadık» namında bir zata ait hüviyet cüzdanı ile askerî terhis teskeresini eline geçirip bunların üzerine kendi fotoğrafını ilsak etmek suretiyle isim ve hüviyetini ketm ve ihfaya muvaffak olmuş ve İstanbul'da maznun-u aleyhimden firarî Suphi, Mustafa, nâm-ı diğer İbrahim ve hâzır-un bilmuhakeme Hamdi Şâmilof Efendilerin delâletleriyle Kalyoncu Kolluğu'nda Peşkirci sokakta ikamet eden Madam Mari'nin 39 numaralı hanesinde bir oda kiralayarak yerleşmiştir. Mumaileyh, burada mefkûre nâmına azamî faaliyetler ibraz etmiş ve maznun-u aleyh İstefan Efendi vasıtasıyla beraber Şevki Efendi'

nin dükkânına devama başlamış ve bu münasebetle Şevki Efendi ile sık sık temaslarda bulunarak komünistlik esasları hakkında telkinat ve tedrisatta bulunmuş ve neşredilen beyannamelerden ve komünizm mecmualarından iki paketi, maznun-u aleyh Şevki Efendi'nin dükkânına bırakmıştır ve ayrıca Suphi nâm-ı diğer Mustafa'nın delâleti ile de firarî Hüsamettin nâm-ı diğer Aziz'in Kasımpaşa'da Mektep sokağındaki hanesine giderek komünizm mecmualarını neşr ve ta'lik edilen beyannamelerden birincisini bizzat tebyiz ve şapoğraf ile teksir ettiği sabit olmuştur. Ayrıca, üzerinde zuhur eden Nâzım Hikmet Bey'in komünistliğe dair yazdığı altı sahifelik şiiri, firarî Aziz denilen Hüsamettin'den alıp on nüsha olarak istinsah eylediği ve hususat-ı maruzeye dair sebk eden itirafatı ve şahit Madam Mari ve Viktorya'nın muhalefen vâki olan ihbaratı ve maznun-u aleyhîmden Niko, Hakkı, İbrahim, İstefan ve Ahmet Şevki Efendilerin beyanatı ile tahakkuk ve tebeyyün etmiştir.

ŞEVKET SÜREYYA, HAMDİ ŞÂMİLOF, VEDAT NEDİM

Şevket Süreyya Bey, komünistlikten on seneye mahkûmiyeti olup tenzilen tahliyesini müteakip Türkiye Komünist merkez fırkası âzâlığına dahil olmuştur. Şefik Hüsnü, Vedat Nedim Beyler'in hanelerine giderek onlarla temas ederek komitenin neşriyat ve tetkikatına vesatet etmek suretiyle hizmetler ibraz ettiği, Vedat Nedim Bey'in istintaken ve huzur-u mahkemede bilmuvacehe ve maznunlardan Fahrettin Efendi'nin tahkikat-ı evveliyedeki beyanatı ve hassaten kendisinin isticvabı sırasında komünist mefkûre ve akaidi ile meşbu ve neşr ve tamim ile mahmul olduğu suret ve tarzı ifadâtı ile tezahür ve tahakkuk etmiştir.

Hamdi Şâmilof Efendi, her ne kadar İstanbul'da ittifak-ı hafiye ve teşekkül eden merkezî komite âzâlığına intisabını münkir ise de ta esareti zamanında bu mesleğe duhülunu ve namzet vesikası istihsal ettiğini ifade eylemesi ve mefkûre etrafındaki faaliyet ve teşkilâtı tevsi maksadıyla maznun-u aleyhîmden Fahri Efendi ile beraber Adana'ya memuren izâm edilmesi, Vedat Nedim Bey'in hanesindeki içtima'da hazır bulunduğunun ihbar olunması, Dr. Şefik Hüsnü ve Muallim Adnan Beyler'in nâm-ı müstearla Türkiye'ye duhülleri üzerine kendilerinin İstanbul'da ikametlerinin te'mini için mesken tedarikine delâlet eylemesi ve Şefik Hüsnü Bey'in ikametgâh ittihaz ettiği haneye bizzat gittiği inkârına rağmen Madam Viktorya tarafından ihbar edilmesi, maznun-u aleyhîmden İbrahim nâm-ı diğer Suphi ile Peşkirci sokağında Madam Mari'nin hanesinde oturup mumaileyhle de temaslarda bulunduğunun ihbar edilmesi gibi delâil, setr-i cürüm sadedinde vuku bulan tevilâtı tekzip eder mahiyette bulunmuştur.

Vedat Nedim Bey'e gelince, mumaileyh, Almanya'da tahsilde iken komünizm mefkûresini kabul etmiş ve komünistlikle olan temayülâtını Aydınlık mecmuasında komünistlik lehinde neşrettiği makalelerle isbat eylemiştir. Fakat mumaileyh, bu mefkûre arkasında Hüsnü Bey kadar fedakârlıklar ve cesaretler gösterememiştir. Bu sahada ihtiyatkâr adımlarla yürümek istemiştir. Nitekim 1925 senesinde Dr. Şefik Bey'in Beşiktaş'taki hanesinde akdedilen içtima' ve konferanslara iştirak ettiği halde ihtiyatla hareketi sayesinde o vakit cemiyet âzâları hakkında yapılan takibat-ı kanuniyeden vareste kalabilmiştir. Fakat, daha o zamanda Şefik Hüsnü Bey'in delâlet ve tavassutu

ile burada bulunup «Arkos» şirketine yerleştiği için Avrupa'ya kadar firar eden mumaileyh Dr. Şefik Hüsnü Bey'le münasebetini kat'etmemiş ve muhaberatına devam etmiştir.

KÂTİB-İ UMUMÎLİĞİ DERUHTEDEN SONRA

Hatta 1926 mayısında Dr. Şefik Hüsnü Bey'in yazdığı bir mektupla vuku bulan davete hiçbir itiraz serd etmeksizin icabet ile Viyana'da bulunan mumaileyhin nezdine giderek görüşmüş ve orada bulunan maznun-u aleyhîmden Nâzım Hikmet Bey, Halim, nâm-ı diğerle Hasan Âli Beylerle biliçtima' akdedilen kongrede hazır bulunmuştur. Avdetinde kongre mukarreratı mucibince merkezî komitenin teşkiline memur edilmiştir. Yine mumaileyh Şehik Hüsnü Bey'in mektupla vâki tebligatı üzerine, cemiyetin kâtib-i umumîliğini deruhte ettikten sonra faaliyetlerine devam etmiştir. Kâtib-i umumî sıfatıyla haricî merkezlerden tahsis ve namına gönderilen mukannen nukudu muntazam olarak, kendi ifadesi veçhile, bu paraları bizzat komitenin maişetsiz ve muhtaç-ı muavenet bulunan efradına tevzi etmiştir. Vedat Nedim Bey, yine bu teşkilâtın daha mebde'inde hudud-u millî dahiline avdet etmiş ve elyevm hâl-i firarda bulunan İsmail, nâm-ı diğer Kasım, Suphi, nâm-ı diğer Mustafa, nâm-ı diğer İbrahim, Hüsamettin nâm-ı diğer Aziz ile de temaslarda bulunarak ahz telâkki ettiği talimat dairesinde bunları cemiyetin vilâyetlerdeki aksamını teşkil ve tevsi'e memur ettirerek, Aziz'in İzmir'e, İsmail'in Adana'ya, Suphi'nin Eskişehir'e sevklerini te'min etmiş ve arz eylediğim ihtiyatkârlık sayesinde bu âzânın bulundukları mahallerde mevcudiyetlerini hissettirmemeleri için olacak ki, bunların fazla tezahürat ile taşkınlık

göstermemeleri için olacak ki, bunların fazla tezahürat ile taşkınlık göstermeleri, cesaretlerini arttırmamaları için sonradan vuku bulan bir kısım talep ve müracaatları ihmâl ettiği anlaşılmıştır. Bu sebeple Nedim Bey' in işbu ihmâli ve vilâyat komitelerine vakit ve zamaniyle direktif vermemesi dolayısıyla teşkilâta memur âzânın şikâyetlerini celbetmiş ve hatta bir aralık bunların vilâyet merkezlerinden İstanbul'a avdetlerine sebebiyet vermiştir. Vedat Nedim Bey, Hüsnü Bey' in avdetine kadar teşkilâtın Türkiye'de hükûmete ve efkâr-ı umumîyeye karşı vücudunu hissettirmemek üzere inkişaf etmesi şeklinde idamesini te'mine muvaffak olmuş, yeniden Şefik Hüsnü Bey'in Avrupa'dan avdetinde tanzim ve neşrettirdiği beyannameler üzerine zabıtanın takibatı neticesinde müstahdem bulunduğu Arkos şirketinde 20 teşrin-i sâni 1927 tarihinde taht-ı nezarete alınmıştır. Mumaileyhin Türkiye merkez komitesinin kâtib-i umumisi olduğu, kendisinin evvel ve âhir itirafatı ve evrak-ı tahkikiye müeddası ile anlaşılmakta bulunmuştur.

Fahrettin Efendi, ifadesine nazaran Azerbaycan' da iken müteveffa Mustafa Suphi nâmında birinin idaresindeki komünist fırkasına dahil olduğu ve badehu Rusya'da iken maznun-u aleyhimden Hamdi Şâmilof, Mesrur Naci Efendiler ve firarî Sarı Mustafa ile arkadaşlık ettiği ve 1923 senesinde İstanbul'a avdetinde burada dahi komünist partisi olduğunu öğrenip cemiyete duhûl ve Hamdi Şâmilof Efendi ile Adana' ya kadar gitmiş ve oradaki teşkilât ile alâkadâr olmuş ve amele cemiyeti fahri kâtipliğini deruhte etmiş ve firarî Lâz İsmail ile temaslarda bulunmuştur.

Ve kezalik firarî Sarı Mustafa'dan aldığı mektup üzerine Adana'dan İstanbul'a avdet eylediği merku-

mun Sultanahmet'deki hanesine mükerreren gittiği ve Lüleburgaz'da bulunduğu sırada kendisiyle muhabere ettiği indelmuhakeme ikrar ve tahkikat-ı evveliyede komitenin âzâ ve efradını birer birer zikr ve tadat etmesi ve komiteye intisabı hakkındaki itirafatı Vedat Nedim Bey'in ihbaratı ile tahakkuk etmiştir.

Müdde-i umumî Kenan Bey, bundan sonra sıra ile İstanbul maznunlarından Vanlı Kâzım, tesviyeci İbrahim, ameleden Hakkı, Kâtip Niko, İstefan, Marangoz Ahiliya, Perükar Ahmet Şevki, Dr. Hikmet ve Vâsıf Bey ve Efendilerle hâl-i firarda bulunan Sarı Mustafa, Suphi nâm-ı diğerle İbrahim, nâm-ı diğerle Mustafa, Hüsamettin nâm-ı diğerle Aziz, nâm-ı diğerle Mehmet, komisyoncu Lâz İsmail nâm-ı diğerle Kasım, nâm-ı diğerle Suphi, nâm-ı diğerle Fikri, nâm-ı diğerle Hasan Âli, nâm-ı diğerle Halim'le İzmir maznun ve mevkufları Modelci Abdülkerim, Tamirci Mehmet Ragıp, Otomobilci Tevfik, Tornacı Fethi, Acente Suphi, İhsan, Erzurumlu Mesrur Naci ve Adana maznunları şoför Ragıp, Kazancı İsmail Hakkı, Abdülhamit, Tornacı Tevfik, Makinist Şevket Efendilerin hareketlerini tahlil ve esbab-ı sübutiyelerini zikr etmiş ve elli büyük sahifelik mufassal iddianamesini şu tarzda bağlamıştır :

— İsimlerini arz ve tadat ettiğim maznun-u aleyhim içlerinden Vedat Nedim Bey'in hadisedeki vaziyet ve mevki'i hakkında esbab-ı muhaffe-i takdiriyeden add ve maznun-u aleyhimden Mehmet, Muallim Şevket Süreyya, Vanlı Kâzım Efendiler haklarındaki delâilin derece-i kuvvet ve mahiyet-i hukukiyeleri hey'et-i aliyelerince takdir buyurulmak üzere, cümlesinin Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu tağyir ve Büyük Millet Meclisi'ni ıskat mahiyetinde ittifaklar akdetmek fiilinin

mürtekiplerden olmak üzere mücrimiyetlerine ve ancak maznun-u aleyhimden Faik Efendi'nin delâil ve vesaik-i mevcudeye nazaran Viyana'da akdedilen kongrede cemiyet-i hafiye âzâsı sıfatıyla ta'yin ve intihap edilip mefkûre etrafındaki müzakerat ve ittifaka dahil bulunduğu anlaşılmışsa da tahkikata tevessülden mukaddem Kırklareli'ne azimet ve bu suretle cemiyet-i mezkûre ile alâka ve rabıtasını kat' ettiği tahakkuk etmiş bulunmasına menbi Kanun-u Cezanın 171' inci maddesinin fırka-i mahsusasına tevfikan tecrim ve tayin-i cezasına mahal olmadığına ve diğer maznun-u aleyh Elektrikçi Nuri, Hüseyin Said, Marangoz Niko, Makinist Yuvakim, Muallim Sabri, Tesviyeci Galib, Gazinocu Hasan, Berber çırağı Yorgi, Kaloriferci Şamis, Mehmet Kaplan, Ali Haydar, Makinist Kadri, Ali İlhami, Hilmi, Ali Şahin, Turan, Hasan Sabri, Yusuf Efendilerin mebhusunah ef'ale iştiraklerine dair temin-i vicdan ve kanaate kâfi vesaik ve delâil-i kat'iyeye destres olunmamasına menbi onların da beraatlerine karar itasını talep ve iddia ederim.

Bu itibarla iddia makamı, İstanbul maznunlarından on yedisinin, Adana maznunlarından beşinin, yedi kişiden ibaret olan İzmir maznunlarının ve yine yedi kişiden ibaret firarî maznunların hepsinin tecrimini talep etmiş, bir maznunun tabikattan evvel teşekkülden çekildiğinden tecrimine mahal olmadığını söylemiş ve on sekiz maznun hakkında da beraat kararı verilmesini istemiştir.

Hasta bulunduğu için davası tefrik olunan İsa Efendi ile birlikte firariler de dahil bulunduğu halde bütün maznunlar elli altı kişiden ibarettir.

İddianamenin serdi esnasında maznunlar yüzleri müdde-i umumîye dönük olduğu halde serapâ dikkat

kesilip haklarındaki talepleri dinlemişler, başta sarı kurşun kalemi ile mütemadiyen not alan Şefik Hüsnü Bey olmak üzere içlerinden bazıları muhtelif noktaları kâğıt üzerinde de tesbit etmişlerdir. Maznunların vekillerinden büyük bir kısmı da müvekkillerine müteallik olan cihetlere dair uzun uzadıya not almışlardır.

MÜDAFAA BAŞLIYOR

Bundan sonra, müdafaa safhasına geçildi. Evvelâ Şefik Hüsnü Bey'in vekillerinden Nâzım Bey müdafaaya başladı. Mumaileyh, müdde-i umuminin iddianamesinin kâfi derecede sarahati ihtiva etmediğini, atfedilen cürmün hangi noktadan olduğunu kat'iyetle anlayamadığını, ancak riyaset tarafından muhakeme esnasında sorulan bir sualden istidlâl ettiğini söyledi. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun ahkâmını mevzu-u bahis ederek müdafaasını tamik etti. Müvekkilinin Vedat Nedim Bey'e gönderdiği mektubun, müvekkiline isnat olunan cürmü isbata gayr-ı kâfi bulunduğunu ileri sürdü. Beyannameler müvekkili tarafından vücuda getirilmiş olsa bile, bunun ileri sürülen madde-i kanuniyeye temas etmediğini ilâve etti. Vedat Nedim Bey'in ifadesi üzerinde teşrihatta bulundu :

— Vedat Nedim Bey birgün apansızın bir mektup alıyor, Türkiye Komünist partisinin kâtib-i umumisi tayin olunuyor. Fakat faaliyette bulunmuyor ve nihayet bu mektubu zabıtaya teslim ediyor. Ortada Vedat Nedim Bey'in bir ifadesi mevcut, fakat bütün diğer maznunların da mukabil ifadeleri var. Bunlara malûl olan Vedat Nedim Bey'in ifadesi müvekkilim aleyhinde bir delil olabilir mi? Madem ki bir fiil şehadetle isbat edilememiştir, herhangi bir suretle sabit değildir, müvekkilimin iddia olunduğu vechile tecrimi muvafık olamaz.

Bundan sonra Şefik Hüsnü Bey'in vekillerinden Hüsnü Bey söz aldı, bir mukaddemeden sonra İstiklâl Mahkemesi'nin vaktiyle müvekkili hakkında vermiş olduğu gıyabî hüküm etrafında teşrihatta bulunarak bu noktadan müvekkili hakkında beraat istedi ve diğer mesaileye geçti :

— Bize atf ve isnat olunan fiil, komünizm mahiyetinde değildir. Sovyetik memlekette olan ve yapılan şeyle arasında birgûna münasebet yoktur. Elimizdeki Ceza Kanunu'nun ne 146, ne de 312'nci maddesine mümas bir fiil vardır. Şefik Hüsnü Bey «içtima'da bulunmadım» diyor. Yalnız Vedat Nedim Bey'in atf-ı cürmü mevcuttur. Bu de esbab-ı sübutiyeden madut olamaz. Müvekkilimin adem-i mes'uliyetini isterim.

MÜDDE-İ UMUMİNİN MUKABELESİ

Bu sırada müdde-i umumî Kenan Bey ayağa kalktı, şunları söyledi :

— Memuriyetimiz, maznun-u aleyhimin fiil ve hareketleri hakkında Türkiye Cumhuriyeti'nin Teşkilât-ı Esasiye Kanunun'nun tamamını veya bir kısmını tağyir ve tebdil veya ilgaya teşebbüs şeklinde bir iddiada bulunmuştur. Hareket, davamızın her safhasında beyan eylediğimiz veçhile, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu tebdil ve tağyir ve Büyük Millet Meclisi'ni iskat maksadıyla «akd-i ittifak»dan ibarettir. Eğer, bu hareket, cebren iskata teşebbüs şeklinde olursa netice-i kanuniye bittabi kendilerince malûmdur. Esbab-ı sübutiye meyanında arz ettiğim Şark Balkanlar Kitabeti'ne hitaben yazılan mektubun bittabi kendi müdafaalarını te'min edecek cihatına temas ettiler. Eğer, mukat-ı sairesini mütalâa ve beyan etmiş olsalardı, müvekkillerinin diğer delâille de teeyyüd ettiği veçhile,

Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu tağyir ve iskat zımnında, tekrar ediyorum, cebren teşebbüse değil, onun zımnında akd-i ittifakta pişva olduğu taayyün etmiş bulunurdu. Arz eylediğim delâil, kendi müvekkillerinden bu ittifakın reis ve nâzım-ı umuru olduğuna hey'et-i alîyenin kanaatini te'min eder.

İlsak edilen beyannamelerin suret-i tertib ve ta' liki ile ef'al ve harekât-ı saire hakkında lüzumu arz-ı malûmat eylediğim cihetle, bu cihetin takdirini hey' et-i alîyelerine bırakıyorum.

Kenan Bey, önündeki evrakı bir an karıştırdıktan sonra «maruzatım bundan ibarettir» dedi ve tekrar yerine oturdu. Hüsnü Bey, müdde-i umumî beyin lütfen izahat vermelerine müteşekkir bulunduğunu, fakat bu izahatın kendisini tenvir edemediğini söylemekten de men-i nefs edemeyeceğini kaydetti.

Müteakiben Rizeli Mahmud, Hüseyin Sait, Ahiliya Efendilerin vekili Nazmi Nuri Bey söz aldı :

— Bir fikir, müstelzim-i mücazat olabilmek için kafamdan fırlamalıdır. Aksi takdirde kafama soktuğum herhangi bir fikir mucib-i muahaze olamaz. Belki, ahlâk beni takbih eder, fakat kanun asla tedip edemez.

Mumaileyh, Vedat Nedim Bey'in atf-ı cürmü müvekkillerinin tecrimine kâfi olmadığı esasını müdafaaten daha birkaç söz sarf ettikten sonra, sırasıyla müvekkillerinin bigünah bulunduklarını söyledi, bu arada Ahiliya Efendi'den bahsederken dedi ki:

— Bir insan, âlim ile, cahil ile, herhangi bir hüviyette insanlarla konuşabilir. Müvekkilimin Kâtip Niko ile görüşmüş olması, onun hadisede alâkasını isbat eder mi?

Mumaileyh, beraat talebiyle yerine oturduktan

sonra Reis Sabri Bey, zaten müvekkillerinden ikisi hakkında iddia makamının beraat talebinde bulunduğuna işaret etti. Bunun üzerine vekil «Bendeniz iddianamenin o safhasında hazır bulunmamıştım. Muttali değilim. Arz-ı teşekkür ederim.» dedi.

Kâtip Niko'nun vekili Kostaki Efendi müdafaaya davet edildi. Mumaileyh, önce bir bardak su istedi ve getirilen suyu içtikten sonra, mudafaa sadedinde bazı sözler söyledi. Bu arada, sarf ettiği bir söz üzerine Reis kendisine şöyle hitap etti :

— Makam-ı iddia böyle bir mütalâada bulunmadılar. Bu sizin vehminizden ibaret!

— Ben bir ihtimale karşı def' olarak arz ediyorum, efendim!

Niko'nun vekili uzun uzadıya müdafaatta bulundu ve ezcümle şunları söyledi :

— Suphi ile görüşmüş olması hiçbir vakit müvekkilimin komünizm ile alâkasını gösteremez. Müvekkilim evinde ahbaplarını kabul etmiştir. Buna içtima' denilemez, konuşmaları da hiçbir vakit müzakere mahiyetinde olamaz. Üç ahbabın niçin toplandıkları, ne konuştukları malûm değilken onları bu cihetten tecrim ve tecziye mümkün değildir. Serbestî-i kelâmın mevcudiyeti hey'et-i alîyelerine vareste-i izahtır.

Vekil, müvekkilinin nezdinde bulunan rusça yazıları, kendisi o lisana vakıf bulunmadığından anlayamayacağını söyledi. Beraat talep etti.

İKİNCİ DEFA MUKABELE EDİLİYOR

Bu sırada müdde-i umumî Kenan Bey tekrar söz aldı, dedi ki :

— Evvelâ Nazmi Nuri Bey'in sözlerine cevap vereceğim. Kendilerinin yüksek mütalâatından biz de

istifade ettik. Fakat, şuna işaret etmek isterim ki, müvekkillerinden Mahmud Bey'e ait delâilimiz yalnız Vedat Nedim Bey'in hasr-ı iddiasından ibaret olmadığı gibi, diğer müvekkilleri olan Marangoz Niko, Hüseyin Sait Efendilerin makam-ı riyasetten ihtar edildiği veçhile memuriyetimizce beraatleri talep olunmuştur. Binaenaleyh bu hususta başka bir söz ilâvesine lüzum görmüyorum.

Vekil Kostaki Efendi'nin müdafaasına gelince, galiba müvekkilleri Yunan teb'asından olduğu için Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile alâkadâr olamayacağını söylemek istediler. Yalnız kendilerine şu cihetі ihtar ederim ki Türkiye mahkemeleri karşısında hangi teb'adan kim olursa olsun, müstelzim-i takibat fiilinden dolayı hesap vermeye mecburdur. Kanun nazarında arada hiçbir fark yoktur.

Bundan sonra İstefan'ın avukatı Cemil Bey, müvekkili nâmına müdafaa hakkını isti'male davet olundu. Mumaileyh müvekkilinin bu cemiyetle birgüna alâkası bulunmadığını müdafaa etti, beraatini istedi. Söz Sadı Rıza Bey'e verildi.

Sadı Rıza Bey, Vedat Nedim Bey'in müdafaasını deruhte etmişti. Şöyle müdafaada bulundu :

— Bize isnat olunan madde-i kanuniyenin tatbikine imkân var mıdır? Vedat Nedim Bey, «komünist» denilen bu kafilenin arasında bulunmuş mudur, faaliyet göstermiş midir, vaziyeti nedir, o kimdir? Bunları arz edeceğim.

Biz, cebren teşebbüsü olmayan bir ittifak-ı hafinin maznunları olarak mahkeme-i âliyeniz huzuruna sevk olunuyoruz. Biz, hakikaten böyle fiilin fâili olarak mi geldik? Eğer böyle ise çok esef olunur. Bir Türk böyle bir vaziyetten cidden teessür duyar.

Sadi Rıza Bey, hadisede 171'inci maddenin tatbikine hiçbir suretle imkân-ı kanunî bulunmadığını hülâse ederek devam etti :

— Hatta müvekkilimin dahil bulunduğu herhangi bir ittifak-ı hafî var mıdır? Hayır. Müvekkilim Almanya'da tahsil etmiş bir iktisat doktorudur. Devlet teşkilâtına vukufu olan münevver bir gençtir. Diğer taraftan kendisinin bir felesefenin fikren sâliki olmasını da kanunlarımızın ahkâmı men' etmez. Bendenizin anladığım bu, icraî bir şekil almadıkça Teşkilât-ı Esasiye'ye muhalef manasını göstermez.

Müvekkilim, komünistler meyanında bulunmuştur, fakat bu ismi geçen komünistler veyahut komünist denilen bu zevat fikirlerini icraî safhaya intikal ettirmek isteyince müvekkilim durmuştur.

İHBAR, KANUNUN BAHŞETTİĞİ HAKTIR

Sadi Rıza Bey, Vedat Nedim Bey'e komünist teşekkülü kâtib-i umumiliğinin tarz-ı teveccühünü anlatmış, müvekkilinin bu sıfatla hiç faaliyet icra etmediğini zikr ile devam etmiştir :

— Hep Vedat Bey üzerine yüklenilmek isteniliyor. Bize kimse çıkıp da «muhbirsin, ahlâksızsın!» diyemez. Biz, kanunun bahşettiği bir hakkı istimal ile teşekkülden çekildiğimizi merci-i aidine iblağ ettik.

Bu vaziyet karşısında bizim ne diye esbab-ı muhaffefe ile tecrimimiz isteniyor? Kanunen teşekkülden çekilen için ceza veremezsiniz efendim.

Sadi Rıza Bey müdafaasını bitirdikten sonra Yuvakim Efendi'nin vekili Cevdet Ferit Bey, müdafaasını dermeyan etti :

— Mehakim, akıllarda, fikirlerde kalan tasavvurata ceza veremez. Müvekkilimin beraatini isterim.

Kırk üç maznunun vekili Mustafa Hayri Bey, vaktin gecikmesine menbi bugüne kadar istimhâl etti. Hey'et-i hâkime de mumaileyhin uzun süreceği anlaşılan müdafaasının istima'ı için muhakemeyi yarınki pazartesi günü saat ona bıraktı. Bu sırada saat on yediye çeyrek vardı.

TECRİMLERİ İSTENİLENLER

Dr. Şefik Hüsnü, Baytar Salih, Rizeli Mahmut, Muallim Adnan, Şevket Süreyya, Hamdi Şâmilof, Vedat Nedim, Fahrettin, Vanlı Kâzım, Tesviyeci İbrahim, ameleden Hakkı, Kâtip Niko, İstefan, Marangoz Ahiliya, Perükâr Ahmed Şevki, Tıbbiyeli Hikmet, Eczacı Vâsıf, Sarı Mustafa, Suphi, Hüsamettin, Komisyoncu Lâz İsmail, Hasan Âli, Şâir Nâzım Hikmet, Modelci Abdülkerim, Tamirci Mehmet Ragıp, Otomobilci Tevfik, Tornacı Fethi, Acente Suphi, İhsan, Erzurumlu Mesrur Naci, Şoför Ragıp, Kazancı İsmail Hakkı, Abdülmecid, Tornacı Tevfik, Makinist Şevket. Vedat Nedim Bey'in hadisedeki vaziyet ve mevki'i hakkında esbab-ı muhaffeden add ve Mahmut, Şevket Süreyya, Vanlı Kâzım Beyler hakkındaki delâilin derece-i kuvvet ve mahiyet-i hukukiyesi mahkemenin takdirine arz olunmuştur.

BERAATLERİ İSTENİLENLER

Elektrikçi Nuri, Hüseyin Said, Marangoz Niko, Makinist Yuvakim, Muallim Sabri, Tesfiyeci Galip, Gazinocu Hasan, Berber çırağı Yorgi, Kaloriferci Şamis, Mehmet Kaplan, Ali Haydır, Makinist Kadri, Ali İlhami, Hilmi, Ali Şahin, Turan, Hasan Sabri, Yusuf.

Mevzu-u dava ef'ale iştiraklerine dair te'min-i vicdan ve kanaata kâfi vesaik ve delâil-i kat'iyeye destres olunamadığı kaydedilmiştir.

BUNLARDAN BAŞKA...

Bunlardan başka, Faik Efendi, delâil ve vesaik-i mevcudeye nazaran Viyana'da akdedilip kongrede cemiyet-i hafiye âzâsı sıfatıyla tayin ve intihap edilip mefkûre etrafındaki müzakerat ve ittifaka duhûlü anlaşılmışsa da takibata tevessülden evvel cemiyetle alâkasını kat'ettiği mütehakkak bulunduğundan tecrimine mahal görülmediği iddianamede zikredilmiştir.

AĞIR CEZA HEY'ET-İ HÂKİMESİ, KOMÜNİSTLİK MAZNUNLARI HAKKINDAKİ KARARINI DÜN BİLDİRDİ

OTUZ KİŞİ MUHTELİF MÜDDETLERLE MAHKÛ OLDULAR. YİRMİ BEŞ MAZNUNUN DA CÜRÜMLERİ ANLAŞILAMADIĞINDAN BERAATLERİNE HÜKMEDİLDİ.

Dr. ŞEFİK HÜSNÜ, BAYTAR SALİH, HAMDİ ŞAMİLOF, VEDAT NEDİM, MUALLİM ADNAN, TESVİYECİ HAKKI, TIBBİYELİ HİKMET, SAATÇİ NİKO, TUHAFİYECİ İSTEFAN, ŞOFÖR RAGIP BEY VE EFENDİLER MAHKÛM OLANLAR ARASINDADIR.

Beraat kazananlarla müddetlerini mevkûfen ikmâl edenler dün akşam serbest bırakılmışlardır.

İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi, dün sabah saat ondan itibaren yine komünistlik maznunlarına ait muhakeme ile meşgul oldu. Reis Sabri Bey, âzâ Reşad

ve Âdil Beyler, müdde-i umumî muavini Niyazi Bey yerlerini işgal edince, riyaset tarafından maznun vekillerinin sonuncusu, Mustafa Hayri Bey müdafaaya davet edildi ve mumaileyh vekâletini deruhte etmiş olduğu kırk üç maznunu birer birer müdafaaya başladı.

Celsenin açılmasına intizar devresinde, maznunlar arasında büyük bir faaliyet göze çarpıyordu. Şefik Hüsnü Bey, elinde müdafaasına ait notlar olduğu anlaşılan kâğıtları karıştırıyor, Şevket Süreyya Bey tesbit ettiği notları tetkik ederken sık sık üzerinde kalem yürütüyor, Elektrikçi Nuri ve Hamdi Şâmilof Beyler biri sağında biri solunda onun yazdıklarına bakıyorlardı.

Maznunlar, birbirleriyle hararetli hararetli konuşuyorlar, anlaşılan herkes kendisini nasıl müdafaa etmek lâzım geldiğine dair birbirinden akıl danışıyordu. Arada maznunlardan birkaçı avukatlarına elleriyle işaret ediyorlar, Mustafa Hayri Bey bir taraftan öbür tarafa koşuyor, elini kulağının arkasına koyarak söylenen şeyleri dinliyor, başını sallıyordu :

— Buyrun Hayri Beyefendi!

Mustafa Hayri Bey, kısa bir mukaddemeden sonra, müvekkillerinin tahsil görmüş kimseler olduğunu, hâkimiyetin bilâ kayd ü şart milletin olmak lâzım geldiğini ve Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun bunu te'min ettiğini bildiklerini, her ferd-i milletin bir hükümdar olduğunu ve binaenaleyh burada da kırk sekiz hükümdarın muhakeme edildiğini kaydetmiş ve şöyle devam etmiştir :

— Kendileri milletin ruhundan kopan bu hükümdarlık sıfatını kendilerinden nez, herhangi bir şahsın istibdadına mı girmek isteyeceklerdir? Bu hukuk-u hü-

kümranîyi ihraz ettikten sonra Teşkilât-ı Esasiye'yi kaldırıp yerine neyi ikame edeceklerdir? Hükûmet-i cumhuriyemizin müstenidatı olan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu her ferde hukukunu bahş ve te'min ettiğinden, bundan başka bir şey istemek, akıl ve idraktan mahrum bulunmak demektir. Mecnun bulunmak demektir.

Mustafa Hayri Bey, hâkimlerin vicdanen ortada «alâim-i maddiye-i sariha» mevcut olmadıkça, hadiseyi mümkün mertebe maznunların lehine tefsir etmeleri lâzım geldiğini, büyük ve küçük herkesin bir «ferd-i millet» olduğunu, arada hiçbir fark mevcut bulunmadığını söylemiş, sonra hükûmetin, amelenin kanun çerçevesi dahilinde refahlarının te'min için esasat va'z ettiğini, binaenaleyh amelenin çok memnun bulunduklarını izah etmiştir.

Bu sırada müdde-i umumi muavini Niyazi Bey müdafaaya ait bir noktaya dair istihzahta bulunmuş, Mustafa Hayri Bey izahat vermiş ve riyaset kendisine müdafaaya devam etmesini söylemiştir.

BEYANNAMELERDE YAZILANLARI TAHLİL

Mustafa Hayri Bey, bundan sonra «Aydınlık» mecmuasının neşriyatından bahsetmiş, bunu memlekette intişar ettiği vakit herkesin okuduğunu, hatta ihtimal, hasbel vazife müdde-i umumî beyin çantasında da külliyatın bulunmuş olacağını söylemiş, bunun okunup bir kimsenin nezdinde bulunmasının cürüm teşkil edemeyeceğine işaret etmiştir. Bunu müteakip beyannamelerden bahseden maznunların vekili, bunun mealini okuyarak demiştir ki :

— Kimin yazdığı meçhul olan bu beyannamelerde patronun tayyare ianesini vereceği bahanesiyle

amelenin yövmiyesinden kestiği yazılmıştır. Yani patronların hamam suyu ile dost avladıkları söylenilmiştir. Şunun mânâ ve medlûlu bundan ibarettir. Yoksa tayyare ianesi vermemeye teşvik mahiyetinde bir şey yoktur. Bunda deniyor ki, «kanunî mercilere gidelim, bundan şikâyet edelim.» Bunda meselâ, belediyenin sokakların bozukluğuna, temizliğine bakmaması, dolayısı ile merci-i âidine şikayete gitmeye davetten başka bir mahiyet mevcut değildir.

Hayri Bey ikinci beyannamenin mahiyetini tahlile geçmiş, bunda polisin kendilerini tazyik ettiği yazıldığını kaydederek, «teşkilâtımız gayrı kanunî şekilde dağıtıldı» denilmesinden maksat, patronların nâhak yere şikâyeti üzerine zabıtaca amele cemiyetlerinin sed edilmesi olduğunu söylemiş, şöyle devam etmiştir :

— Teşkilât-ı Esasiye'yi tağyire, hükûmeti iskata dair harf-i vahit yoktur. Halbuki makam-ı iddia, bunları cism-i cürüm addediyor, cürmün esbab-ı sübutiyesinden sayıyor. Bunlarda kat'iyen böyle bir şey yoktur.

Mustafa Hayri Bey, «Aydınlık» mecmuasının vefat ettiğini, bu meseleden dolayı evvelce muhakeme görülüp hüküm verildiğini, binaenaleyh bu cihetten tekrar bir muhakeme caiz olmadığını söylemiş ve müdafaatını ta'mik etmiştir.

İHBAR, EV BULMAK, MÂ-SABAKA

— Vedat Nedim Bey de maznundur. Binaenaleyh ifadeleri ona göre nazar-ı itibare alınmak lâzım gelir. Bir komiteden, bir teşkilâttan bahis var. Bakkallar cemiyetinin bile müzakere zabıtları, kâğıdı, defteri mevcuttur. Hani bu komitenin müzakere zabıtları, hani

âzâların kayıt defteri, isimleri, imzaları? Şu suretle böyle bir komitenin mevcudiyetine dair Vedat Nedim Bey'in ifadesinden başka bir şey yoktur. Ve bu da, o da maznun bulunmak hasebiyle bir delil olamaz. Aman, efendim, nasıl olur böyle bir şey? Bu adamlar mahkemede karşılaşıyorlar da birbirlerini tanımıyorlar, burada tanışıyorlar!

Mustafa Hayri Bey, Şefik Hüsnü Bey'e ev bulunması hususundan bahsederek demiştir ki:

— Demek evi bir dellâl bulmuş olsaydı, onu da buraya getirecektik. Herkes herkese, ahbabına, eşine, dostuna ev bulur. Bu herhangi bir cürme delil olabilir mi? Ama bu adamın mâ-sabakı var. Peki efendim ama, herhangi bir adamın mâ-sabakı bulunmak, onun yapılan ve yapılacak olan herhangi bir şeyde alâkası bulunduğuna bir delil olur mu? Onu yapmış da bunu yapmamıştır, efendim. Olur ya, olmaz mı bu?

Hayri Bey, farzı muhâl olarak böyle bir teşkilât mevcut olsa bile, iddia olunduğu gibi bir kasıt uğrunda ittifak olunduğu sübut bulmadığını, «tahkikat-ı iptidaiyenin ömrü istintak dairesinin kapısına kadar olduğunu», bunun ancak meselenin tenvirine rehber, müstantik kararnamesinin ise esas olabileceğini, hakikatin mahkemenin tahkikatı neticesinde vuzuhla meydana çıkacağını söylemiş, Mercan Altunyan hadisesi tahkikatının mahkemeye kadar devam eden kısmının arz ettiği safhalar ile mahkemenin tahkikatı neticesinde tavazzuh eden vaziyet arasında misâl olarak bir mukayese yapmış, iddia makamının müvekkillerinden her biri hakkındaki iddiasını birer birer anlatmıştır.

Mumaileyh, «yapmış, etmiş» diye iddianameye atfen bunları anlatırken maznunlardan birisi yerinde kımıldandı :

— Hayır, efendim, ben böyle bir şey yapmadım! dedi.

Riyaset tarafından vekilinin iddianame meâlinden bahsettiği kendisine izah olundu.

DÜKKÂNA BIRAKILAN PAKET

Mustafa Hayri Bey, Şevket Süreyya Bey hakkındaki iddiadan bahsederken şöyle dedi:

— Süreyya Bey hakkında makam-ı iddia tamamiyle aleyhte bir şey diyemedi. Hakkındaki delâilin derece-i kuvvetini mahkemenin takdirine arz ederek tecrim talebinde bulundu. Ben olsam beraatini isteyiverirdim!

Sonra müvekkillerinden Berber Şevki Efendi'nin dükkânına Adnan Efendi'nin bıraktığı ve içinde komünizme ait kâğıtlar bulunan paketten bahsederken, şunları söyledi :

— Bana da bir tanıdığım bir paket bıraksa, «aman birader, bir yere uğrayacağım, şu sende duruversin» dese, elbette «hay hay birader!» der, bilâtereddüd onu alır, bir rafa koyarım. Ama onun içinde komünizme ait evrak varmış. Ben içinde ne olduğunu ne bileyim? Böyle bir paket dükkânımda, evimde veya yazıhanemde bulunuyorsa, «hah, sen de komünistsin, gel şuraya!» demek reva mıdır, doğru olur mu?

Mustafa Hayri Bey, İstanbul'da tevkif olunan maznunlara ait müdafaasından sonra İzmir'de derdest olunanları, müteakiben de Adana'da yakalananları müdafaaya geçti, sözlerini şöyle bitirdi :

— Müdde-i umumîlik makamının vasf-ı cürmîsi zât-ı hadisenin mahiyetine muvafık değildir. Eğer müvekkillerinden herhangi biri hakkında beraat kararı verilmesi, farz-ı muhal olarak mümkün olamazsa, 146'

ıncı madde delâletiyle 171'inci maddenin tatbikine imkân yoktur. Olsa olsa 312'nci madde tatbik edilebilir. Fakat ben hepsinin beraatlerinde musırım. Aksi takdirde müddet-i mevkufiyetlerinin kâfi görülmesi lâzıme-i adalettendir.

Mustafa Hayri Bey müdafaasını bitirince, Şefik Hüsnü Bey'in vekillerinden Nâzım Bey, evvelki celsede dermeyan ettiği müdafaasına birkaç kelime ilâve edeceğini söyledi ve müdafaada bulundu, Reis Sabri Bey bir müddet dinledikten sonra mumaileyhin aynen eski müdafaasını tekrar ettiğine işaret etti. Nâzım Bey, müdafaasına devam etti :

— Eğer davada maznun bulunan Vedat Nedim Bey'in atf-ı cürüm mahiyetindeki ifadesi hadiseye delil olamazsa ki müdde-i umumîlik onun hakkında ihbarda bulunduğu Elektrikçi Nuri Bey'in beraatini istemekle ifadesinin kıymetini, ehemmiyetini bîhakkın iskat etmiştir. Müvekkilim Şefik Hüsnü Bey hakkındaki ifade de ehemmiyetten düşmüştür, aleyhinde delil teşkil edemez. Binaenaleyh, onun da beraati lâzım gelir.

Müdde-i umumî muavini Niyazi Bey, bilmukabele Şefik Hüsnü Bey aleyhindeki delilin yalnız Vedat Nedim Bey'in ifadesinden ibaret olmadığını, mektupların ve diğer delâilin de mevcut bulunduğunu söyledi.

Bundan sonra Reis Sabri Bey muhakemenin hitam bulduğunu bildirdi. Maznunlardan bir kısmı, kendilerinin de söyleyecekleri olduğunu beyan ederek müsaade istediler. Reis, vekillerinin kâfi derecede müdafaada bulunduğunu, eğer tahrirî olarak başka bir diyecekleri varsa müdafaanamelerini zabıt kâtiplerine verebileceklerini söyleyerek, kararın akşam üzeri tebliğ olunacağını bildirdi. Maznunlar, bunun üze-

rine yazdıkları şeyleri zabıt kâtiplerine verdiler. Bu sırada saat on ikiyi geçiyordu...

KARARA İNTİZAR

Saat on üç buçukta maznunlar tekrar mahkeme salonuna getirildiler, yerlerine oturtuldular. İlk celsedekine nisbetle sâmilerin miktarı artmış, kararın bildirileceğini haber alanlar mahkeme salonuna dolmuşlardı. Fakat zabıtaca lâzım gelen tedabir alındığından izdiham hasıl olmadı...

Karara intizar devresi dört buçuk saat sürdü, bu müddet zarfında maznunların sigara içmesine müsaade edildi. Hepsi birbirleriyle konuşuyorlar, arada etraflarına dalıyorlar, locaları dolduran sâmilere bakıyorlardı.

Yavaş yavaş ortalık kararıyordu. Salonun orta yerindeki avizenin elektrikleri yakıldı. Bir müddet sonra camekânlı kapı cihetinde bir hareket oldu. Ve kapının iki kanadı birden hızlıca açıldı. Bir an daha intizar... Maznunlar ve salonu dolduran sâmiler hep ayağa kalktılar. İki sıra dizilen polisler, açılan kapı tarafına dönerek vaziyet aldılar. Reis Sabri Bey ağır ağır yürüyerek kırmızı yol halısı üzerinden riyaset kürsüsüne doğru ilerliyordu. Âzâlar biraz gerisinden takip ediyorlar, en arkadan da müdde-i umumî muavini geliyordu.

Tam saat on yedi. Reis, koltuğuna oturduktan sonra maznunlara hitaben dedi ki :

— Mahkeme, arîz ve âmki tetkikat icra etti. Tahassul eden delâil ve kanaat-ı vicdaniyesi dahilinde davayı karara iktiran ettirdi. Şimdi okunacaktır, dinleyiniz!

Ve zabıt kâtibi yüksek sesle kararnameyi okumaya başladı. «Serd olunan bilcümle müdafaaların ve evrakın yegân yegân tetkikten sonra ledel müzakere» mukaddemesiyle başlayan kararnamede evvelâ mücrimiyetlerine kâfi delâil mevcut olmayan ve beraat kararı alan maznunların isimleri zikrolunuyordu. Bunlar sırasıyla Rizeli Mahmud, Elektrikçi Nuri, Muallim Şevket Süreyya, Vapur acentesi Hüseyin Sait, Vanlı Kâzım, Marangoz Niko, Yuvakim, Marangoz Ahiliya, Muallim Mehmed Sabri, Tesviyeci Galib, Gazinocu Hasan, Yorgi, Perükâr Ahmed Şevki, Eczacı Vâsıf, Faik, Kaloriferci Şamis, Mehmet Kaplan, Ali Haydar, Makinist Kadri, Muallim Ali İlhami, Hilmi, Şoför mektebi müdürü Ali Şahin, Turan, Hasan Sabri, Lavajcı Yusuf Bey ve Efendilerdi.

Bundan sonra kararnamede evvelâ Dr. Şefik Hüsnü Bey'in vaziyetinden bahsolunuyordu. Mumaileyhin vaktiyle İstiklâl Mahkemesi tarafından hakkında verilen bir sene hapis ve yüz lira ceza-i nakdîyi mutazammın gıyabî hükme itirazı red, hükm-ü gıyabî tasdik edilmiştir. Maznun bulunduğu diğer maddeye gelince, komünistliği «Aydınlık» mecmuası sed olunduktan sonra firarla Avrupa'da faaliyette bulunduğu, teşkilât tesis ve idare ettiği ve harfiyen İstanbul'a geldikten sonra Baytar Salih, Hamdi Şâmilof, Vedat Nedim, Fahrettin, Aziz nâm-ı diğerle Suphi, İsmail nâm-ı diğer Kasım ile biliştirak âmmenin selâmeti aleyhine cemiyet teşkil ettiği sabittir. Muallim Adnan, Tıbbiyeli Hikmet, Tesviyeci İbrahim, Hakkı, İstefan, Kâtib Niko ile Abdülkerim, Fethi, Mesrur Naci, Tornacı Şamlı Tevfik, Abdülmecid, firari Alâeddin, Hasan Âli, Sarı Mustafa ve Nâzım Hikmet'in de bu cemiyete dahil ol-

dukiarı sübut bulmuştu. Kendisinin mahkemede kısmen ikrarı ile Vedat Nedim Bey'in ihbarından başka Şark Balkanlar Kitabeti'ne hitaben yazılan mektup, diğer bazı mektuplar, evrak ve delâil esbab-ı sübuteyi teşkil ediyordu, buna kanaat-i vicdaniye hasıl olmuştu.

Diğer taraftan iddia makamı her ne kadar Teşkilât-ı Esasiye'yi tağyir ve Büyük Millet Meclisi'ni iskat için ittifaktan bahsetmiş ve o suretle tecrim talebinde bulunmuşsa da, bu hususa dair te'min-i kanaata kâfi delâil yoktu. 171'inci maddenin sarahatine nazaran, bunun mazmununu işlemek için gizlice ittifak edilmiş olması lâzımdı. Halbuki ittifak mevcut olmadığı gibi bu hususta müdavele-i efkâr da sâbit değildi. Binaenaleyh, bu noktadan tecrim talebi red olunuyordu. Bunlar âmmenin selâmeti ve mal aleyhine cemiyet teşkil etmişlerdi. Bunlardan Vedat Nedim Bey, beyanatı ile takibat-ı adliyeyi teshil etmişti, bu hakkında eshab-ı muhaffefeden addolunuyordu. Ve bunların hepsi hakkında «müttefikan» [?] mücrimiyet kararı verilmişti.

Bunun üzerine müdde-i umumî muavini Niyazi Bey tecrimleri takarrur edenlerin cürümlerine temas eden maddeleri saydı. Reis, maznun vekillerinden cihet-i cezaiye hakkında bir diyecekleri olup olmadığını sordu.

İstefan'ın vekili Cemil Bey, müvekkilinin esbab-ı muhaffefe ile tecziyesini ve cezanın da tecilini istedi. Diğer maznun vekilleri de esbab-ı muhaffefe ile tecziye talebinde bulundular.

— Siz bir şey diyecek misiniz?

Baytar Salih Bey, cevap verdi:

— Bendeniz kat'iyen dahil değilimdir.

— Bu cihete dair artık söz söyleyemezsiniz. Mahkeme hakkınızda mücrimiyet kararı verdi. Ceza hakkında bir diyeceğiniz varsa, onu söyleyiniz.

— O halde bir diyeceğim yoktur. Madem ki mahkemeye kanaat gelmiştir... Yalnız tabiî, cezanın en hafif kısmını isterim.

Muallim Adnan Bey, sabıkası olmadığını söyledi. Tıbbiyeli Hikmet Bey, mahkûmiyet-i sabıkasından bahsederek bazı şeyler mırıldandı. Reis, şöyle mukabele etti :

— Onu mevzu-u bahs etmeyiniz, öyle bir şey yok. Mücrimiyetinize karar verirken mahkeme onu nazar-ı itibare almamıştır.

Bundan sonra Reis maznunların hepsine birden teveccühle istihzah etti :

— Hepiniz de cezalarınızın tahfifini istiyorsunuz, değil mi?

— Evet..., tabiî..., evet, efendim... tahfif ediniz.

Muhtelif ağızlardan bu cevaplar çıktı ve hey'et-i hâkime bu cihetin müzakeresine çekildi ve on dakika sonra bu cihet hakkındaki şu kararda bildirildi :

CİHET-İ CEZAİYE

«Mücrimiyetleri taht-ı karara alınan eşhastan Şefik Hüsnü Bey'in hareketi Türk Ceza Kanunu'nun 313' üncü maddesinin birinci fıkrasına muvafık bulunduğundan mezkûr fıkra mucibince derece-i fiiline göre iptida-ı tevkifi olan 7 teşrin-i sânî 927 tarihinden itibaren ve mukaddema İstiklâl Mahkemesince mahkûm olup indelitiraz tasdik kılınan ve henüz iktisab-ı kat'iyet eylemeyen bir sene hapis ve yüz lira ceza-yı nakdînin, cürm-ü vâkinin kanunun mer'iyetinden mukaddem işlenmiş olması ve Türk Ceza Kanununun

ikinci maddesi ahkâmına nazaran lehte bulunması hasebiyle mezkûr cezanın işbu cezaya kalbine ve diğer maznunun aleyhim Baytar Salih, Hamdi Şâmilof, Fahrettin ve Vedat Nedim Beylerin hareketleri dahi mezkûr maddenin birinci fıkrasına muvafık bulunduğundan kezalik iptida-ı tevkifleri olan 8 teşrin-i sâni 927 tarihinden itibaren dörder ay müddetle hapislerine ve karar-ı mücrimiyette gösterildiği üzere bunlardan Vedat Nedim Bey hakkında esbab-ı muhaffefe-yi takdiriyenin vücudu kabul edilmiş olmasına nazaran kanun-u mezkûrun 59'uncu maddesine tevfikan tayin edilen cezanın üçte biri olan bir ay on günün tenziliyle mümaileyhin iki ay yirmi gün müddetle hapsine ve firarî Suphi nâm-ı diğer İbrahim ve Aziz İsmail'in dahi kezalik mezkûr maddenin birinci fıkrasına tevfikan kezalik dörder ay müddetlerle hapislerine ve Muallim Adnan, Tesviyeci İbrahim, Tesviyeci Hakkı, Saatçi Niko, Manifaturacı İstefan, Doktor Hikmet Efendilerin dahi kezalik hareketleri madde-i mezkûrun ikinci fıkrasına muvafık bulunduğundan iptida-i tevkifleri olan 8 teşrin-i sâni 927 tarihinden itibaren üçer ay müddetlerle hapislerine ve kendilerinden beşer lira ağır ceza-yı nakdî ahzine ve ceza-yı nakdî hakkında 195'inci maddenin tatbikine ve diğer Modelci Abdülkerim, Makine Tamircisi Mehmet Ragıp, Otomobil Tamircisi Tevfik, Tornacı Fethi, Makinist İhsan, Acenta Suphi, Elektrikçi Mesrur Naci Efendilerin dahi kezalik hareketleri mezkûr maddenin ikinci fıkrasına muvafık bulunduğundan iptida-ı tevkifleri olan 3 teşrin-i sâni 927'den itibaren üçer ay hapislerine ve kendilerinden beşer lira ağır ceza-yı nakdî ahzına ve ceza-yi nakdî hakkında 19'uncu maddenin tatbikine, Şoför Ragıp, Kazancı İsmail, Tornacı Abdül-

mecid, Tornacı Şâmil Tevfik, Makinist Şevket Efendilerin dahi hareketleri madde-i mezkûrenin 2'nci fıkrasına muvafık olduğundan iptida-ı tevkifleri olan 9 teşrin-i sânî 927 tarihinden itibaren kezalik üçer ay müddetle hapislerine ve beşer lira ceza-yı nakdîye mahkûmiyetlerine ve ceza-yı nakdî hakkında 19'uncu maddenin tatbikine ve firari Sarı Mustafa, Nâzım Hikmet, Hasan Âli, Alâeddin Efendilerin dahi madde-i mezkûrun ikinci fıkrasına tevfikan kezalik üçer ay müddetle hapislerine ve beşer lira ceza-yı nakdî ahzına, Şamil Tevfik'in tarih-i tevellüdüne nazaran hîn-i ikâ-yı cürümde onbeş yaşını bitirip 18 yaşını bitirmediği anlaşıldığından 55'inci maddenin 3 ve 4'üncü bentleri mucibince tayin edilen üç ay hapis cezasının yarısı indirilerek birer buçuk ay müddetle hapsine, ağır ceza-yı nakdînin üçte biri olan iki liranın tenziline, 19'uncu madde mucibince muamele ifasına ve Şoför Ragıp Efendinin dahi tarih-i tevellüdüne nazaran hîn-i ikâ-yı cürümde 18 yaşını bitirip 21 yaşını bitirmediği anlaşıldığından 56'ncı madde mucibince tayin edilen üç ay hapis cezasının altıda biri olan 15 günün indirilerek iki ay onbeş gün müddetle hapsine ve beş lira ağır ceza-yı nakdînin tamamen tahsiline 19'uncu madde mucibince muamele ifasına, merkûmandan Tevfik ve Ragıp Efendilerin tarih-i tevkiflerine nazaran müddet-i mahkûmiyetlerini mevkufen ikmal eyledikleri anlaşıldığından sebeb-i âharla mevkuf bulunmadıkları takdirde hemen tahliye-i sebillerine ve hiçbirisi hakkında tecil-i cezaya mahâl olmadığına ve İstiklâl Mahkemesi'nce mahkûm bulunan eşhasın Türk Ceza Kanunu'nun seksenyedinci maddesi sarahatine nazaran tekerrüre esas ittihaz edilemeyeceğine ve mesaraf-i muhakemenin kendilerinden tahsiline, firariler

hakkında kâbil-i itiraz ve temyiz, diğerleri hakkında kâbil-i temyiz olmak üzere müttefikan karar verildi.

KARARDAN SONRA

Şimdi, hey'et-i hâkime yerlerini terk etmişler, salondan çıkmışlardı. Beraat edenler bölme haricinde solda, mahkûm olanlar bölme içerisinde duruyorlardı. Birdenbire el şakırtıları koptu. Beraat edenler mahkeme kararını alkışlıyorlardı. Alkışlar, sâmilere kadar sirayet etti.

Sâmilerden sonra beraat edenlerle mahkûm olanlar salondan çıktılar. Beraat edenlerle müddetini mevkufen ikmâl eden iki mahkûm, yani yirmi yedi kişi serbest bırakıldılar. Diğerleri de tevkifhaneye götürüldüler.

Muhakemeyi matbuat locasından Amerikan matbuatına mensup iki Miss de dinlemişler, iyi türkçe konuşan Missler neticeyi not etmişlerdir.

Adliye dairesi haricindeki parmaklığın önünde toplananlar —bunların içinde ekseriyeti maznunların aileleri teşkil ediyordu— serbest bırakılanlara büyük bir sevinçle mülâki oldular.

MAHKÛMLAR HAKKINDA TATBİK OLUNAN MADDE

Komünistlik maznunları hakkında mahkemece dün tatbik olunan Ceza Kanunu'nun «cürüm ika'ı için cemiyet teşkil edenler» faslındaki maddesi şudur :

«313'üncü madde — Beş kişi ve daha ziyade kimse, adliye kuvveti veya âmmenin emniyet veya selâmeti veya adabı ve aile intizamı veyahut mal ve şahsı aleyhine cürüm işlemek için bir cemiyet teşkil ettiği halde, bunlardan her birisi yalnız cemiyet teşkilinden dolayı üç seneye kadar hapse mahkûm olur. Bu cemiyete dahil olanlar, on sekiz aya kadar hapse ve yüz elli liraya kadar ağır ceza-i nakdîye mahkûm olurlar.

Eğer bu cemiyet efradı dağlarda ve kırlarda ve umumî yollarda dolaşır, yahut içlerinden iki veya daha ziyadesi silâh taşır yahut emin bir mahalde silâh saklarsa, altı aydan beş seneye kadar hapse mahkûm olur.

Eğer cemiyetin muharrik ve reisleri var ise, onlar bu maddenin birinci fıkrasında altı aydan eksik olmamak üzere üç seneye ve ikinci fıkrasında bir seneden eksik olmamak üzere beş seneye kadar hapse mahkûm olur.»